SOCIETATEA DE ŞTIINȚE FILOLOGICE
DIN
ROMÂNIA
FILIALA TIMIŞOARA

PHILOLOGICA BANATICA

2

Timişoara, 2012

Philologica Banatica apare de două ori pe an, sub egida
Societăţii de Ştiinţe Filologice. Filiala Timişoara

Coperta: Dan Niţu; Tehnoredactare computerizată: Ladislau Szalai

ISSN 1843-4088

Notă: În cazul studiilor referitoare la alte limbi decât româna, Redacţia a stabilit ca trimiterile bibliografice să respecte normele din limbile respective.

Sumar

GHEORGHE IVĂNESCU
1912–1987

I. Lingvistică generală

II. Istoria limbii. Etimologie

III. Lexicologie

IV. Stilistică poetică

In memoriam

GHEORGHE IVĂNESCU
1912–1987

PROFESORUL GHEORGHE IVĂNESCU: ÎNCERCARE DE PORTRET SPIRITUAL

ILEANA OANCEA

În *Istoria lingvisticii româneşti*, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978, coordonată de Iorgu Iordan, capitolul *Lingvistica romanică* este foarte sumar, deşi, în acest domeniu numit de Leo Spitzer „praeceptrix linguisticae”, există personalităţi de mare importanţă. Într-o asemenea istorie, Gheorghe Ivănescu s-ar cuveni a fi tratat, cu deosebită atenţie, nu numai ca romanist, ci şi ca românist şi teoretician al limbajului, el fiind, alături de Sextil Puşcariu, cel mai de seamă lingvist român. Gheorghe Ivănescu întrupează idealul filologului total, reflectând aspiraţia spiritului românesc spre o cunoaştere cu caracter integrativ.

Mircea Eliade vorbea despre o vocaţie enciclopedică a culturii române. Ea se află, exemplar ilustrată, în opera acestui mare savant, format în ambianţa intelectuală a universităţii ieşene, pe care, în spirit, nu a părăsit-o niciodată, întâlnindu-se, astfel, cu un alt mare „ieşean”, afirmat pe alte meleaguri decât cele româneşti, Eugeniu Coşeriu.

Gheorghe Ivănescu a cunoscut o carieră universitară marcată de întreruperi şi peregrinări: de la Iaşi la Bucureşti, apoi la Timişoara şi Craiova şi, din nou, la Iaşi. A fost nevoit să plece de la Universitatea din Iaşi, întrucât şi-a exprimat public neadeziunea la ideile lingvis-

tului sovietic Marr, ceea ce era un lucru ieşit din comun şi deosebit de periculos, într-o perioadă dominată de o puternică opresiune ideologică. Datorită acestei brutale excluderi, a avut parte, cum mărturiseşte el însuşi, de cea mai „fericită" perioadă a vieții sale, când, lipsit de bani, se hrănea sumar. „Mâncam morcovi şi eram extrem de fericit", iată o afirmație paradoxală, scoțând în evidență latura fantastă, călinesciană, a unei personalități care trăia după alte legi decât cele obişnuite. Stătea ore întregi la Biblioteca Academiei, în lecturi prelungite. Trăirea în acord cu nevoile sale spirituale rezuma „fericirea" de atunci a profesorului, rupt de ambianța intelectuală de care era, totuşi, atât de puternic legat.

Profesorul evocă, într-un interviu, anii petrecuți, copil fiind, în Vutcanii natali, într-o Moldovă care îşi afirma tradiția veche culturală şi în satele mai modeste, tradiție pe care viitorul mare savant a respirat-o cu întregul elan al unei vârste fragede, elan care nu-l va părăsi niciodată. Este latura idealistă a ființei sale, care i-a jalonat un destin sinuos, cu suişuri şi coborâşuri, în plan existențial, dar mereu ascendent în planul muncii intelectuale.

Aş reține din această primă etapă, pe care o consider emblematică, următoarele mărturisiri: „ [...] atmosfera intelectuală a Vutcanilor de atunci m-a determinat să prețuiesc în mod deosebit munca şi specializarea ştiințifică şi pe oamenii de ştiință, pe care-i consideram elita societății, şi mi-a dictat, cu toată vârsta mea fragedă, un puternic ideal de viață, pe care, în fond, nu l-am trădat când am înlocuit astronomia (prima sa alegere, n.n.) cu filologia. Dar satul Vutcani şi, mai exact, familia mea vutcănească mi-a mai dat ceva: lecția patriotismului dus până la sacrificiul vieții. Căci fratele mamei, învățătorul […] care-şi iubea țara şi poporul cum puțini o fac, a murit în lupta de la Topraisar, pe frontul dobrogean, la 26 de ani. Această tragedie, acest tribut de sânge pe care l-a dat familia mea atunci pentru îndeplinirea idealului care însuflețea pe intelectualii țării a zguduit puternic pe toți cei din neamul nostru şi a rămas mereu prezent în conştiința familiei mele, ai cărei membri au înțeles că viața noastră trebuie închinată țării"[1].

---

[1] Grigore Ilisei, *Gheorghe Ivănescu*, în *Portrete în timp*, Iaşi, Editura „Junimea", 1990, p. 127.

Efervescența Iașului universitar al tinereții profesorului purta nume prestigioase: Alexandru Philippide, Iorgu Iordan, Garabet Ibrăileanu, George Călinescu. Aici s-au conturat câteva idei fundamentale privind cercetarea lingvistică, întărite de specializările în filologie şi filozofie, la Paris şi la Roma, în compania unora din cei mai importanți lingviști europeni ai momentului, idei pe care le regăsim, într-o primă instanță, în teza sa de doctorat, publicată cu titlul *Problemele capitale ale vechii române literare*, 1947, în care a schimbat viziunea impusă de Ovid Densusianu, privind baza dialectală a limbii române literare. Spiritul „pozitivist", evident în multitudinea de fenomene analizate, era luminat în permanență de cele câteva răspunsuri la „problemele capitale", de natură teoretică, ale lingvisticii. Substratul teoretic nu era specific unei lucrări de dialectologie propriu-zisă, aşa încât, încă de pe atunci, se vădeşte anvergura efortului explicativ al unui lingvist desprins din cadrele rigide ale cercetării de factură neogramatică, atât de caracteristice multor investigații.

Acest excepțional om de știință, poate ultimul spirit renascentist al lingvisticii româneşti, a fost, timp de şapte ani (1962-1969), profesor la recent înființata Facultate de Filologie timişoreană, prin reintegrarea lui în învățământul superior, pe care a înțeles să-l slujească în acord cu înaltele sale idealuri care se conturaseră încă din copilăria vutcăneană.

A fost o mare şansă a facultății, care nu avea o prestigioasă tradiție în spate, ca în cazul facultăților de la Bucureşti, Cluj şi Iaşi, de a avea o personalitate care ştia ce trebuie să facă pentru a împlini datoria de ctitorire spirituală.

Marele profesor a determinat o profundă schimbare de paradigmă în pregătirea unor foarte tinere cadre didactice, pe care le-a introdus, cu exigență şi în acelaşi timp cu solicitudine, în ceea ce am putea numi marea lingvistică, într-o sincronizare atât de necesară a formației lor cu ştiința contemporană, dar şi cu diacronia cercetărilor lingvistice, în aspirația de „a nu rămâne toată viața prizonieri în cântul întâi al *Iliadei* lui Homer". Sunt cuvintele profesorului, pe care ni le rostea adesea, când ne mai dădea o nouă lucrare, dificilă, din

unul dintre marii reprezentanţi ai lingvisticii mondiale, care trebuia studiată într-un timp foarte scurt...

Idealul pe care l-a impus a fost acela al formaţiei multilaterale şi al unei pasiuni pentru lectură care să stimuleze, în cele din urmă, creativitatea tinerilor săi discipoli.

Datorită naturii sale nonconformiste şi desăvârşitei onestităţi intelectuale, ca şi datorită erudiţiei sale de tip renascentist, a fost o prezenţă copleşitoare, uneori paralizantă, inconfundabilă, de neuitat. Ea ne-a marcat pe toţi cei care am avut privilegiul să-i fim în preajmă.

Generos, mereu încrezător, uneori propunându-ne ţinte dificil de atins, aproape fanteziste, unele, printr-o complexitate greu de decantat, Profesorul s-a străduit să ne familiarizeze cu marile idei ale lingvisticii mondiale, ajutându-ne să „ardem etapele”, într-o perioadă dominată de confuzia valorilor, de precaritatea informaţiei şi de puţinătatea modelelor intelectuale, ca şi de absenţa contactelor lingvistice internaţionale.

Am fost doctoranda profesorului Ivănescu şi asistenta sa, pentru cursurile de lingvistică romanică. Ideile expuse de acesta în celebrul articol, de mare forţă teoretică şi explicativă, *Storia delle parlate popolari e storia delle lingue letterarie*, apărut în „Philologica”, II, Craiova, 1972, mi-au generat un mod particular de abordare a diacroniei lingvisticii romanice, prezent într-un curs publicat în 1978 şi devenit cartea *Romanitate şi istorie*, în 1993, care i-a produs profesorului o bucurie deosebită.

Gheorghe Ivănescu a dat ritm vieţii universitare, prin şedinţele săptămânale în care ne urmărea evoluţia, ne împrumuta cărţi şi discuta cu specială atenţie ideile pe care încercam să le dezvoltăm în primele noastre studii. Aceasta este, poate, „lecţia” cea mai preţioasă, lăsată de mentorul nostru, pentru că viza atmosfera şi substanţa însăşi a vieţii academice, care trebuia să prindă o anumită coerenţă şi să manifeste o anumită consecvenţă.

Această lecţie a fost urmată cu dăruire şi cu aceeaşi credinţă în valoarea muncii intelectuale de profesorul Ştefan Munteanu, cel mai apropiat discipol ivănescian, ieşean şi el, ca provenienţă, o perso-

nalitate de mare notorietate în domeniul stilisticii şi al cercetării limbii literare.

O altă lucrare fundamentală a profesorului Gheorghe Ivănescu a fost *Istoria limbii române*, apărută la Iaşi, în 1980, la Editura Junimea, ale cărei principii directoare în studierea limbii române se conturaseră încă din anii timişoreni, trimițând în cele din urmă la teza sa de doctorat. Este această lucrare cea mai importantă şi mai originală istorie a limbii române, în care regăsim concepția ivănesciană despre existența a două lingvistici: lingvistica limbilor populare şi lingvistica limbilor literare, cu principii şi metode diferite, expusă, cu toată claritatea, în 1972, în *Storia delle parlate popolari e storia delle lingue letterarie*.

Gheorghe Ivănescu a plecat din Timişoara când cu adevărat puteam să înțelegem anvergura gândirii sale lingvistice şi am regretat enorm această plecare. Am continuat să ne întâlnim cu ocazia pregătirii doctorale, dar în plan spiritual nu ne-am despărțit niciodată.

Galeria celorlalți mari profesori pe care am avut şansa să-i avem la Timişoara, Gheorghe Tohăneanu, Eugen Todoran, Ștefan Munteanu, Victor Iancu, s-a întregit, astfel, cu cei şapte ani deosebit de efervescenți ai celui care poate fi considerat, cu adevărat, un întemeietor de şcoală filologică timişoreană, prin amploarea şi originalitatea concepției sale lingvistice, infuzată în unele lucrări ale discipolilor săi. Șapte ani, o cifră magică ale cărei reverberații pot fi descoperite în textura unei deveniri spirituale pe care am trăit-o cu fervoare.

Profesorul şi-a îndeplinit menirea pe care şi-a asumat-o în spiritul idealurilor sale de o viață.

UN MAGISTRAL EVENIMENT ȘTIINȚIFIC: **COLOCVIUL INTERNAȚIONAL *G. Ivănescu – 100 de ani de la naştere***

VASILE D. ȚÂRA

Între 1 şi 2 noiembrie 2012, a avut loc, la Iaşi, un eveniment ştiințific şi cultural impresionant prin amploare şi calitate. Organizat sub egida celor mai importante instituții academice din *capitala culturală* a României: Filiala din Iaşi a Academiei Române, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Litere şi Asociația Culturală „A. Philippide”, Colocviul a fost consacrat comemorării uneia dintre cele mai strălucite personalități ale filologiei româneşti, profesorul Gheorghe Ivănescu, m. c. al Academiei Române, la un secol de la venirea sa pe lume, în localitatea Vutcani, jud. Vaslui[1].

În timpul vieții, savantul enciclopedist s-a dedicat exclusiv muncii ştiințifice, chiar şi atunci când, din motive politice inventate, a fost supus, între anii 1948 şi 1962, unui regim de nedreaptă şi intolerabilă marginalizare. Abia după 12 februarie 1962, când a fost încadrat ca profesor la Universitatea din Timişoara, unde a funcționat până în 1969, dar mai ales după 1965, când a fost ales membru corespondent al Academiei Române, reabilitarea publică a marelui savant a fost reală, însă nu deplin acceptată de cei care l-au nedreptățit ori s-au bucurat de nefericirea lui.

[1] Tot în 2012, s-au împlinit 25 de ani de la trecerea sa în veşnicie, 60 de ani de când a fost exclus, pe nedrept, din învățământul universitar şi 50 de ani de la reîncadrarea sa în sistemul de învățământ academic, fiind numit profesor şi şef de catedră la Facultatea de Filologie de la Universitatea din Timişoara.

Prin venirea sa la Timişoara, filologia de aici, care se afla în primii ani de existenţă, a avut o şansă neaşteptată şi extrem de importantă. După cum sublinia profesorul Sergiu Drincu, la Timişoara G. Ivănescu s-a ocupat „cu multă pasiune de formarea tinerilor cadre didactice. Era o prezenţă copleşitoare şi inconfundabilă datorită nonconformismului său funciar, erudiţiei de tip renascentist şi desăvârşitei sale onestităţi intelectuale”[2]. Aici, el şi-a dorit şi a reuşit să creeze o şcoală lingvistică asemănătoare cu cea de la Iaşi, dar cu amprenta de originalitate a întemeietorului ei.

În timp, cu deosebire după ce şi-a publicat opera capitală: *Istoria limbii române* (Iaşi, Ed. Junimea, 1980; ediţia a II-a, în anul 2000), poziţia sa de personalitate inconfundabilă în lumea lingvisticii româneşti s-a consolidat, părere confirmată şi de Iorgu Iordan: „G. Ivănescu este, incontestabil, unul dintre marii noştri lingvişti, şi nu numai în comparaţie cu cei de astăzi. Pe aceştia îi întrece prin marea sa erudiţie, care îl apropie de Hasdeu şi de Philippide. Cu cel dintâi seamănă şi prin bogăţia şi varietatea problemelor lingvistice care îl preocupă. Nu există aproape nici o ramură a lingvisticii care să nu-l fi atras şi să nu-l fi determinat să abordeze una sau alta dintre problemele supuse discuţiei. La aceste calităţi, rare, în general, aş adăuga una, şi mai rară, poate, şi anume: originalitatea ideilor, care, câteodată, surprinde şi chiar derutează, dar nu trebuie să uităm că ştiinţa , în general, progresează tocmai prin noutatea punctelor de vedere ale slujitorilor ei”[3].

Colocviul de la Iaşi a relevat, cu pregnanţă, aceste calităţi ale eminentului om de ştiinţă şi lingvist, adică originalitatea ideilor şi vasta sa erudiţie în mai multe domenii ale ştiinţelor umaniste sau înrudite cu acestea: lingvistica, istoria, sociologia, filozofia, psihologia, antropologia etc. Dominanta esenţială a preocupărilor sale ştiinţifice a fost, însă, cercetarea limbii. Aşa cum remarca Iorgu Iordan (vezi *supra*) nu există domeniu al ştiinţei limbii pe care G. Ivănescu

[2] Sergiu Drincu, *Gheorghe Ivănescu (1912 – 1987)* , în *Viaţa academică în Banat, 1866 – 2006*, Timişoara, Ed. Orizonturi Universitare, 2006, p.226.

[3] Iorgu Iordan, [Mesaj de felicitare], în Profesorul Gheorghe Ivănescu la 70 de ani. Omagiul elevilor şi colaboratorilor, Iaşi, p. 29.

să nu-l fi abordat şi în legătură cu care să nu fi exprimat puncte de vedere noi, menite să corecteze ori chiar să schimbe teorii şi păreri mai vechi sau mai recente.

Lucrările Colocviului au fost deschise cu o şedinţă festivă, la care au participat şi au rostit alocuţiuni omagiale acad. Bogdan C. Simionescu, preşedintele Filialei din Iaşi a Academiei Române, prof. univ. dr. Vasile Işan, rectorul Universităţii „Al. I. Cuza", prof. univ. dr. Codrin-Liviu Cuţitaru, decanul Facultăţii de Litere de la Universitatea „Al. I. Cuza" şi prof. univ. dr. Eugen Munteanu, directorul Institutului de Filologie Română „A. Philippide", care a moderat şedinţa şi a rostit discursul inaugural: *Ivănescu, omul şi intelectualul.*

În toate comunicările ţinute la acest eveniment ştiinţific, s-au prezentat şi s-au analizat, pe larg, concepţiile şi contribuţiile profesorului G. Ivănescu în domenii fundamentale ale lingvisticii româneşti, romanice, indo-europene şi generale. Din cele 63 de comunicări anunţate în *Program*, s-au ţinut 53. Autorii, care aparţineau tuturor categoriilor şi generaţiilor de cercetători, de la academicieni şi profesori universitari la doctoranzi şi masteranzi, şi-au prezentat comunicările în două şedinţe plenare şi în şapte secţiuni, care şi-au desfăşurat lucrările vreme de două zile, dimineaţa şi după-masă. În plen, au ţinut comunicări acad. Michael Metzeltin (Universität Wien, Austria), prof. univ. dr. Gheorghe Chivu, m. c. al Academiei Române, CS I dr. Carmen-Gabriela Pamfil şi prof. univ. dr. Vasile D. Ţâra. Secţiunile au fost organizate pe teme, după cum urmează: *Evocări ale personalităţii lui G. Ivănescu* (moderator: CS I dr. Carmen-Gabriela Pamfil), *Exegeze ale operei lui G. Ivănescu. Limbaj şi comunicare, lingvistică generală şi comparată, filosofia limbajului* (moderator: prof. univ. dr. Ioan Oprea), *Exegeze ale operei lui G. Ivănescu. a. Gramatică; b. Istoria limbii* (moderator: prof. univ. dr. Maria Iliescu, Universität Innsbruck, Austria), *Exegeze ale operei lui G. Ivănescu. Fonetică, fonologie, dialectologie* (moderator: prof. univ. dr. Zamfira Mihail), *Exegeze ale operei lui G. Ivănescu. Popular – literar în terminologiile româneşti* (moderator: prof. univ. dr. María Dolores Sánchez Palomino) şi *Exegeze ale operei lui G. Ivănescu. Stilistică, poetică, lingvistica textului, analiza discursului* (moderator: prof. univ. dr. Elena-Oana Popârda), *Exegeze*

ale operei lui G. Ivănescu. a. Istoria limbii române literare; b. Lexicologie, etimologie, onomastică (moderator: CS I dr. Cristina Florescu).

Comunicările prezentate la Colocviu vor fi publicate în „Anuarul de lingvistică şi istorie literară" pe 2013, revista Institutului de Filologie Română „A. Philippide" din Iaşi.

În cadrul Colocviului, au fost lansate volumele: Gheorghe Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, ediția a II-a revăzută. Îngrijirea textului, bibliografie, indici şi notă asupra ediției de Eugen Munteanu şi Lucia-Gabriela Munteanu. Postfață de Eugen Munteanu, Iaşi, Editura Universității „Al. I. Cuza", 2012, şi „Anuarul de lingvistică şi teorie literară", LI (2011), nr. special *Eugeniu Coşeriu – 90 de ani de la naştere*, care cuprinde comunicările ținute la Colocviul Internațional *Eugeniu Coşeriu - 90 de ani de la naştere*, Iaşi – Bălți, 27-29 iulie 2011.

Reeditarea *Problemelor capitale* şi Colocviul Internațional *G. Ivănescu – 100 de ani de la naştere* sunt, fără îndoială, două evenimente ştiințifice majore, care contribuie semnificativ la aşezarea marelui savant pe locul ce i se cuvine în panteonul filologiei româneşti.

ASPECTUL VERBAL ÎN CONCEPȚIA LUI G. IVĂNESCU. PROBLEMA TERMINOLOGIEI

SERGIU DRINCU

Cuvinte-cheie: *aspect, imperfectiv, perfectiv, Aktionsart*

Aspectul verbal a constituit una din preocupările de bază ale lui G. Ivănescu, legată de indoeuropeana primitivă, interes materializat în amplul studiu *Le temps, l′ aspect et la durée de l′ action dans les langues indo-européennes*, apărut în *Mélanges linguistiques*. Publiés à l′ occasion du VIIIe Congrès des Linguistes à Oslo, du 5 au 9 août 1957, Éditions de l′ Académie Roumaine, Bucarest, 1957, în care propune o nouă abordare a acestei categorii gramaticale, bazată pe patru principii: caracterul universal al categoriei aspectului, nediferențierea exprimării formale a timpului şi a aspectului, limitarea aspectului la imperfectiv, perfectiv şi iterativ şi considerarea aspectului ca o categorie morfologică, iar a duratei acțiunii (Aktionsart) ca o categorie lexicală. El admite astfel existența aspectului nu numai la limbile slave, ci şi la limbile romanice şi germanice. De conținutul ca atare al teoriei lui G. Ivănescu ne-am ocupat cu alt prilej (cf. „Analele Universității din Timişoara”. Ştiințe Filologice, 2012); în articolul de față ne vom referi doar la discuțiile privind terminologia propusă pentru definirea acestei categorii lingvistice.

Este vorba de modul în care au fost propuşi anumiți termeni sau sintagme pentru a denumi, pe de o parte, gradul de realizare a acțiunii, iar, pe de alta, stadiul acțiunii: incipient, redat prin verbele incoative, în desfăşurare progresivă, redat prin verbele de devenire, sau în fază finală, indicat prin verbele terminative (rezultative).

Întreaga discuție a pornit de la aspectul verbal în limbile slave şi în special în limbile slave de nord, dintre care rusa a conservat cel mai bine din slava veche această categorie gramaticală, cu cele două tipuri fundamentale de conjugare: *imperfectivă* şi *perfectivă*. (Pentru detalii, cf. M. Bucă, G. Cernicova, *Gramatica practică a limbii ruse*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1980) După Eduard Schwyzer, *Griechische Grammatik*, II, München, 1950, de la care-şi ia informațiile G. Ivănescu, cel care a atras atenția asupra distincției dintre *timp* (Zeitstufe) şi *natura / felul timpului* (Zeitart) a fost Georg Curtius, în *Griechische Schulgrammatik*, II, München, 1852, el cunoscând această diferență din lucrările lingviştilor cehi, care denumeau realizarea *imperfectivă* sau *perfectivă* a acțiunii verbale prin termenul *vid*, de altfel general folosit în lingvistica slavă (cf., în rusă, *vid*, dar în polonă, *postać*). În *Das Verbum der griechischen Sprache*, I, ed. a II-a, Leipzig, 1877, Georg Curtius constată că şi greaca făcea diferența între acțiunea durativă, momentană şi terminativă, adică finalizată (die Unterschiede der dauernden, momentanen und vollendeten Handlung) prin intermediul temelor de prezent, aorist şi perfect. Aceste realități – precizează G. Ivănescu – erau cunoscute gramaticienilor greci şi latini, însă ei le considerau calități ale timpului, deci ale formelor temporale ale timpului şi nu le-au atribuit o denumire specială. Cu toate acestea, J. Holt, preluând o informație de la J. Bekker, *Anecdota Graeca*, II, aminteşte, în lucrarea sa *Étude d´ aspect*, publicată în „Acta Jutlandica”, XV, 1943, nr.2, că un scoliast al lui Homer făcea distincția între timp (χρόγος) şi aspect (□ρζογ). Gramaticii medievali şi moderni nu mai făceau însă distincția între cele două calități ale verbului. În acest context, meritul lui Curtius este că a (re)adus în discuție această problemă şi, mai mult, i-a dat şi o denumire: *Zeitstufe vs Zeitart* (p.23).

Neogramaticii au considerat însă denumirea ca neadecvată şi au înlocuit-o cu alți termeni. Aşa au apărut termenul *Aktionsart* şi sintagma *Art der Handlung*, folosite, pentru prima dată, se pare, de Karl Brugmann în *Griechische Grammatik* (1885). Acesta distinge, în plus, două tipuri de aspect: *perfektiv* şi *perfektisch* atunci când, în *Kurze vergleichende Grammatik,* încearcă să diferențieze aspectul

aoristul de perfect. El distinge asfel o „punktuelle (momentane, perfektive, aoristische) Aktion”, caracteristică aoristului, şi una „perfektische Aktion”, asociată perfectului. După G. Ivănescu, el comite eroarea de a folosi doi termeni identici: „il employa des termes identiques (car les deux suffixes *-iv* şi *-isch* ont, en ce cas, la même fonction) pour designer et l′ action du parfait et celle de l′ aoriste (*perfektiv* et *perfektisch*), quand il voulait justement montrer ce qui les distingue” (p.45).

Curtius folosise iniţial termenii *Aktion* şi *Tempus*, dar în *Vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen*, II, 1897, acceptă denumirea *Aktionsart* propusă de Brugmann.

În condiţiile în care au fost identificate tot mai multe caracteristici ale acţiunii verbale, a apărut şi tendinţa de a găsi noi denumiri pentru ele (incoative, terminative, rezultative, iterative, cauzative etc.) sau pentru o superioară grupare a lor. Dacă, de exemplu, lingvişti precum H. Jakobsohn, W. Porzig şi E. Koschmieder fac distincţia între *Aspekt* şi *Aktionsart*, în contextul delimitării aspectuale între tema prezentului şi cea a aoristului, Eduard Hermann, *Objiektive und subjektive Aktionsart*, 1927, susţine ideea după care tema prezentului exprimă „l′ action qui se dérule”, iar cea a aoristului „l′ action arrivée jusqu′ au bout”, denumind cele două aspecte *kursiv* şi *komplexiv*, primul termen fiind deja creat de Delbrück în *Vergleichende Grammatik*, II. La fel procedează Eduard Schwyzer, *op. cit*., care este conştient că în relaţia prezent – aorist este vorba, de fapt, de cele două aspecte din limbile slave, pentru care crede că denumirile mai potrivite ar fi *infektiv* şi *konfektiv*. Dar indiferent de terminologia adoptată, ei aveau în vedere două interpretări. Astfel, *Aktionsart* sau *objektive Aktionsart* implică o problemă de lexicologie, deoarece este vorba de sensul lexical al cuvântului, în vreme ce *Aspekt* sau *subjektive Aktionsart* reprezintă o problemă de morfologie, căci se are în vedere perspectiva subiectului vorbitor, care se actualizează prin diferite forme temporale, numite de ei, impropriu, imperfective şi perfective.

Din punctul de vedere al lui G. Ivănescu, noile denumiri, care încercau să le înlocuiască pe cele din gramaticile limbilor slave, *imperfectiv* şi *perfectiv*, aveau puţine şanse să se impună, datorită

prestigiului câştigat de aceşti termeni, chiar dacă şi unii, şi alţii sunt destul de echivoci. Dacă totuşi este de schimbat ceva în această terminologie „slavă”, atunci, crede el, cea mai justificată ar fi înlocuirea lui *imperfectiv* cu *infectiv*: „S′ il y avait un changement à faire dans la terminologie existente, nous croyons que la seule à proposer serait la substitution de *imperfectif* par *infectif*” (p. 44-45).

Privite lucrurile în ansamblu, se poate spune că meritul neogramaticilor constă în aceea că au asociat aspectul verbal din greacă, sanscrită, latină etc. celui din limbile slave, creând astfel o teorie unitară a aspectului verbal indoeuropean prin care au putut arăta modul de dezvoltare a lui în diferitele limbi indoeuropene. Totuşi, confuzia între tipul de exprimare a aspectului verbal în limbile slave (lexical) faţă de cel din limbile indoeuropene neslave (morfologic) a persistat multă vreme şi abia după Primul Război Mondial această confuzie a putut fi depăşită.

În lingvistică, problema care se punea era aceea de a găsi un echivalent pentru *Aktionsart*. În Franţa, primul care a propus un astfel de echivalent a fost J. Brunel (B.S.L. XLII, 1946, fasc. 1, p.43-75), el recurgând la sintagma *ordre du procès*. În lingvistica italiană i se acordă această prioritate lui Vittore Pisani. În *Glottologia indoeuropea*, Roma, 1943 (o nouă ediţie la Torino, 1947), el îl foloseşte pe *azione* pentru *Aktionsart*, revenind astfel la terminololgia lui Delbrück de dinainte de 1885.

În opinia lui G. Ivănescu, nici *Aktionsart,* nici *ordre du procès* nu reprezintă terminologia cea mai adecvată, el propunând denumirile *durée de l′ action* şi *Aktionsdauer*: „A mon avis – spune el – ni *Aktionsart* et ni *ordre du procès* ne représentent les expressions les plus justes. Comme je le sutins dans *Actes du sixième Congrès international des les linguistes*, Paris, 1949, p. 353-355, la terminologie grammaticale doit suggérer par elle-même les réalités grammaticales qu′ elle désigne. C′ est pourquoi la meilleure expression est: *durée de l′ ction, Aktionsdauer*. Ce que l′ on doit entendre par cette exoression, c′ est le caractère duratif, momentané et unique ou itératif de l′ action verbale, donc des sens purement lexicaux, exprimés au moyen de thème distincts” (p.28-29). El mai propune şi distincţia *unic – iterativ*, pornind de la situaţia din rusă,

unde, de pildă, termenul *odnokratnyj* „unique" indică reducerea unei acțiuni iterative, desemnată prin natura lexicală a verbului, la un singur act. Astfel, acțiunea iterativă a unui verb ca *stučat*´ „frapper à la porte" se poate reduce doar la „frapper une seul fois à la porte" prin forma *stuknut*´ .

În final, pe baza datelor analizate în studiul de care ne ocupăm, G. Ivănescu rămâne adeptul unei distincții clare, semantice şi ca mijloace de exprimare, între *Aspekt* şi *Aktionsart*: prima categorie cuprinde caracteristicile *imperfectiv, perfectiv* şi *iterativ*, cu exprimare morfologică, a doua, diferitele modalități de realizare a acțiunii, precum *incoativ, durativ, momentan, terminativ* etc., redate lexical. În plus, acceptând existența aspectului verbal şi în limbile indoeuropene romanice şi germanice, nu numai în cele slave, el consideră că, în primele, aspectul verbal se exprimă morfologic, prin forme diferite ale aceluiaşi cuvânt, față de exprimarea lexicală din limbile slave, adică prin teme / cuvinte diferite, rezultate prin derivarea cu prefixe şi sufixe, ori prin modificări ale vocalelor tematice.

Bibliografie

Ilisei, Grigore, *Gheorghe Ivănescu*, în *Portrete în timp*, Iaşi, Editura „Junimea", 1990.

Ivănescu, Gheorghe, *Problemele capitale ale vechii române literare*, Iaşi, Tipografia A. Țerek, 1947.

Ivănescu, Gheorghe, *Storia delle parlate popolari e storia delle lingue letterarie*, în „Philologica", II, Craiova, 1972, p. 5-25.

Ivănescu, Gheorghe, *Istoria limbii române*, Iaşi, Junimea, 1980, ed. a II-a, 2000.

Oancea, Ileana, *Romanitate şi istorie. Epistemă clasică şi literarizare*, Timişoara, Editura de Vest, 1993.

VERBAL ASPECT IN G. IVĂNESCU´ S OPINION.
THE ISSUE OF TERMINOLOGY
(Abstract)

The author presents, about G. Ivănescu´ s study *Le temps, l´ action et la durée de l´ action dans les langues indoeuropéennes*, the terminology proposed by linguists as Curtius, Brugmann, Delbrück, etc. in connection with the grammatical cathegory of *aspect*. G. Ivănescu underlines that if it is necessary to modify terms as *imperfectiv, perfectiv, objektive Aktionsart, subjektive Aktionsart, ordre de proces*, etc., then the most adequate notions might be *duré de l´ action* and *Aktionsdauern*.

PREDICATUL ŞI PREDICAŢIA ÎN CONCEPŢIA LUI G. IVĂNESCU

LIZICA MIHUŢ, ANCA STOENESCU

Cuvinte-cheie: *logică, gramatică, predicaţie, predicat*

G. Ivănescu este adeptul concepţiei logiciste în gramatică, ea fiind expusă într-o suită de lucrări pe care le vom analiza în continuare. Ne referim, în primul rând, la două studii cuprinse sub titlul generic *Gramatica şi logica: I. Structura gândirii ca factor primar al structurii morfologice a limbii*, AUT, I, 1963, p. 259–267 şi II. *Structura gândirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii*, AUT, II, 1964, p. 193–217.

G. Ivănescu porneşte de la constatarea că subiectul şi predicatul unei judecăţi sunt noţiuni. Ca noţiuni ele ne oferă şi conţinut. Este vorba despre substantivul subiect şi, evident, despre pronume ca locţiitor al substantivului. În timp ce substantivul exprimă „substanţa“, adjectivul şi numeralul nu exprimă ceva „substanţial“, concret. Nici verbul nu îndeplineşte condiţia „substanţialităţii“ pentru că redă „existenţa, posesiunea, starea, acţiunea unei fiinţe sau procesul unei substanţe“. Sub aspect logic, adjectivul, numeralul (cardinal şi ordinal) şi verbul nu intră în conţinutul unei noţiuni „ca elemente constitutive, şi nu sunt noţiunea însăşi […]. Ele exprimă note din conţinutul unei noţiuni“ (I, p. 264). De aceea este eronat a vorbi despre noţiuni adjective, noţiuni numerale, noţiuni verbale, noţiuni adverbiale.

„Explicarea prin gândire, – afirmă G. Ivănescu – cel puţin a unora din faptele de limbă, este un lucru care nu se mai poate tăgădui, căci numai această procedură ne permite să înţelegem, să

stabilim adevărata structură a limbii […]. A analiza limba de pe pozițiile logicii, – şi desigur şi ale psihologiei – este […] singurul punct de vedere îndreptățit în lingvistică, este punctul de vedere lingvistic“ (I, p. 266).

Referindu-se la structuralişti, G. Ivănescu crede că a analiza faptele de limbă, în special propozițiile şi frazele, fără a ține seama de gândire „este eronat“. „Când structuraliştii stabilesc deosebiri de altă natură între aceste elemente componente ale propoziției sau frazei, de exemplu deosebiri de distribuție, ei iau în considerare nu faptele originare, gândirea, ci efectele, reflexele gândirii pe planul expresiei fonice“ (*ib.*). El consideră că „Trebuie să ne îndreptăm spre un structuralism lingvistic care să nu elimine explicarea structurii limbii prin structura gândirii, adică spre un structuralism logicist“ (I, p. 267).

În cuprinsul studiului, G. Ivănescu remarcă şi lipsa de proprietate a termenilor prin care sunt denumite părțile de vorbire. Astfel, termenul *substantiv* este inadecvat ca nume al claselor de cuvinte care redau noțiuni. În acest sens, mai adecvat este termenul *nume*, „căci numai noțiunile au nume, nu şi notele din conținutul lor“ (I, p. 266). Ca atare, propune ca termenul *nume* să nu mai fie întrebuințat pentru adjective sau numerale. Pentru substantivul concret este mai potrivită expresia *nume substantiv*, iar pentru cel abstract, *nume calitativ, cantitativ, de acțiune, de proces* etc. (*ib.*).

În studiul *Nume şi verb* din *Omagiu Rosetti*, G. Ivănescu revine asupra unor aspecte din articolul citat şi cu anumite completări. Este vorba de sintagma *nume substantiv* propusă pentru ceea ce se numeşte, obişnuit, *substantiv concret*. Autorul vine cu precizarea că n-a atras atenția asupra faptului că termenul *nume* „e de fapt potrivit numai pentru situațiile în care se exprimă sfera unei noțiuni, nu şi conținutul ei. În aceste din urmă cazuri nu mai putem vorbi de nume decât în mod abuziv“ (p. 423).

G. Ivănescu pune şi problema interpretării unor construcții precum *este lăudat, este iubit* în raport cu *este bun, este priceput, este profesor* etc. În primul caz se vorbeşte de un singur cuvânt semantic, anume verb, deşi sunt două cuvinte fonetice, pe când în al doilea caz sunt distinse două cuvinte: verbul copulativ *a fi* şi adjectiv

sau substantiv. Este deci vorba de *a fi* morfem şi de *a fi* copulă, deci verb propriu-zis. Dar în ambele structuri *a fi* are aceeaşi funcţie şi, într-o atare situaţie, precizează G. Ivănescu, „dacă vrem să introducem în gramatică un punct de vedere consecvent, trebuie sau să admitem că şi în verbul pasiv avem copulă, iar nu aşa zisul verb auxiliar, sau să admitem că aşa numita copulă este verb auxiliar şi că nu există cuvinte cu funcţia de copulă între subiect şi predicat" (*ib.*). În verbul pasiv *a fi*, fiind morfem, nu mai poate fi considerat cuvânt aparte. „În aceeaşi situaţie se află şi copula – precizează G. Ivănescu –"; [...] ea are funcţia unui morfem, deci nu constituie decât un cuvânt fonetic; din punct de vedere semantic, ea este doar o parte a unui cuvânt. Dar, fiind numai parte a unui cuvânt, ea nu poate servi de mijloc de legătură între două cuvinte sau sintagme, în speţă: între subiect şi predicat [...]. „Predicarea" se exprimă prin simpla alăturare a predicatului la subiect sau a sintagmei subiect la sintagma predicat" (*ib.*).

Pornind de la această interpretare a copulei, G. Ivănescu distinge „o nouă parte de vorbire, care este alcătuită, ca şi verbul pasiv, din aşa-zisul verb *este* + un substantiv sau adjectiv şi care are funcţia de predicat. El propune ca această „parte de vorbire" să se numească *verb de stare*, iar ceea ce s-a numit până acum *verb*, să se numească *verb de acţiune*. Modurile nepredicative nu trebuie considerate verbe, ci alte clase de cuvinte. Limbile denumesc prin cuvinte independente atât acţiuni („foc", „stau", „iubesc" etc.), cât şi stări („domnesc", „bolesc" etc.). „Deosebirea între astfel de verbe – susţine G. Ivănescu, şi cele de tipul *sunt profesor, sunt sănătos* este numai formală (de procedee de expresie): la primele, starea se exprimă sintetic, la cele din urmă, analitic. Concludem că aşa-zisul nume predicative nu e nume, ci o parte din verbul de stare exprimat analitic" (p. 425).

În viziunea lui G. Ivănescu numele nu poate fi niciodată predicat, şi invers. Nume este doar substantivul subiect, substantivul în genitiv, substantivul obiect şi circumstanţial. Ca atare, predicat nu poate fi decât verbul, aşa cum a fost el definit mai sus. În această situaţie, „Noţiunea de verb, astfel cum o concepem noi, se identifică cu cea de predicat" (*ib.*). Se reia astfel distincţia făcută de Platon

între *onoma* şi *rhema* şi teoria aristotelică despre predicat şi cele zece categorii de predicat.

G. Ivănescu menţine distincţia între predicatul verbal şi cel nominal, dar propune o altă terminologie, cum ar fi cea de *predicat de acţiune sau de proces*, ori, mai simplu: *predicat narativ* pe de o parte, şi *predicat de stare sau de esenţă*, mai simplu: *predicat descriptiv* sau *definitoriu,* pe de altă parte.

De asemenea, G. Ivănescu propune să se renunţe la sintagmele *frază (propoziţie) verbală* şi *frază (propoziţie) nominală*, ele putând fi înlocuite de propoziţia *narativă* şi de cea *descriptivă* sau *definitorie*.

Propunând această terminologie, G. Ivănescu se întemeiază pe constatarea că „vechii termeni sunt cu totul arbitrari şi constituie nişte simple etichete fără rost, că punctul de vedere lingvistic se dovedeşte […] a corespunde perfect unui punct de vedere logic, şi că terminologia logică este cu mult mai potrivită decât cea lingvistică“ (*ib.*).

G. Ivănescu reia discuţia despre relaţia limbă-gândire în partea a doua a studiului amintit mai sus (*Gramatica şi logica*). Premisa de la care porneşte este aceea, susţinută de unii lingvişti şi logicişti, că „propoziţia teoretică este expresia unei judecăţi“. Ca atare, ar trebui să există o concordanţă numerică deplină în cadrul „expresiei“. Cu toate acestea, există o deosebire între „expresia“ gramaticală şi cea logică, în prima numărul de elemente fiind, de regulă, mai mare. Explicaţia constă în faptul că, „pe când lingvistul consideră ca unităţi fiecare cuvânt al propoziţiei, cuvânt care, fiind luat izolat, exprimă un conţinut semantic, logicianul consideră ca unităţi nu numai cuvinte, dar şi sintagme, dacă ele se referă la un singur obiect, la o singură persoană sau, ceea ce e totuna, dacă ele exprimă o noţiune“ (II, p. 194).

Un argument peremptoriu în ce priveşte considerarea subiectului şi predicatului ca „singurele părţi fundamentale“ ale propoziţiei rezidă în definirea identică a celor două entităţi în gramatică şi logică. În acest sens, G. Ivănescu consideră că definiţia curentă este cea mai corespunzătoare: „subiectul este lucrul despre care se spune ceva, adică despre care se afirmă sau se neagă ceva, predicatul este

ceea ce se spune despre subiect, adică ceea ce se afirmă sau se neagă despre el“ (II, p. 195). Sesizând că definiția subiectului şi predicatului judecății se face în termenii *a afirma* şi *a nega*, autorul admite că ea s-ar putea face şi cu termenul *a gândi*, pentru că subiectul este „realitatea despre care se gândeşte“, iar predicatul este „ceea ce se gândeşte despre această calitate“. Constatarea este că „Dacă astfel stau lucrurile, atunci subiectul nu este un element al gândirii, ci unul exterior gândirii, iar gândirea propriu-zisă este alcătuită numai din predicat“. În *vorbire* însă, subiectul este formulat, pentru a se preciza despre cine se vorbeşte. Ca atare, G. Ivănescu ajunge la următoarea soluție: „Pentru a ține seamă de faptul că subiectul este exprimat şi el în propoziție, vom spune că subiectul reprezintă ceea ce este vechi în propoziție, iar predicatul, ceea ce este nou în ea“ (II, p. 194, n.2).

Aducând în discuție, în contextul analizei atributului şi complementului şi a noțiunilor de determinat şi determinant, exprimate sintagmatic, raportul dintre subiect şi predicat, G. Ivănescu se întreabă dacă „predicatul trebuie considerat ca un determinant al subiectului”. El admite că lingviştii l-au considerat mereu un determinant, dar, afirmă el, „de fapt, predicatul, mai ales dacă îl concepem larg, ca sintagmă, nu este determinant, nu este complement, adică un completator al subiectului: cum se afirmă de obicei, el spune ceva despre subiect, ceea ce e altceva decât a determina“ (II, p. 197).

Luând în considerare posibilitatea exprimării subiectului şi predicatului prin sintagme, G. Ivănescu admite că se poate vorbi de subiecte şi predicate *simple*, alcătuite dintr-un singur cuvânt, şi de subiecte şi predicate *dezvoltate*, „alcătuite adică din câte o sintagmă, mai exact, din determinate şi determinante“ (*ib.*).

Mai precizăm că, într-un alt context al discuției, G. Ivănescu reiterează postulatul că verbul exprimă „o notă din conținutul noțiunii, notă privitoare la acțiuni sau procese“ (II, p. 199).

În ce priveşte indicele de predicație, el este redat, indiscutabil, de verb: „Verbul la unul din modurile predicative este un indiciu al propoziției sau, ceea ce e tot una, al predicatului“ (II, p. 202).

Rezultă din cele arătate că pentru G. Ivănescu raportul dintre subiect şi predicat nu este unul de subordonare a predicatului față de subiect, ci unul de „inerență“.

Nu putem omite, în discuția de față, noțiunea de *predicat inclus*, legată de prezența în enunț a unor fapte „adăugate la ceea ce e esențial“, cum ar fi *Drăgăliță Doamne*, din binecunoscutele *Amintiri din copilărie* ale lui Ion Creangă: „Stau câteodată şi-mi aduc aminte ce vremi şi oameni mai erau prin părțile noastre pe când începusem şi eu, *Drăgăliță Doamne*, a mă ridica băețaş la casa părinților mei […]“. În legătură cu aceste construcții incidente, cum le numesc gramaticile, G. Ivănescu afirmă că „Nu se va înțelege nimic din natura intimă a faptelor de vorbire dacă nu se vor avea în vedere aceste judecăți noi, incluse în judecățile de bază ale vorbirii sau adăugate lor şi exprimate numai prin predicatul lor. Introducerea în lingvistică a noțiunii de *predicat inclus* sau *adțional* (subl. n.) va transforma sintaxa într-o disciplină care să prezinte un paralelism perfect cu logica“ (II, p. 207–208)[9].

Bibliografie

G. Ivănescu, *Gramatica şi logica. I. Structura gândirii ca factor primar al structurii morfologice a limbii. II. Structura gândirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii,* „Analele Universității din Timişoara” (AUT), 1963, p. 259-267, 1964, p. 193-217.

G. Ivănescu, *Nume şi verb,* în vol. *Omagiu Rosetti,* Edituras Academiei Române, Bucureşti, 1965.

The predicate and the predicative in G. Ivanescu's approach

(Abstract)

In the article is debating G. Ivanescu's concept of types of predicate. G Ivanescu is the follower of logic grammars, based on classic logics, based on Platon and Aristotel philosophy. Thus, he considers that only the noun is a concept itself. The other parts of speech, including the predicate, expresse only aspects of the concept. That's why the terminology of noun is not concludent for the groups of words that express abstract concepts.

More adequate is the terminology of name/ denomination. As a matter of fact G. Ivanescu proposes other denotations than the usual, for the concept of concret noun, it is preferable the sintagme name/denotation noun and for the abstract noun we have the sintagme name/denotation quality of action, process, etc.

Even if he is rejecting the existence of copula (copulativ verb), G. Ivanescu supports the distinction between the verbal predicate and the nominal predicate, but also proposes a different terminology: narrative predicate and descriptive predicate and definitive.

COMPUTATIONAL LEXICOLOGY IN THE PUBLIC EYE

CĂTĂLIN DEHELEAN

Abstract

This article is all about purpose and means. The wide public of Linguistics may be interested only in finding out the latest trends. Therefore more than a few words about the Computational Linguistics Terminology may not be absolutely necessary. They can be found in short online free non-expertly written articles. Parts of the public disenchanted with the amount and nature of such information may want to re-orient and read general content books on Computational Linguistics. However, if the latter do not offer the required information, one can always study specific content books on Computational Lexicology.

Keywords: *Computational Lexicology, Free Resources, Specialised Resources*

1. Introduction

It goes without saying that the public interested in the current and thus future direction in Lexicology should attempt an introduction into Computational Lexicology. To achieve just that one must access resources which bear an immediate relationship to this topic. There are both the free and specialised resources one may access, which tend to offer a rather general perspective of Computational Lexicology.

2. Free Resources

For the purposes of this paper the free resources are understood to mean online material which is available in full to the general public. Free resources offer a partial view on the topic which might

be perceived as useful as means of introducing any reader to the topic. The two most obvious free resources are English Wikipedia Project and ACLWiki Project.

The English Wikipedia Project article on Computational Lexicology[1] and the ACLWiki article on Computational Lexicology[2] seem to be, for the most part, identical.

They both debut with a definition. According to the English Wikipedia Project "Computational lexicology is that branch of computational linguistics, which is concerned with the use of computers in the study of lexicon"; the ACLWiki on the other hand is slightly more specific and states that "Computational Lexicology is the use of computers in the study of the lexicon". This definition stems according to both articles from a Doctoral dissertation by R.A. Amsler[3].

This definition is then elaborated upon. The said Wikipedia article explains that "It is distinguished from *computational lexicography*, which more properly would be the use of computers in the construction of dictionaries, though some researchers have used computational lexicography as synonymous." The ACL Wiki article provides a virtually identical piece of information about Computational Lexicology: "It is distinguished from Computational Lexicography, which more properly would be the use of computers in the construction of dictionaries, though some researchers have used Computational Lexicography as synonymous with Computational Lexicology."

Henceforth, the two wiki articles move on and state that they will present the history of Computational Lexicology. The degree of success in the matter is rather questionable. The information provided by the English Wikipedia Project article on the history of Computational Lexicology is limited to a short paragraph where only a few landmarks are mentioned, namely the situation in the 1960s

---

[1] http://en.wikipedia.org/wiki/Computational_lexicology

[2] http://www.aclweb.org/aclwiki/index.php?title=Computational_Lexicology

[3] Amsler, R.A. (1980). *The Structure of the Merriam-Webster Pocket Dictionary*, Doctoral Dissertation, TR-164, University of Texas, Austin.

and the present-day situation. The ACLWiki article, on the other hand, sums up the history of Computational Lexicology somewhat more comprehensively mentioning, besides the achievements of the pioneering years and the contemporary developments, the research of the 1980s.

But under the idea of history, both articles present a topic which is related to the development of Computational Lexicology, but not which is not a description of its development. This topic is related to the characteristics of print dictionaries. The Wikipedia article is straight forward on the matter. The ACLWiki article is not so straightforward in an attempt to explain its relevancy to the history of Computational Lexicology. Both articles then end the part on the characteristics of print dictionaries with paragraphs which mention the need for further development. The two paragraphs are identical: "Many computational linguists were disenchanted with the print dictionaries as a resource for computational linguistics because they lacked sufficient syntactic and semantic information for computer programs. The work on computational lexicology quickly led to efforts in two additional directions."

The sequel thus set, one is going to read in both articles about a questionable topic called "Successors to Computational Lexicology". Each article elaborates on the topic in four identical paragraphs. The paragraphs are built on two basic ideas. The first idea is the "role that corpora played in creating dictionaries". The second idea is "the creation of Lexical Knowledge Bases".

The slight differences between the two articles provide, however, the public with welcome new pieces of information. Such is the case of the English Wikipedia Project article on Computational Lexicology. Its text, unlike that of the ACLWiki article, does not end with the history of Computational Lexicology. It features instead a third section on standardization of lexicons. It briefly mentions the standard ISO/TC37 and its sequel.

3. Specialised Resources

While the nature of information in free resources was relatively easy to grasp specialised resources are somewhat more problematic. They are rarely, if ever, available freely or completely online. One is bound to get accustomed to their printed versions, that is to say, with books. Specialised resources may offer a broader view on Computational Lexicology but this requires the perspective reader to go deeper into the topic.

There are two types of specialised resources. The first type is comprised of general purpose books where one is supposed to be told as much as possible about Computational Linguistics. The second type refers to the specific content books which are supposed to narrow down the perspective on a certain part of Computational Linguistics, in this case on Computational Lexicology.

3.1. General Content Books

The first attempt of any dedicated reader to find information on Computational Lexicology means coming into contact with information provided by general content books on Computational Linguistics. The attraction of the public to general content books lies in the almost encyclopaedic nature of such works, which are, not without reason, seen as landmark books on Computational Linguistics. It may be thus assumed that readers taking this path do so since they believe that the nature general content books of may provide an easy-to-understand description of what they are looking for.

The interested public is said to expect a lot from these landmark books, but such an expectation should be realistically limited since they often overlook the necessity of defining Computational Lexicology, focusing instead on resources and/or Computational Lexicography. One is bound to encounter such limitations even before the act of reading the text of a landmark book, when one is in the process of getting acquainted with the table of contents. Having this in mind, it is about time to see how general content / landmark books on Computational Linguistics present Computational

Lexicology. Two such books are “The Oxford Handbook of Computational Linguistics”[4] and “Computerlinguistik und Sprachtechnologie”[5][6].

In “The Oxford Handbook of Computational Linguistics” Computational Lexicology is a term which is not mentioned as such. However there is a chapter called “Lexicography” made up of several parts. This chapter mostly refers to Computational Lexicography, where one is offered a view on constructing dictionaries. The first part is an “Introduction” which defines Computational Lexicography from two perspectives. In the next part, it presents a “Historical Background” which is used to speak about “Deficiencies”, the “Usability of lexicon”, “Machine-readable dictionaries” and, “Corpus-based dictionaries”. Then it speaks about “Restructuring and Exploiting Human Dictionaries for Computational Reasons”, “Dictionary structure”, “Using Computational techniques to compile new dictionaries (with “Challenges of corpus-based lexicology”, “Corpus-based revision”, “WordNet”), “Linking meaning and use”, “Exploring the future”. However, as Computational Lexicology and Computational Lexicography exhibit a mutual affinity, the reference to lexicological resources is unavoidable and actually occurs in the last part of the chapter called “Further reading and relevant resource”.

A partially similar perspective on Computational Lexicology is presented in “Computerlinguistik und Sprachtechnologie”. The third chapter of this book is called “Methoden”, i.e Methods. It describes in several parts the branches of Linguistics: Phonology, Morphology, Syntax, Semantics, Pragmatics, and, Text Generation. But it has no part dedicated to explaining the theoretical foundations of Computational Lexicology.

---

[4] Mitkov, R. (2004). *The Oxford Handbook of Computational Linguistics*. Oxford University Press: Oxford, UK

[5] “Computerlinguistik und Sprachtechnologie” roughly translates “Computational Linguistics and Speech Technology”

[6] Carstensen, K.-U., Ebert, Ch., Endriss, C., Jekat, S., Klabunde, R., Langer H. (2004). *Computerlinguistik und Sprachtechnologie*. Spektrum Academisher Verlag: München

“Computerlinguistik und Sprachtechnologie” does however contain a chapter which presents lexical resources. On is bound to find definitions, classifications and other pieces of information on Text Corpora, Tree Banks, Lexical-Semantic Word Networks, Lexicons for Multimodal Systems, Speech Databases, Non-Linguistic Databases, The World Wide Web. This chapter is indeed helpful for any person interested in where Computational Lexicologists look their words up, feed them in to, and / or provide feedback to, thus helping the development of these resources.

On reading these otherwise comprehensive books, one is under the impression that Computational Lexicology either does not exist or it is simply a matter of writing dictionaries. But one needs to remember that these books mention lexicological resources without placing them in the immediate field of writing dictionaries. It goes without saying that the study of lexemes, regardless the means and perspective, is the part of the field of Lexicology. Therefore the views these books offer on Computational Lexicology are highly implicit, which makes it very difficult for interested parties to understand them.

In the end one is left with the paradox of general content books, which is that, even though they offer preciously little in the sense of the disambiguation of the term Computational Lexicology, since they are perceived as landmark books, they are more likely to be read.

3.2. Specific Content Books

They offer a more precise if rather academic outlook on Computational Lexicology, its resources and applications and of course. Specific Content Books are the one to go to in order to gain a better appreciation of the relationship between Computational Lexicology and Computational Lexicography.

An example of a specific content book is “Computational Approaches to the Lexicon”[7]. While this title suggests the study of

[7] Atkins, B.T.S., Zampoli A. (1994). *Computational Approaches to the Lexicon*. Claredon Press: Oxford, UK

Computational Lexicography rather than that of Computational Lexicology, the book is almost immediately offering an interesting perspective.

Upon reading the introduction of this book one is presented with definitions which parallel descriptive and computational approaches to Lexicology and Lexicography while relating the ideas of Lexicology and Lexicography.

As such one is bound to find out that Lexicology is considered a part of Linguistics which mainly deals with studying the lexicon, Computational Lexicology being mostly about using computers in achieving the same purpose, although the fact that it has larger resources complicates matters.

At the same time Lexicography is said to be about collecting lexical material while Computational Lexicography is said to gather lexical material with the help of computers, which of course means more comprehensive collections.

Just as noteworthy is the observation that both Computational Lexicology and Computational Lexicography are experiencing a genuine boom.

While the introduction to this book is truly revealing, much like the rest of the book which is not discussed here, there is a shortcoming. The drawback of specific content books is that by their specific nature and academic style, they are not commonly consulted by the public.

Conclusions

The advantages and disadvantages at every step of the way are connected to the amount of time and effort one is able or willing to invest in this endeavour. Realistically speaking the broadest part of the public is not going to go beyond the free sources. Most of those who are willing to go beyond are going to settle for the information in general content books on Computational Linguistics. Only a few are going to read specific books on Computational Lexicology.

To avoid the spread of imprecise definitions and highly subjective views on Computational Lexicology this article has two

suggestions to make. The first suggestion addresses the public. It is advised to strive against the common practice of reading what is freely available online and find any necessary information in specific content books. The second suggestion is more of an appeal to linguists. Their help is instrumental in the expert checking and re-writing of free sources as well as in suggesting ways of reconsidering the position of Computational Lexicology in general content books on Computational Linguistics.

Bibliography

Amsler, R.A. (1980). *The Structure of the Merriam-Webster Pocket Dictionary*, Doctoral Dissertation, TR-164, University of Texas, Austin.

Atkins, B.T.S., Zampoli A. (1994). Computational Approaches to the Lexicon. Claredon Press: Oxford, UK

Carstensen, K.-U., Ebert, Ch., Endriss, C., Jekat, S., Klabunde, R., Langer H. (2004). Computerlinguistik und Sprachtechnologie. Spektrum Academisher Verlag: München

Hausser, R. (2000). Grundlagen der ComputerLinguistik. Springer: Heidelberg

Mitkov, R. (2004). The Oxford Handbook of Computational Linguistics. Oxford University Press: Oxford, UK

http://en.wikipedia.org/wiki/Computational_lexicology

http://www.aclweb.org/aclwiki/index.php?title=Computational_Lexicology

LEXICOLOGIA COMPUTAȚIONALĂ ÎN CONTACT CU PUBLICUL LARG

(Rezumat)

Acest articol dezbate ideea de atingere a unui scop. Publicul larg care intră în contact cu Lingvistica este adesea interesat de a afla ultimele realizări în domeniu. Când vine vorba despre Lingvistica Computațională, terminologia este ușor de aflat. Ea este expusă în articole online neverificate de specialişti. Dacă publicul nu este mulțumit de aceste informații se poate re-orienta spre cărți care tratează Lingvistica Computațională în general. Dacă informația căutată nu se găseşte nici în aceste surse, publicul este invitat să apeleze la cărți specializate pe Lexicologie Computațională.

EXTRAPHILOLOGICAL CRITERIA IN ETIMOLOGICAL REVIEW

LAURENȚIU NISTORESCU

Cuvinte-cheie: *dava, aşezare, toponomastică, geto-daci, daco-romani*

Criterii extrafilologice în analiza etimologică. Observații pe marginea formantului toponomastic *dava*

În mai multe intervenții, publicate cu precădere de revista „Philologica Banatica”[1], am atras atenția că, spre deosebire de reconstituirile „de metodă hasdeiană”, fatalmente probabilistice, ale vocabularului de substrat geto-dacic care s-a conservat în limba română (în trunchiul său comun, străromânesc şi/sau protoromân sau în dialectele sale moderne), fondul scris de termeni care ne-a parvenit din antichitate, cu tot cu „certificatul de autenticitate” al apartenenței la limba locuitorilor preromani ai Daciei, este de cel puțin trei ori mai extins, depăşind semnificativ valoarea de 500 de termeni. Faptul că mai bine de patru cincimi din acest fond este constituit din termeni proprii (în special toponime şi antroponime) nu diminuează cu nimic valoarea probatorie a materialului de analizat, dar impune, firesc, o adaptare a metodologiei – precum şi a aşteptărilor cercetătorului – la caracteristica specifică oricărui termen propriu de a-şi dilua conținutul semantic până la completa sa transformare într-un „cod-etichetă”.

[1] Nistorescu 2010-a, pg. 11-19 ş.a.

Aproape două zecimi din fondul scris de cuvinte geto-dacice de care dispunem[2] reprezintă denumiri de localităţi cu statut suprarural, mai mult de jumătate dintre acestea fiind formate cu prea bine cunoscutul sufix ***dava***. Fapt deosebit de semnificativ pentru procesul de sinteză culturală (implicit şi lingvistică) daco-romană, utilizarea acestui termen are – subliniem, chiar şi numai din perspectiva documentelor scrise – o longevitate multiseculară. Deşi termenul *dava*[3] pare a se fi aflat în uz încă din secolul IV î.Hr. (dacă ar fi să judecăm după faptul că centrul urban de la Sboryanovo[4] a fost identificat, probabilistic ce-i drept, cu Dausdava), cel mai vechi document scris care-l consemnează în formulă înseriată[5], altminteri de mare notorietate istoriografică, datează din secolul I d.Hr.: este vorba de „Geografia" lui Ptolemeu, care consemnează, în secţiunea consacrată Daciei şi Moesiei[6], următoarele localităţi formate cu acest

---

[2] Reamintim că o centralizare de referinţă (în metodă critică şi cu tendinţa de exhaustivitate) a termenilor de limbă geto-dacică menţionaţi în scris în antichitate nu a fost încă realizată.

[3] Vom trata în mod indistinct variantele *dava*, *deva*, *dova*, deşi nu excludem întru totul posibilitatea ca acestea să aibă anumite semnificaţii (spre exemplu, ca indicaţie de gen).

[4] Situată în teritoriul getic sud-dunărean, în nord-estul Bulgariei, aşezarea eminamente urbană de la Sboryanovo a fost edificată la începutul secolului IV î.Hr., dezvoltându-se, de-a lungul celor peste trei generaţii în care a supravieţuit (înainte de a fi abandonată cel mai probabil ca efect al unui seism şi a neputinţei de a o reconstrui în condiţiile invaziei celtice), până la dimensiunea a circa 20.000 de locuitori – vezi Stoyanov 2003. Localizarea aici a reşedinţei lui Dromichetes, aşa cum propun arheologii bulgari, este însă discutabilă, fie şi numai dacă avem în vedere contextul general al conflictului acestuia cu Lisimach, care avea în vedere tocmai recuperarea teritoriilor sud-dunărene ale Geţiei.

[5] Atestări scrise, individuale, ale termenului dava există încă din secolul anterior, precum celebra inscripţie de la Dionysopolis în onoarea lui Acornion (care aminteşte de Argedabon/Argedava – mai probabil o Sargedava sau o Zargedava, potrivit unor mai detaliate analize a textului epigraf), ori menţiunea de la Titus Livius, privitoare la existenţa unei Desudaba/Desudava in Maedica (Titus Livius 44, 26, 7).

[6] Ptolemeu, 3,8, 3,9 şi 3,10.

determinant: Docidava, Arcobadava[7], Patridava, Carsidava, Petrodava, Sandava, Utidava, Marcodava, Ziridava, Singidava, Komidava, Ramidava, Zusidava, Polondava[8], Argidava, Netindava, Sucidava (două localităţi omonime), Dausdava, Zargidava, Tamasidava şi Piroboridava – respectiv, pentru teritorii din afara Daciei propriu-zise (dar din arealul locuit de – sau şi de – geto-daco-moesi), Clepidava[9] şi Thermidava[10]. Ptolemeu îşi scrie lucrarea la cumpăna dintre secolele I şi II î.Hr.[11], când realităţile de geografie umană din Dacia preromană erau încă palpabile, în vreme ce următorul document major care consemnează suita de dave dacice, Tabula Peutingeriana[12], datează de la jumătatea secolului III d.Hr. Potrivit itinerariului militar imperial, ulterior anului 330, al construirii noii capitale Constantinopol, explicit menţionată pe hartă cu statutul de reşedinţă împărătească, în Dacia (deopotrivă la nordul şi la sudul Dunării) continuau să existe, ca aşezări de tip protourban sau eminamente urban, cel puţin următoarele dave: Acidava, Argidava, Buridava, Capidava, Pelendava, Rusidava şi Sacidava (în două locaţii distincte). La acestea se adaugă, din inscripţii de epocă romană anterioare sau ulterioare împăratului Aurelian, ori din surse mult mai târzii, precum Victor Aurelius, Procopius, Iordanes sau chiar împăratul Iustinian (prin cunoscutele sale Novele de la jumătatea secolului VI), davele Aiadava, Aedava, Bregedava, Buricodava, Buteridava, Cuimedava, Cumuedeva, Danedeva, Desudava, Giri-

[7] În cele mai multe transcrieri ale operei ptolemeice apare sub forma Arcobadara, dar majoritatea cercetătorilor români care i-au acordat atenţie – printre ei numărându-se şi Vasile Pârvan – opinează că este vorba de o erorare de transcriere.

[8] Aceeaşi observaţie ca la nota anterioară – forma generală a transcrerilor este Polonda.

[9] Ptolemeu 3,5.

[10] Ptolemeu 2,16.

[11] Consemnarea, la nordul Dunării, a unor aşezări cu denumiri latine (sau latinizate), precum Praetoria Augusta, pledează pentru a datare ulterioară cuceririi Daciei de către Traian, dar consemnarea în componenţa Daciei a unor comunităţi care n-au făcut niciodată parte din Imperiu (precum costobocii, anarţii sau teuriscii) constituie un argument pentru ipoteza că Ptolemeu a reflectat cu precădere situaţia de dinainte de căderea Sarmizegetusei.

[12] Utilizăm aici transcrierea realizată de Sorin Olteanu – Soldtm.

dava, Gildava, Itadeva, Murideva, Perburidava, Pulpudeva, Recideva[13], Scaidava, Zicideva şi Zisnudeva.

Primul aspect care merită să ne atragă atenţia, în baza parcurgerii acestui vast material documentar, este faptul că termenul *dava* are o utilizare neîntreruptă de peste un mileniu – şi nu orice fel de mileniu, ci unul marcat, la Dunărea de Jos, de cel puţin două ample restructurări socio-culturale: cea generată de procesul integrării lumii traco-geto-dacice în Imperiul Roman[14] şi, respectiv, cea generată de criza structurală pe care a cunoscut-o imperiul în cauză şi de consecinţele de durată ale acesteia – în particular, de sinteza creştină şi de reorganizarea arhitecturii imperial-statale, reflectată, la noi, prin reaşezarea limesului dunărean şi fenomenul aşa-numitei „statalităţi tardeno-dacice". Atragem atenţia că impresionanta longevitate a utilizării acestei vocabule nu poate fi asociată în mod univoc cu conservarea conţinutului semantic purtat de termenul *dava* în interiorul idiomului de origine, prezumat geto-dacic. Este bine ştiut faptul că, odată intrat în sfera topononasticii, un cuvânt îşi pierde treptat semnificaţia iniţială, ajungând în final să fie tratat de vorbitorii arealului socio-cultural respectiv aproape exclusiv ca un cod-etichetă[15]. Chiar aşa stând lucrurile, nu putem trece uşor peste faptul că, în pofida intensului proces de latinizare de care a avut parte arealul Daciei Magna (respectiv, întregul bazin dunărean) în perioada secolelor I-VI, precum şi a amplitudinii mecanismelor corolare de provincializare şi/sau barbarizare cultural-lingvistică[16] care au particularizat acest proces, terminologia oficială a conservat vocabula *dava* pe

[13] Subscriem la opinia, larg împărtăşită, că Recideva reprezintă o formă coruptă a toponimului Arcidava.

[14] Atragem atenţia că acest proces s-a desfăşurat pe parcursul a aproape cinci generaţii, el debutând cu intervenţia directă la nord de Balcani a Romei (prin campania condusă de Licinius Crassus în anii 29-28 î.Hr.) şi încheindu-se în anul 106 d.Hr., cu căderea Sarmizegetusei Regia.

[15] În condiţiile în care limba dominantă din arealul toponomastic în cauză se schimbă printr-un mecanism sau altul (şi aceasta este, până la urmă, situaţia generată de latinizarea Daciei), fenomenul de desemantizare cunoaşte o semnificativă accelerare.

[16] Includem în rândul acestor mecanisme şi ceea ce am putea numi „resurecţia substratului preroman".

durata a mai bine de jumătate de mileniu. Altfel spus, păstrarea cuvântului în discuție în terminologia primei jumătăți a eronat numitului „mileniu întunecat” nu poate fi, sub nici un pretext, disociată de manifestările de continuitate etno-politică şi instituțională. Opinăm că în speța *dava* avem de-a face chiar cu mai mult de-atât. Faptul că termenul se regăseşte şi în toponimia protoromânească, fiind de asemenea atestat în scris începând cu epoca „anului o mie” – şi avem în vedere aici toponime folosite până în contemporaneitate, precum Deva[17], Plovdiv[18], respectiv, Moldova[19], cel din urmă aflat simultan în uz în regiuni diferite ale teritoriului de sinteză daco-românească –

---

[17] Cea mai veche atestare documentară cunoscută datează din anul 1269, cu referire la un *Castro Dewa*. Conexiunea toponomastică cu străvechiul cuvânt dacic este acceptată în prezent drept cea mai importantă ipoteză etimologică, cu atât mai mult cu cât aşezarea se aflǎ în arealul celor două capitale ale Daciei preromane şi, respectiv, romane. De-a lungul timpului au mai fost emise şi alte ipoteze (cu trimitere la un termen sud-slavic, respectiv, la denumirea antică a actualului oraş britanic Colchester, numit în epoca romană *Deva Victrix*), dar trebuie observat că nici una din aceste prezumții nu poate exclude etimonul dacic – în primul caz (invocat în 1969 de Octavian Floca), pentru că termenul sud-slavic este tributar celui de substratul preroman/tracic, iar în al doilea, pentru că oraşul brito-roman *Deva Victrix* nu poate fi disociat de rolul (altminteri foarte bine documentat) jucat la întemeierea sa de trupele participante la cucerirea Daciei – în particular Legiunea II Adiutrix – şi de numeroşii recruți originari din Dacia care au fost aduşi în zonă chiar în perioada întemeierii.

[18] Velkov 1988, care invocă în acelaşi sens şi toponimul Devin Grad, prezumtiva Zikideva, din zona getică. Opinia este larg răspândită printre filologii bulgari, care atrag atenția inclusiv asupra faptului că toponimul modern nu-l continuă pe cel greco-latin (Filipopolis), ci pe cel anterior, tracic (Pulpudeva).

[19] Amintim că cea mai veche atestare a toponimului Moldova, datând din 1334, are în vedere tocmai o aşezare urbană: *Civitas Moldaviae*, prima capitală a viitorului principat/voievodat, Baia, ceea ce ne obligă să acceptăm că toponimul se afla în uz încă de dinainte de sfârşitul secolului XIII, de când este probată existența acestei aşezări. Ni se pare deosebit de semnificativ faptul că răspândirea toponimului în alte regiuni ale țării şi în vecinătatea apropiată s-a aplicat exclusiv aşezărilor cu funcții administrative – oraşul-port Moldova de pe Dunărea bănățeană, târgul Moldoveneşti de Cluj, satul răzeşesc Moldoveni de Neamț (a cărui întemeiere nu poate fi pusă pe seama colonizării de... moldoveni în Moldova!), centrul protourban Moldvia în Boemia ş.a.m.d. – în vreme ce atribuirea sa unor râuri (din Bucovina şi din Moravia), respectiv, unei formațiuni politice are caracter de excepție.

sugerează că vorbitorii limbii române aveau încă acces, la începutul mileniului II, cel puțin la o parte a încărcăturii semantice originale: în toate cazurile în care acest element toponimic continuă să fie folosit până în zilele noastre, avem de-a face cu aşezări (respectiv, cu organizații politice derivate) de polarizare a unei anumite periferii – o „davă de mal/de mărginime”[20].

Ajungem astfel la problema înțelesului pe care-l va fi putut avea acest termen în idiomul originar, geto-dacic sau substratul precursor acestuia. Accepțiunea curentă ataşată vocabulei *dava*, cu precădere în lucrările de istorie şi istoriografie şi marginal în abordările filologice (întrucât marginală este, până în prezent, şi atenția care este acordată termenului în acest registru), este „cetate, oraş”. Utilizarea aparent exclusivă a termenului dat, în atestările antice, ca sufix în denumirile unor localități prezumate a avea un statut suprarural a constituit un argument important în favoarea unei atari lecturi, însă faptul că numărul aşezărilor urbane şi protourbane din spațiul geto-dacic şi apoi geto-daco-roman nu apelează la sufixul *dava*[21] este de natură să arunce o umbră de îndoială asupra acestei interpretări[22]. Rezerve față

[20] Întrucât nu acesta este obiectivul prezentei intervenții, ne vom rezerva dreptul de a detalia problematica prezenței termenului *dava* în toponimia daco-română curentă într-un alt context. Reținem, deocamdată, şi posibilitatea ca frecvența în toponimia românească (dar şi sud-slavă) a unor teme precum *–da* (Turda, Arcuda etc. – cum sugerează Sorin Olteanu), sau *-ova* (Cladova, Caraşova, Sadova, Craiova, Prahova, Rasova etc.), *-ava* (Suceava, Coşava etc.) să reflecte conservarea vocabulei *dava* în idiomurile moderne ale regiunii, dar – în absența unor elemente de analiză care să elimine riscul formalismului etimologic – optăm să nu subscriem la aceste opinii.

[21] Numeroase localități de rang urban sau protourban din Dacia preromană (precum Helis, Genucla, Sarmizegetusa, Napoca, Apulon, Dinogetia, Pinum, Drobeta, Sornum ş.a., foarte multe dintre ele prelungindu-şi existența în epoca romană) poartă denumiri în care formantul *dava* nu este prezent nici în contemporaneitatea geto-dacică, nici după ce toponimia dobândeşte caracter convenționalist, prin preluarea sa în nomenclatorul roman.

[22] Nici măcar citatul din Hesychius (care defineşte davele drept „oraşe la traci – *poleis oupo Thraken*” – a se vedea Detschew TSR 272 şi Russu LTD 101), în temeiul căruia Sorin Olteanu subscrie la lectura *dava* = cetate, oraş, nu are decât o relevanță limitată, întrucât el reflectă percepția unor vorbitori exteriori limbii geto-dacice, pentru care sensul convențional, de cod toponimic, prevala în fața înțelesului original.

de această lectură introduc şi contextele unor toponime analizate – aşa cum este cazul aşezării Buteridava, atestată în epoca romană în teritoriul histrian, care nu a depăşit niciodată statutul de *vicus* şi nu a beneficiat de un sistem propriu de fortificare[23]. Fără a abandona această pistă interpretativă, considerăm că trebuie să acordăm atenţie şi altor posibilităţi, poate cea mai consistentă dintre ele fiind sugerată de Sorin Olteanu, care constată utilizarea termenului *dava* (sau a variantelor sale), tot cu valoarea de sufix, într-o deloc neglijabilă suită de atribute teonimice: Bataldeova[24], Keiladeva[25] şi alte câteva[26], parte dintre cele din urmă fiind – este necesar să precizăm – reconstituite doar probabilistic. Relativ la această serie de atestări, ne atrage atenţia faptul (semnalat, de altfel, şi de Sorin Olteanu) că ele sunt asociate doar unui număr limitat de divinităţi: un *Theos* nenumit, Asklepios[27] şi mai ales Apollo, divinitate puternic legată de complexul cultural-religios[28] şi chiar de simbolistica identitar-politică a spaţiului traco-geto-dac[29]. Trimiterea la o semnificaţie din clasa „sacru, divin" nu ar fi deloc surprinzătoare – în primul rând, pentru că determinanţii semantici din această clasă au fost dintotdeauna (şi sunt şi în prezent) cei mai frecvent folosiţi în topono-

---

[23] Preda 1994, pg. 230.

[24] Epitet teonomastic al lui Apollo, atestat într-o inscripţie descoperită la Belica, lângă Sofia – Michailov IGB IV, 2022.

[25] Epitet toponomasatic al lui Asklepios (atestat şi în variantele Keiladea, Keiladeova), semnalat în mai multe inscripţii de la Daskalovo, lângă Sofia – Michailov IGB V, 5798, 5800, 5823 ş.a.

[26] Petrada(va), Spindea, Kledeova, Terada(va)/Teradea ş.a.

[27] De reţinut că, potrivit mitologiei clasice greceşti, Asklepios este asociat tot lui Apollo, ca fiu al acestuia.

[28] Miturile fundamentale antice îl prezintă pe Apollo ca frate vitreg al lui Dionyssos, divinitatea „naţională" a traco-geto-dacilor (căruia îi era oficiant şi sacerdotul suprem al geto-dacilor Zalmoxis – Nistorescu 2010-b), statut care pare să reflecte preexistenţa a două teogonii paralele şi, cel puţin până în epoca homerică, concurenţiale, care au fost antrenate mai apoi într-un sincretism nefinalizat. Semnalăm, în acest sens, şi faptul că celebrul sanctuar de la Delphi, al cărui protector prin excelenţă era Apollo, îl adora în sezonul de iarnă pe Dionyssos.

[29] O mare parte a surselor antice insistă îndelung pe rolul dominant pe care-l joacă sacerdoţiul dionisiac (sau derivatele acestuia) în societatea traco-geto-dacică, frecvent prezentată ca având atribute teocratice.

mastica europeană[30] şi circummediteraneană, iar în al doilea rând, cu privire explicită la localităţile desemnate prin vocabula *dava*, pentru că acestea s-au dovedit a avea, aproape fără excepţie, complexe organizate de cult, unele dintre acestea evoluând în epoca clasică, post-burebistană, în temple *stricto sensu*. Vedem, aşadar, verosimilă şi chiar probabilă ipoteza că termenul geto-dac a derivat dintr-un acelaşi radical de substrat pretracic, indo-european (**deiwo*-)[31], din care au derivat termenii *dios*/divinitate (greacă), *divum*/cer şi *divinus*/divin (latină), *deiuo*/zeitate (panceltic), *divo*/miracol (slavonă), radical de care este legat, de altfel, în modul cel mai explicit cu putinţă (printr-o suită de inscripţii descoperite în spaţiul traco-frigian din Asia Minor), inclusiv numele celei mai importante divinităţi a lumii pantracice, Dionys/Dionyssos.

Subliniem încă o dată, că discuţia cu privire la înţelesul originar al cuvântului *dava* este departe de a fi încheiată, investigaţiile pe acest subiect aflându-se abia la stadiul formulării problemei şi inventarierii materialului de analizat. Într-un stadiu încă şi mai incipient se află o altă problematică corolară termenului *dava*, cel puţin la fel de relevantă – în opinia noastră – în studiile de reconstituire a fondului cultural-lingvistic geto-dac ca şi vocabula în sine: analiza prefixelor asociate formantului *dava* din toponimia geto-dacă şi daco-romană. Este mai presus de îndoială faptul că cele aproape 50 de teme care stau la dispoziţia cercetătorului[32] au semnificaţii de sine stătătoare. Observaţia (deosebit de utilă din perspectiva reconstituirilor socio-demografice şi politico-evenimenţiale) că o parte însemnată a acestora sunt asociate unor etnonime, atestate de altfel şi independent – aşa cum este cazul Sacidavelor (care fac trimitere la neamul celtic al sacilor/tectosagilor), a Buridavei (legată de neamul autohton al

---

[30] În nomenclatoarele toponimice din ţări precum România, Franţa, Italia ş.a., frecvenţa determinanţilor *Sân*/*Sfântu*, *Saint*, Santo ş.a.m.d. atinge şi chiar depăşeşte o zecime din total.

[31] Brogyanyi-Lipp 1993, pg. 10 şi urm., 24 şi urm..

[32] În „recensământul" efectuat de Sorin Olteanu sunt incluse 52 de toponime, însă trebuie să avem în vedere faptul că în câteva cazuri ne aflăm în faţa unor dublete – explicite (precum în speţele celor două Sacidava şi a celor două Sucidava), sau derivate (precum, probabil, în speţa Arcidava/Recidiva ş.a.m.d.)

buridavensilor, poate şi de formaţiunea tribală protogermanică a burilor), a Aedavei (amintind de una din formaţiunile tribale componente ale confederaţiei tectosage, aiasagii), a Sindidavei (care stabileşte o anumită conexiune cu neamul singilor/sigynilor dunăreni) ş.a.m.d. – constituie doar o rezolvare parţială a problemei, întrucât denumirile etno-tribale au, la rândul lor, semnificaţii derivând din termenii comuni de vocabular. Într-o serie deloc restrânsă de toponime din clasa davensă, trimiterile la vocabule de funcţie comună sunt nemijlocite: spre exemplu, denumirea „Kumidava" poate fi lecturată ca „reşedinţă a administraţiei comati-lor", iar „Tamasidava" – ţinând cont de influenţa terminologiei administrative elenistice asupra organizării geto-dacice – ca „aşezare cu funcţii vamale"[33]. Desigur, cele mai multe teme de prefix din această clasă de toponime rămân să fie descifrate, sugestiile pe care le oferă materialul lingvistic de până acum (fie cel consemnat în scris de sursele antice, fie cel reconstituit prin formula comparatistă de filiaţie hasdeiană) nepermiţând încă interpretări satisfăcătoare. Dar, chiar şi după completa clarificare semantică a prefixelor din denumirile davelor, demersul analitic va fi departe de a se fi încheiat, istoriile culturale pe care le pot releva aceşti termeni anunţându-se de pe acum foarte generoase. Un exemplu, în acest sens, îl constituie termenul Rusidava, aşezare militară de pe râul Olt, din imediata apropiere a oraşului modern Drăgăşani, al cărui toponim de formulă davensă este atestat – fapt pe care-l considerăm foarte semnificativ – doar pentru epoca provinciei Dacia Augusti, în al cărui sistem de *limes* era integrat castrul astfel denumit. Ceea ce ne atrage atenţia asupra acestui toponim este faptul că el este construit din doi termeni reflectând curentele lingvistice principale ale epocii şi spaţiului geografic în care era atestat: latinescul *rus, rusticus* (ţară/teritoriu rural, sătean) şi geto-dacicul *dava*. Dacă această lectură este corectă – deontologia ne cere să păstrăm şi în această chestiune prudenţa, până la întrunirea unui probatoriu necesar şi suficient –, atunci ne

33 Această lectură este cu atât mai tentantă, cu cât Tamasidava este aşezată în imediata apropiere a frontierei fortificate de nord a regatului Geţiei, pe drumul comercial al Siretului.

aflăm în fața unui construct (pe care nu-l bănuim câtuşi de puțin a fi fost singular) ce ilustrează debutul sincretismului cultural-lingvistic daco-roman.

Bibliografie:

Brogyanyi-Lipp 1993	Brogyanyi, Bela, Lipp, Reiner (ed.), *Comparative-Historical Linguistics – Indo-European and Fino-Ugric*, ed. John Benjamin PC, Amsterdam 1993.
Detschew TSR	Detschew, Dimiter, *Die Thrakishce Sprachresten*, ed. Academia de Ştiințe a Austriei, Viena 1976.
Michailov IGB	Michailov, Georgi I., *Inscriptiones Graecae in Bulgaria*, vol. IV, V, Sofia 1966.
Nistorescu 2010-a	Nistorescu, Laurențiu, *Criterii extrafilologice în analiza etimologică. Un patrimoniu încă neexplorat: fondul scris de cuvinte autohtone*, în Philologica Banatica nr. 2/2010, pg. 11-19, ed. Mirton - Societatea de Ştiințe Filologice – Filiala Timişoara.
Nistorescu 2010-b	Nistorescu, Laurențiu, *Regalitatea arhaică. Momentul Zalmoxis*, în „Studii de Istoria Banatului” nr. 34/2010, ed. Universității de Vest Timişoara, pg. 5-22.
Pârvan 1982	Pârvan, Vasile, *Getica, o protoistorie a Daciei*, ed. Meridiane, Bucureşti 1982.
Preda 1994	Preda, Constantin (coord.), *Enciclopedia Arheologiei şi Istoriei Vechi a României*, vol. I A-C, ed. Enciclopedică, Bucureşti 1994.
Russu LTD	Russu, I.I., *Limba traco-dacilor*, ed. Ştiințifică, Bucureşti, 1967.
Stoyanov 2003	Stoyanov, Totko, *The getic capital at Sboryanovo: New excavation issues & research development*, în Tracia XV, Sofia 2003, pg. 413 – 421.
Titus Livius	Titus Livius, Găleşanu, Paul Popescu (ed), *Ab urbe condita*, ed. Meridiane, Bucureşti 1976.
Velkov 1988	Velkov, V., *Zikideva, Sykidaba dn. Veliko Târnovo?*, în Paleoslavistika i epigrafika, Veliko Târnovo, 1988, pp.76-82.

Webografie:

Ptolemeu	http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Gazeteer/Periods/Roman/Texts/Ptolemy/home.html, 15.09.2012
Soldtm	http://soltdm.com/geo/arts/categs/categs.htm , 10.12.2012

OBSERVATIONS ON THE TOPONOMASTIC COMPONENT DAVA

(Abstract)

A toponym of Geto-Dacian origin, dava was attested in written for over six centuries, from the age of King Burebista to the time of Emperor Justinian. It survived in several very common toponyms of the Romanian and Bulgarian languages like Deva, Plovdiv, Moldova etc. The original meaning of the term has not been clearly established yet, as the hypothesis that dava might mean “fortress” has several weak points. Of special interest are the prefixes of the toponyms formed with the suffix dava, the case of Rusidava being, most probably, a compound made from a Latin and a Geto-Dacian term, formed at the beginning of the Dacian-Roman linguistic synthesis.

NOTE DESPRE FONDUL VECHI AL LIMBAJULUI PEDAGOGIC ROMÂNESC

IOANA LOREDANA BANADUC

Cuvinte-cheie: *fond vechi, limbaj pedagogic*

Termenii din limba română, reprezentativi pentru câmpul semantic al educației, ilustrează existența unei gândiri pedagogice la nivel european, care a fost exprimată şi la noi într-un limbaj specific vremii.

În acest articol vom prezenta câțiva dintre cei mai importanți termeni-lexem din fondul vechi al limbajului pedagogic, având în vedere faptul că orice terminologie cuprinde, conform părerii Valeriei Guțu Romalo[1], un fond tradițional, vechi, o componentă neologică, în interiorul căreia se pot departaja: cuvinte împrumutate din alte limbi, formații derivative interne, termeni rezultați din reinterpretarea cuvintelor curente.

Potrivit studiilor de specialitate, se poate vorbi de pătrunderea în limba română a termenilor din sfera educației odată cu apariția primelor forme organizate de învățământ. G. Ivănescu este de părere că în momentul în care se înființează primele şcoli pătrund în limbă o serie de cuvinte, precum: *şcoală*, *dascăl, a pedepsi* etc. Spre exemplu, termenul-lexem *şcoală*[2], probabil, scrie G. Ivănescu, a fost

---

[1] Valeria Guțu-Romalo, *Termenul - unitate a limbii,* în LR, XLVI, 1997, nr. 1-3, p.105.

[2] DER: *şcoala* „instituție de învățământ” provine din lat. *schola*, prin intermediul sl. *škola* (Densusianu, *Rom*., XXXIII, 285; Densusianu, *G.S.*, VI, 363), cf. bg., sb.*škola*, magh. *iskola*.

introdus „din polonă, rusă şi slavă bisericească”[3], în momentul în care se înfiinţează primele şcoli pe lângă mânăstiri. În cazul de faţă, lingvistul propune ca soluţie etimologia multiplă[4].

Dascăl[5], potrivit Floricăi Dimitrescu[6], a fost împrumutat din limba greacă în limba română în etapa bizantină (sec. VII-XV), fie pe cale directă, fie pe cale indirectă, prin intermediul slavei meridionale[7]. Acest cuvânt nu a dispărut din limbă, ci a fost răspândit pe teritoriile româneşti. A fost atestat[8] atât în *Cartea de învăţătură* a lui Varlaam (1641), în *Viaţa şi petrecearea svinţilor* a

---

[3]G. Ivănescu, *Schimbări lexicale impuse de organizarea statală şi bisericească, Termeni privitori la scris şi la carte*, în G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi, Editura Junimea, 2000, p.503.

[4] G. Ivănescu menţionează că „principiul etimologiei multiple trebuie ţinut în seamă la orice studiu asupra neologismelor, mai ales când e vorba despre unele popoare care s-au dezvoltat cultural mai târziu, sub semnul unor bogate şi variate influenţe. Dacă în ceea ce priveşte marile limbi internaţionale moderne, în special cele care s-au format mai întâi el nu găseşte aplicare pe o scară largă, întrucât acolo un neologism este împrumutat de obicei dintr-o singură limbă, limbile popoarelor care au suferit multiple influenţe culturale (cum este poporul român) au împrumutat un neologism în acelaşi timp sau în timpuri diferite, prin acelaşi om sau prin oameni diferiţi, din mai multe limbi”, (*op. cit.,* p.671). Conceptul a fost prezentat de Al. Graur în 1950.Vezi Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, Bucureşti, 1965, p.75. Teoria a fost acceptată de Iorgu Iordan, G. Ivănescu şi L. Leonte, Th. Hristea, N.A. Ursu, Luiza şi Mircea Seche, I. Coteanu. TDRW admite etimologia multiplă. Prima atestare, potrivit acestui dictionar, este 1645.

[5]Gr. *διδάσκαλος* (Cihac, II, 654; Murnu, 16; TDRG; Gáldi,172;); cf. alb. *dhaskalj,* bg. sb. *daskal*. În Principate întâlnim termenii *dáscăli* sau *dascali* (denominare „prefanariotă”, conform lui Ladislas Gáldi, *Les mots d’origine néo-grecque en roumain à l’époque des phanariotes,* Budapest, f.e., 1939, p.54.) şi *didáscali*, *protodidáscali* şi *ipo(di)dáscali* (< διδάσ□αλος, <π□ωτοδιδάσ□αλος, < ύποδιδάσχαλος).

[6] Florica Dimitrescu (coord.), *Istoria limbii române*, Bucureşti, EDP, 1978, p. 103.

[7] Cf. O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, Bucureşti, Editura „Grai şi Suflet - Cultura naţională”1997, p.333. Lingvistul admite posibilitatea trecerii în limba română a unor cuvinte prin vechea slavă sau prin altă limbă balcanică, deoarece o parte dintre aceste cuvinte se găsesc şi în celelalte limbi balcanice (albaneză, bulgară, sârbă etc.), dar este de părere că este foarte greu de precizat prin care filieră a provenit un anume cuvânt din limba noastră.

[8] Ion Gheţie (coord.), *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*, Bucureşti, EA, 1997, p.293.

lui Dosoftei (1682-1686), cât şi în lexicoane: *Lexicon slavo-român*, copiat de Staicu Logofătul, *Anonymus Caransebesiensis*[9].

O explicaţie pentru apariţia circulaţiei interdialectale a acestor termeni poate fi pusă pe seama faptului că unii transilvăneni şi bănăţeni au ajuns să studieze în mânăstirile din Moldova şi Ţara Românească[10].

TRDW propune ca atestare anul 1475[11]. Termenul intră în limba comună, fiind transmis şi generaţiilor următoare. Cuvântul *dascăl* a fost productiv în limba română. *Lexiconul de la Buda*[12] a înregistrat familia sa lexicală: *dăscăliţia, dăscalie, dăscălire*.

Dascăl de dăscălie „profesor (de şcoală normală)" este atestat în textul *Paliei de la Orăştie*, 1582[13]. Precizarea atributivă *dăscălie*[14] evidenţiază funcţia îndeplinită de cadrul didactic în transmiterea învăţăturii pe care trebuie să şi-o însuşească un preparandist. Substantivul feminin, potrivit DLR, este derivat de la *dascăl* cu suf.-*ie*, cf. şi ngr. διδάσ�αλία. TDRW nu a înregistrat acest termen.

Potrivit Marianei Costinescu[15], a circulat pe aria limitată a teritoriului românesc, Banat-Hunedoara (-Oltenia)-Transilvania de sud-est, în textele de până în anul 1640, cuvântul din limba populară *meşter*[16], cu sensul de *învăţător*. Cuvântul provine din maghiarul *mester* şi a fost descoperit în *Fragmentul Todorescu*[17], text tradus din

---

9 Gr. Creţu, *Anonymus Caransebesiensis*. Cel mai vechi dicţionar al limbei române, după manuscrisul din biblioteca Universităţii din Pesta, în „Tinerimea română", I, 1898, p. 320-380. Vezi şi Mihail Halici-Tatăl, *Dictionarium Valachico-Latinum [Anonimus Caransebesiensis]*, Studiu filologic şi indice de cuvinte de Francisc Király, Ediţie îngrijită de Alexandru Metea şi Maria Király, Timişoara, Editura First, 2003.

10 I. Lupaş, *Documente istorice transilvane*, vol. I, Cluj-Napoca, f.e., 1948.

11 Cf. şi DER.

12 cf. ngr. διδάσ�αλος, lat. magister, praeceptor, magh. mester

13 Cf. DLR.

14 Oprea Dascălul scria în 1570, în *Octoihul românesc*: „să fie învăţătură cine învaţă *dăscălie* şi să fie mai uşor spre înţăles oamenilor creştini".

15 Mariana Costinescu, *Elementul popular*, în I. Gheţie (coord.), *op.cit.*, p.184.

16 CADE, TDRW indica magh. *mester*, Cihac, II, germ. *Meister*, prin intermediul sl. *mestru.*

17 Cluj, c.1571-1575 (Budapesta, Biblioteca Szechenyi, cota RMK, I, 361/b. F) Ediţie critică de Ion Gheţie, în *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, Bucureşti,

limba maghiară în limba română în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Particularitățile lingvistice ale acestui document i-a indicat lui I. Gheție[18] faptul că textul a fost tradus de un român instruit din zona Banat-Hunedoara şi că ar fi fost destinat credincioşilor bisericilor calviniste din acest spațiu. Mai târziu, cuvântul a fost înregistrat şi în dicționarul lui I. Bobb, publicat în 1823. Autorul a înregistrat inclusiv calcul *meşter de şcoale* pentru lat. *Ludimagister* şi pentru maghiarul *Oskóla mester*[19].

Meşter apare consemnat şi în *Lexiconul de la Buda,* cu sensul *„*mester la ceva învățătură, adecă dascăl*”,* precizate fiind şi sinonimele *magister, preceptor.* I. Pătruț menționează că acest cuvânt, *magister*, alături de *măiestru, maestru*, provin din latinescul *magister*, „însă au în limba literară, în dialecte şi graiuri, formă şi sens, răspândire, circulație şi vechime diferite”[20], în funcție de căile de pătrundere a împrumuturilor.

Termenul *învățător* este atestat încă din perioada veche a limbii, cu sensul „cel care dă învățătură”. At. în 1632 (cf.TRDW). În *Anonymus Caransebesiensis* apare consemnat *invaczator* cu sensul „preceptor”. Potrivit DLR, termenul a fost înregistrat cu sensul „dascăl”, pentru prima dată, în *Lexicon Marsilianum.* Acest glosar trilingv (latin, român, maghiar), conținând aproximativ 2400 de cuvinte, a fost atribuit de Carlo Tagliavini unui german care, pe la sfârşitul secolului al XVII-lea, locuia în zona Făgetului, județul Timiş[21]. Este înregistrat în LB cu sensul „carele învață pe altul”(cf. lat.*magister, praeceptor*, germ. *der Lehrer*).

1982, p.357-364. Este cel mai vechi text cu caractere latine care a ajuns până la noi, cunoscut şi sub numele de *Carte de cântece*. După ce a fost descoperit, toate textele au fost achiziționate de bibliofilul român Iuliu Todorescu, iar din acest motiv şi astăzi culegerea de cântece este cunoscută sub denumirea de *Fragmentul Todorescu*.

[18] I. Gheție, *op.cit.*, p.259-264.

[19] DB.

[20] I. Pătruț, *Împrumuturi prin filieră*, în I. Pătruț, *Studii de limba română şi slavistică*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1974, p. 256-257.

[21] Manuscrisul anonim, scris cu ortografie maghiară, a fost descoperit şi studiat în detaliu de Carlo Tagliavini. Cf. Daniele Pantaleone, *Observații asupra textelor*

Cuvântul de origine greacă, *a pedepsi*, cu sensul din limba veche „a învăța pe altul", se pare că a pătruns în limba română prin intermediul bulgarilor şi al sârbilor, tot în epoca feudalismului dezvoltat[22].

Istoria acestui cuvânt este strâns legată de creştinism[23]. Înainte de creştinism, în toate limbile indo-europene, scrie M. Sala, pedeapsa era legată de ideea de „răzbunare sau purificare". Cuvântul care desemna „răzbunare, pedeapsă", lat. *poena*, s-a transmis tuturor limbilor romanice, mai puțin limbii române, care a păstrat verbul *poenitare* > (a) *pănăta*, cu sensul „a se tângui, a se jeli". Pentru ideea de „purificare" a existat lat. *castigare* „a pedepsi", dar, verbul *a câştiga* a evoluat în limba română la sensul „a obține, a face rost". În credința creştină, pedeapsa era mai blândă, „fiind considerată învățătură menită să-i îndrepte pe oameni"[24], din acest motiv, în limba greacă, verbul *paideúo*, care la scriitorii greci însemna „a instrui, a învăța", la creştini a dobândit sensul „a pedepsi". Acest sens este păstrat în limba română şi în vechiul slav *pedepsati*, potrivit lui M. Sala.

D. Marmeliuc este de părere că verbul *a pedepsi*[25] „e atestat în formă slavizată încă în sec. al XV-lea[26]. Aproape toate dicționarele îl prezintă ca provenit din ngr. *παιδεύω (paideúō)*. În baza principiului că „un cuvânt atestat întâi într-un text bisericesc, derivă, dacă e de origine greacă, din greaca bizantină", D. Marmeliuc menționează că provine din gr. biz. *παιδεύω (paideúō),* aor. *έπαίδεψα*

---

româneşti vechi cu alfabet latin (1570-1703), în „Philologica Jassyensia", III, 2007, nr.1, p.39-56.

[22] G. Ivănescu, *op.cit.*, p.503.

[23] Marius Sala, *Aventurile unor cuvinte româneşti*, vol.II, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2006, p.185.

[24] *Ibidem*, p187.

[25] *pedepsi* „a instrui, a a disciplina, a educa, a forma" < ngr. *παιδεύω*, aorist έπαίδεψα (Murnu, 44,), cf. sb.cr. *pèdepsati* (sec. XIV, cf. Vasmer, Gr., 113.) În evoluția semantică, Tiktin vede un calc după sl. *nokazati* „a învăța" şi „a pedepsi". DER consideră a fi „o ipoteză inutilă, fiindcă evoluția este normală". Vezi DER s.v.

[26] O. Densusianu, *op.cit*, p.395.

(epaídepsa)."[27]. Potrivit DLR, termenul a apărut în Predoslovia *Bibliei* de la 1688, cu acest sens: „Şi aceasta am făcut la tălmăcirea acestei sfinte Scripturi, făcând multă nevoinţă şi destulă cheltuială, despre o parte puind dascăli: ştiuţi foarte den limba elinească [...] şi despre altă parte ai noştri oameni ai locului nu mai *pedepsiţi* întru a noastră limbă ce şi de limbă elinească având ştiinţă". Verbul latinesc moştenit *a învăţa*[28], provenit de la lat. **invitiare* „a corupe" (de la *vitium* „viciu") a circulat alături de cel împrumutat, *a pedepsi*.

O altă cale de îmbogăţire a lexicului pedagogic a fost deschisă de circuitul cultural interzonal al tipăriturilor.

Pedagogul Ştefan Bârsănescu menţionează faptul că au pătruns în cultura noastră o serie de idei despre educaţie, prin intermediul cărţilor populare[29]. Ajunse până la noi prin copiere, încă din secolul al XIV-lea, mai întâi în limba slavă, apoi traduse în limba română şi prelucrate începând cu secolul al XVII-lea, acestea au fost cărţile de lectură ale celor mai diverse categorii de cititori, unica literatură până la apariţia literaturii culte. „Asimilarea creatoare a conţinutului de către cititori a fost atât de adâncă şi generalizată, încât s-a încorporat cu timpul în gândirea pedagogică proprie a poporului român"[30], transpunându-se în limba română în termeni adecvaţi noilor realităţi descoperite.

În lucrările populare de circulaţie au apărut noi termeni pedagogici**.** Romanul popular *Varlaam şi Ioasaf,* text despre care B.P. Hasdeu spunea că e „o carte poporană foarte raspândită peste

---

[27] D. Marmeliuc, *Cuvinte de origine greacă în limba română*, în LR, VIII 1959, nr.6., p.29-36; TDRW menţionează ca primă atestare anul 1500, potrivit studiului realizat de Lucia Djamo-Diaconiţă, *Limba documentelor slavo-române din Ţara Românească*, din sec. XIV-XVI, Bucureşti, 1974.

[28] Lat. **invĭtiāre*, de la *vĭtium* potrivit, LB, EW, DA; lat.**invĭtiāre*, de la *vĭtium* potrivit LB, EW, DA. Potrivit lui I Fischer, termenul de origine latină cu specific cultural, *a învăţa*, provine din lat. *inuitio* (>*învăţ*). Vezi *Istoria limbii române*, vol.II, Bucureşti, Editura Academiei, 1969, p.135. Florica Dimitrescu este de părere că „evoluţia semantică a acestui verb se poate încadra în ceea ce J. Malkiel numeşte *polarizare lexicală*". Vezi $CDDE_2$; Vezi Florica Dimitrescu, *Dinamica lexicului*, p.121.

[29]Cf. *Din istoria pedagogiei româneşti*, vol.II, Bucureşti, EDP, 1966, p.44-57.

[30]*Ibidem*, p.57.

toată Europa, unde au patronat-o, deopotrivă, ereticii şi biserica ortodoxa”[31], evidenţiază aceste fapte, potrivit studiului lui L. Onu[32]. Varianta românească a acestui roman, în versiunea cărturarului Udrişte Năsturel, 1649, prezintă o serie de neologisme greco-latine, neologisme care nu au fost consemnate în lucrările lexicografice româneşti cu o primă atestare[33]. De pildă, termenul *pedagog*[34] este glosat în text *dascăl*. Glosarea termenului indică faptul că nu este cunoscut la jumătatea secolului al XVII-lea, fiind simţit ca neologism. Noua datare propusă de Liviu Onu, anul 1649, reprezintă şi prima atestare a termenului respectiv în limba română, ţinând cont de faptul că acest termen a fost înregistrat în jurul anului 1800 în cercetările lexicografice anterioare[35].

După cum observăm, sensurile cuvântului *dascăl*, denumirea dată pentru cel care îi învaţă pe alţii, s-au îmbogăţit continuu în

---

[31] B. P. Hasdeu, *Migraţiunile postume ale sufletului*, în *Cuvente den batrâni*, II, Bucureşti, EDP, 1984, p. 494.

[32] *Neologisme greco-latine în romanul Varlaam şi Ioasaf.* Versiunea Udrişte Năsturel, în SCL, XLV, nr.1-2, 1994, p. 69.

În acest sens prezintă o serie de neologisme extrase din romanul menţionat, după versiunea existentă în manuscrisul academic 588, completat parţial cu manuscrisul 2470. Manuscrisele datează din anii 1670-1671, fiind traduse de către Udrişte Năsturel. Titlul versiunii este: *Traiul şi viiaţa a prea cuvioşilor părinţilor noştri a lu Vaarlam şi Ioasaf, scrisă de prea cuviosul părintele nostru Ioan Damaschin, pentru folosul sufletesc, acum den limbă slovenească întoarsă fu pre rumânească de mult păcătosul robul lui Hristos Udrişte Năsturel de Fiereşti, al doilea logofăt, vŭ lĕto bytia mira* [în anul de la facerea lumii] 7157 [=1649]. L. Onu menţionează că versiunea lui Udrişte Năsturel a circulat în toate provinciile româneşti.

[33] *Ibidem*. Lingvistul menţionează că „prima atestare a unui termen constituie, de la caz la caz, un reper cronologic relativ şi nu reprezintă neapărat data pătrunderii termenului respectiv în limbă”, deoarece „pentru epoca veche a limbii române (secolele XVI-XVIII), primele datări lexicale nu au constituit o preocupare constantă pentru cercetători. Excepţie face *Dicţionar al împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421-1760)*, elaborat de Gheorghe Chivu, Emanuela Buză, Alexandra Roman Moraru, dar lista surselor poate fi completată.

[34] Cf. TDRW, gr. / lat. *paedagogus*. Prima atestare 1780, în Gabriel Oxenstiern, *Cugetări* (Cf. Ursu, *Împrumutul lexical,* p.84). Traducerea a fost făcută din limba franceză de către Gherasim Putneanul de la episcopia Romanului. În Moldova mai apare în unele lucrări traduse din limba franceză.

[35] Liviu Onu, *op.cit.*, p.74. Vezi *infra.*

epoca veche. Analizând conţinuturile povestirilor din *Sindipa, Esopia* şi *Floarea Darurilor*[36], observăm transpunerea în limba română a noi sensuri: *dascălul*, definit prin sintagma „cela ce te-a învăţat pre tine carte"[37], este numit *înţelept* şi *filosof*[38], fiindcă învăţătura era o preocupare constantă, iar competenţa înţelepciunii sale era demonstrată prin activităţi de îndrumare a celor neinstruiţi.

Pentru a înţelege fenomenul modernizării limbajului pedagogic trebuie avută în vedere influenţa exercitată, în cursul timpului, de unele limbi de cultură dominante într-o anumită perioada asupra provinciilor româneşti. Influenţele de după anul 1600 s-au manifestat astfel: limbile greacă, turcă şi rusă au pus amprenta asupra Ţării Româneşti şi Moldovei, maghiara, germană şi latină asupra Banatului şi Transilvaniei. Ariile de difuzare ale elementului cult, după 1700, suferă unele modificări. Potrivit lui I. Gheţie[39], „creşte simţitor numărul împrumuturilor culte de provenienţă latină, germană, maghiară, nu numai în texte scrise în Transilvania, ci şi în Oltenia", apoi „formaţia culturală a autorilor şi izvoarele folosite explică creşterea împrumuturilor polone, ucrainiene şi ruse", chiar putem vorbi de pătrunderea unor „elemente livreşti de origine rusă nu numai în Moldova şi Ţara Românească, ci şi în sudul Translvaniei"[40].

În etapa care încheie perioada veche a limbii române (1640-1780) terminologia pedagogică a obţinut un contur mai clar. Semnificativă a fost şi contribuţia adusă de Dimitrie Cantemir. Cărturarul a completat opera sa fundamentală *Istoria ieroglifică* (1704) cu un glosar de termeni savanţi, mai ales de origine greacă şi latină, conform etimologiei indicate de el însuşi. Acest glosar a fost

---

[36]I.C.Chiţimia, Dan Simonescu, *Cărţile populare în literatura românească*. Vol.I-II, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1963.

[37] Dan Simonescu, *op.cit.*, p.45.

[38] Mariana Costinescu, *Elementul cult*, în Gheţie (coord.), *Istoria limbii române literare. Epoca veche,* p.196. Autoarea menţionează că a identificat acest cuvânt cu sensul actual în textele lui Coresi, în Ţara Românească şi în *Floarea Darurilor* (Putna, c. 1592-1604).

[39]Gheţie (coord.), *Istoria limbii române literare. Epoca veche*, p.411-413.

[40]*Ibidem*, p.412.

pentru cercetători[41] un material important pentru studierea formării terminologiei filosofice româneşti în epoca veche a limbii literare. Fiindcă pedagogia s-a desprins din filozofie, o parte dintre termenii filozofici propuşi de D. Cantemir au fost preluaţi de pedagogie: *experienţia, catalog, materie, mod, probă* ş.a..

O caracteristică a perioadei 1640-1780 a fost creşterea numărului termenilor de cultură de origine greco-latină, mai ales în direcţia terminologiilor, dar, începând cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea, situaţia s-a schimbat, în sensul că numărul elementelor de origine latină a crescut. Termenii de cultură împrumutaţi din neogreacă „au servit ca punct de referinţă şi ca mijloc de familiarizare cu neologismele latino-romanice”[42], deoarece, spune I. Coteanu, întelectuali români ai vremii au învăţat noţiunile ştiinţelor şi artelor din greacă, fiindu-le „relativ uşor să asocieze forme neogreceşti ca *analisis, analoghia, haractir* etc. cu cele latino-romanice corespunzătoare şi să le adopte în cele din urmă pe acestea”[43].

Fondul vechi al terminologiei pedagogice a tins spre înnnoire. Făra a ignora faptul că unii termenii se mai folosesc şi azi, o mare parte din cei împrumutaţi din limba neogreacă au fost înlocuiţi de termeni latino-romanici sau de elemente formate pe teren românesc. Astfel, *meşter* sau *dascăl* au fost înlocuiţi de *institutor, educator*; *ucenic, discipol* înlocuit de *elev, a paradosi* de *a propune* şi apoi de *a preda, paradosis cu învăţământ, alfavita* cu *abecedar, spudaxì* de *a studia, matimă* de *lecţie* ş.a.

Bibliografie

Chiţimia, I.C., Simonescu Dan, *Cărţile populare în literatura românească*. Vol. I-II, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1963.

Coteanu, I., *Structura şi evoluţia limbii române (de la origini pînă la 1860)*, Bucureşti, Editura Academiei, 1981.

---

[41] G. Ivănescu, *Formarea terminologiei filozofice moderne*, în *Contribuţii la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, Bucureşti, I, 1956, p. 122-152.

[42] I. Coteanu, *Structura şi evoluţia limbii*, Bucureşti, Editura Academiei, 1981, p. 120.

[43] *Ibidem*, p. 120-121.

Dimitrescu, Florica, *Dinamica lexicului românesc*, Cluj-Napoca, Editura Logos, 1993.
Idem, (coord.), *Istoria limbii române*, Bucureşti, EDP, 1978.
Densusianu, O., *Histoire de la langue roumaine*, Bucureşti, Editura „Grai şi Suflet - Cultura naţională"1997.
Gáldi, Ladislas, *Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des phanariotes*, Budapest, f.e., 1939.
Gheţie, Ion, *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1982.
Idem (coord.), *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*, Bucureşti, EA, 1997.
Graur, Al., *Studii de lingvistică generală*, Bucureşti, 1965.
Hasdeu, B. P., *Cuvente den batrâni*, II, Bucureşti, EDP, 1984.
Ivănescu, G., *Istoria limbii române*, Iaşi, Editura Junimea, 2000.
Idem, *Probleme capitale ale vechii romîne literare*, Iaşi, Tipografia Alexandru A. Ţerek, 1947.
Idem, *Formarea terminologiei filozofice româneşti moderne*, în *Contribuţii la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, Bucureşti, I, 1956.
Marmeliuc, D., *Cuvinte de origine greacă în limba română*, în LR, VIII 1959, nr.6.
Onu, Liviu, *Neologisme greco-latine în romanul Varlaam şi Ioasaf*. Versiunea Udrişte Năsturel, în SCL, XLV, 1994, nr.1-2.
Pantaleone, Daniele, *Observaţii asupra textelor româneşti vechi cu alfabet latin (1570-1703*), în „Philologica Jassyensia", III, 2007, nr.1.
Pătruţ, I., *Studii de limba română şi slavistică*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1974.
Guţu-Romalo, Valeria, *Termenul - unitate a limbii,* în LR, XLVI, 1997, nr. 1-3.
Sala, Marius, *Aventurile unor cuvinte româneşti*, vol.II, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2006.

****Din istoria pedagogiei româneşti*, vol.II, Bucureşti, EDP, 1966.

Dicţionare

CADE - I.-A. Candrea, Gh. Adamescu, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat* (CADE), Partea I, *Dicţionarul limbii române din trecut şi astăzi*, Bucureşti, Editura Cartea românească, 1926-1931.
DB- Ioan Bobb, *Dictionariu rumânesc, latinesc si unguresc*, I-II, Cluj, 1822-1823.
DER - Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române* (DER). Ediţie îngrijită şi traducere din limba spaniolă de Tudora Şandru Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin, Bucureşti, Editura Saeculum, 2001.
DU - Lazăr Şăineanu, *Dicţionar universal al limbei române*. Ediţia a V-a, Editura „Scrisul românesc S.A., fost Samitca, 1929.
EW - Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, Heidelberg, 1905.

LB - *Lexiconul de la Buda* (*Lexicon românesc-latinesc-unguresc-nemțesc*) Buda, 1825.
TRDW - H.Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörtebuch* [Band I: A-C; Band II: D-O; Band III: P-Z], 2 überarbeitete undergänzte Auflage von Paul Miron, Wiesbaden, Harrassowitz, I: 1985; II: 1988, III: 1989.

NOTES SUR LE FONDS ANCIEN DU LANGAGE PEDAGOGIQUE ROUMAIN
(Abstrait)

Dans cet article nous essayons de présenter quelques aspects sur le fonds ancien du langage pédagogique roumain.

NOTES ON THE ANCIENT FUND OF ROMANIAN PEDAGOGIC LANGUAGE
(Abstract)

Key-words: *ancient fund, pedagogic language*

In this article we attempt to present some aspects related to the old fund of the Romanian pedagogic language.

METAFORE ALE EŞECULUI FEMININ ÎN ROMANUL HORTENSIEI PAPADAT-BENGESCU

MIHAELA ROŞU BÎNĂ

Cuvinte-cheie: *eşec, metaforă, boală, dezagregare, decadenţă*

Lumea feminină, cu toate atributele sale: gingăşie, delicateţe, complexitate, mister a fost mereu în centrul discursului literar. Investigarea ei, însă, a fost făcută dintr-o perspectivă exterioară a ochiului masculin, adeseori condescendent şi tributar prejudecăţilor. Privirea este uneori superficială, deoarece universul feminin se închide asupra lui însuşi încifrând esenţa eternei feminităţi.

Mult mai interesantă este cealaltă perspectivă a lumii feminine, văzută din interior, femeile dezvăluind subteranele sufletului lor în profunzime fără false pudori sau prejudecăţi contestatare. Curajul femeii de a vorbi despre ea însăşi apare în perioada de ascensiune a burgheziei şi de dezvoltare a speciei pe care o ilustrează romanul. Aceasta se întâmplă, în literatura universală, pe la mijlocul secolului al XIX-lea.

Eliberarea şi emanciparea femeii pare să se producă odată cu debutul unui nou secol. Ea pătrunde într-o altă lume, accesibilă până acum numai bărbaţilor, o lume a sălilor de concerte sau de teatru, a amfiteatrelor sau a sălilor de şedinţă, a spitalelor, tribunalelor sau a cinematografelor, o lume a bulevardelor marilor capitale. La nivelul discursului romanesc mutaţiile sunt evidente. Retorica romanului feminin se transformă radical. Limbajul mult mai îndrăzneţ renunţă la formulări convenţionale şi eufemistice. Femeia are curaj să vorbească despre ea însăşi, despre labirinturile şi subteranele sufletului său, zone abisale ale psihicului, mai puţin sondate. Indiferent de

mediul investigat sau de sufletul femeii pus sub microscop, datele femininului sunt asemănătoare: înclinația spre analiză, reflexivitate şi reverie, dar şi spre cârcotire, bârfă, intrigi mărunte.

Hortensia Papadat-Bengescu sau „romanciera femeilor”[1], cum o apreciază Pompiliu Constantinescu, este „fără îndoială scriitorul care a exercitat o înrâurire mai adâncă asupra romanului nou”[2], aducând inovații substanțiale romanului românesc sub raport tematic, structural şi stilistic, contribuind „la procesul urbanizării literaturii noastre”[3], după aserțiunea criticului Eugen Lovinescu.

Hortensia Papadat-Bengescu este prima scriitoare din literatura română care aduce în prim-planul romanului interbelic conceptul de feminitate. Scriitoarea sondează cu luciditate şi curaj adâncimile misterului feminin. Limbajul romanelor sale dezvăluie preocuparea aproape obsesivă pentru anumite teme. Acestea, deşi multiple, sunt strâns legate de sensibilitatea sufletului femeii. Scriitoarea abordează în creațiile sale: dragostea, erotismul, familia, maternitatea, emanciparea femeii, cariera, parvenirea, snobismul sau cea mai des întâlnită dintre toate, care şi caracterizează finalitatea celor amintite: tema eşecului. Intenția este vădit polemică şi induce subtil o meditație amară asupra şanselor reduse de afirmare a feminității într-o lume în care aparența, falsa valoare, convenționalismul şi lipsa de scrupule acaparează şi sufocă aspirațiile. Este uşor să izolăm punctul de vedere al autoarei de cel al „feministei” Nory, la finalul lecturii romanului *Rădăcini*, istorie a deplinului eşec al personajului în discuție.

Conform Dicționarului explicativ al limbii române, *eşecul* înseamnă „înfrângere, insucces, neizbândă, nereuşită într-o acțiune”, iar termenul provine din francezul „échec”[4]. Chiar nenumit, eşecul reverberează în urechile cititorului printr-o utilizare repetitivă conştientă a unor metafore, precum boala, moartea, degradarea fizică

---

[1] Pompiliu, Constantinescu, *Romanul românesc interbelic*, Editura Minerva, Bucureşti, 1977, p. 79.
[2] Tudor, Vianu, *Arta prozatorilor români*, Editura Minerva, Bucureşti, 1988, p. 226.
[3] Eugen, Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, vol. II, Editura Minerva Bucureşti, 1973 p. 372.
[4] DEX'98, www.dexonline.ro.

şi psihică. Toate aceste forme multiplicate ale Urâtului par să „prezideze"[5] existenţa umană şi să determine neîmplinirea personajelor.

În raport cu un ideal de realizare feminină, eşecul reprezintă în proza interbelică, exact opusul acesteia. Dacă reprezentarea ideii de plenitudine feminină în viziune romantică înseamnă: familie, maternitate, carieră, iubire, emancipare, în proza modernă, femininul, respectiv feminitatea dobândesc alte valenţe. Aspiraţiile spre normalitate, spre standardele feminine sunt aceleaşi, însă de cele mai multe ori, în realizarea acestora intervine un factor care fracturează aspiraţiile şi duce la dezmembrare, la dezechilibru, la înfrângere, insucces, neizbândă, eşec. Romanul eşecului, *Rădăcini*, este „romanul a trei maniace: Aneta Pascu, Nory Baldovin şi Dia Baldovin, cu totul lipsit de o semnificaţie umană sau socială. Romanul are şi unele situaţii înduioşătoare sau pagini scrise cu artă, dar toate acestea nu reuşesc să şteargă atmosfera de muzeu patologic, cu statui de ceară puse într-o totală dezordine"[6]. Opera transfigurează tema amintită, cuprinzând toate domeniile: uman, social, cultural, politic. Şi mai bine conturată în opera romanescă este degradarea umană, transpusă la nivel stilistic prin metafora bolii. Sanatoriul, spitalul, cabinetul medical devin locaţii predilecte pentru multe din evenimentele surprinse atât în *Concert din muzică de Bach*, cât şi în *Drumul ascuns* sau *Rădăcini*, transformându-se în spaţii de locuit ale bolnavilor reali sau închipuiţi. Familia Rim îşi inaugurează noua reşedinţă care este şi cabinet medical exclusivist, rezervat protipendadei feminine a Bucureştiului. „Cabinetul de consultaţie, foarte spaţios, era prevăzut cu tot confortul [...] Cristalul meselor şi dulapurilor, uneltele variate străluceau: erau acolo canapele felurite cu resorturi complicate. Lina manevră una din ele care se înălţă şi se întinse tocmai ca masa operatorie."[7] Lexicul paragrafelor care descriu asemenea spaţii se

---

[5] Florin, Mihăilescu, *Introducere în opera Hortensiei Papadat-Bengescu,* Editura Minerva, Bucureşti, 1975, p. 179.

[6] Valeriu, Ciobanu, *Hortensia Papadat Bengescu,* Editura pentru literatură, Bucureşti, 1965, p. 233.

[7] Hortensia, Papadat-Bengescu, *Concert din muzică de Bach*. Ediţia a II-a, Editura Albatros, Bucureşti, 1972, p. 5.

specializează. Terminologia ştiinţifică, riguroasă este prezentă şi în paginile în care prozatoarea surprinde manifestările maladive ale personajelor sale. Ea întocmeşte adevărate fişe de observaţie clinică în care surpările zilnice ale trupului fizic sunt înregistrate aproape cu voluptate. Psihicul nu rămâne în afara alterării generale a fiinţei.

Multe din personajele care populează romanele sunt medici, infirmiere, surori medicale, moaşe (Lina, Rim, Walter, Pejan, Mari etc.). Neurastenica Lenora din *Fecioarele despletite* se căsătoreşte, după divorţul de moşierul Hallipa, cu doctorul Walter. Noul domiciliu din palatul Barodin este de o anexă a sanatoriului de lux pe care acesta îl deţine. „Corpul de casă, vizibil de pe şosea, la stânga rondului întâi ce leagă Calea Victoriei cu aleea păduricii bucureştene, clădire cu aspect de castel bavarez, era numai centrala instituţiei; trei pavilioane impunătoare şi noi erau simetric repartizate înapoi în mijlocul parcului şi legate de corpul principal prin lungi coridoare; pavilionul de chirurgie, cel de boli interne şi cel de boli nervoase; în fund, izolat sub ocrotirea brazilor şi a teilor, se afla un al patrulea pentru contagioase, cu stil de adevărat pavilion de vânătoare."[8]

Rătăcirile fără obiect ale femeii prin locuinţa străină şi rece o conduc adeseori în „sălile cu paturi albe, cu instrumente ciudate, cu mioros antiseptic, localul de suferinţă şi datorie, asupra căruia veghea pasiunea glacială a lui Walter."[9] Pentru fosta stăpână a Prundenilor, acest ultim popas nu este decât o anticipare a alterării şi a morţii. Atinsă de cancerul care o loveşte în esenţa fiinţei şi a feminităţii ei debordante, Lenora va agoniza lent, umilitor în palatul transformat din cămin în spital şi cavou. Tot în acest impunător stabiliment se sfârşeşte discret, la momentul oportun, căsnicia Elenei Drăgănescu-Halippa prin moartea subită a marelui industriaş.

Magistrală în descrierea procesului alterării umane, atât a celei morale, cât şi a disoluţiei fizice, în analiza patologiei şi a bolilor trupeşti sau sufleteşti, scriitoarea a surprins critica prin „incisivitatea analizei psihologice practicată cu pasiune ştiinţifică"[10]. Prozatoarea a

---

[8] Idem, *Drumul ascuns*. Ediţia a II-a, Editura Albatros, Bucureşti, 1972, p. 5.
[9] Ibid., p. 16.
[10] Eugen, Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, vol. II, Editura Minerva Bucureşti, 1973 p. 427.

coborât în adâncul subconştientului, investigând universul fiziologic în toată semnificaţia lui primară, greu de sesizat şi de transpus în limbajul epicii literare. Dimensiunea corporală, aproape viscerală a existenţei omeneşti reprezintă marca autentică a scrisului bengescian. Semnificativă, în acest sens, este predilecţia romancierei pentru cazurile patologice. E vorba despre patologie fizică: boala Lenorei şi a Madonei, migrenele şi starea precară a sănătăţii Corneliei, dar şi de patologia psihică: nimfomania Mikăi-Lé, oligofrenia gemenilor Hallipa, fantasmagoriile şi nebunia Anetei Pascu. La autoarea *Rădăcinilor* nu este relevantă numai descrierea minuţioasă a bolii, ci mai ales legăturile complexe dintre fizic şi psihic. Boala mentală înrăutăţeşte starea fizică şi viceversa. Bună cunoscătoare a psihologiei feminine, Hortensia Papadat Bengescu a fost preocupată constant de evoluţia feminităţii, marcată de agregările şi dezagregările vârstei, dar şi de cele sociale. Boala are în romanele sale caracter programatic, distrugând mai întâi femeia şi apoi fiinţa, sugerând astfel semnul unui eşec determinat biologic şi social. „Oprită astfel de la ravagii violente, distrugerea se făcea latent, chinurile erau suprimate, dar le înlocuia o indispoziţie morbidă care încarcera tot organismul. Trupul acela condamnat nu simţea astfel nici energiile unor dureri care-l puteau uşura prin moarte şi nici nădejdea unei vindecări. Peripeţiile luptei dintre organism şi flagel erau împiedicate, puterile de atac erau reduse la neputinţă, cele de rezistenţă însă nu existau nici ele.”[11]

Rădăcinile bolnave sau fragile constituie pentru diverşi eroi din roman cauza unui final sumbru, motivele prăbuşirii fiind când patologice, când sociale. Patologia vieţii morale este o preocupare constantă a romanelor autoarei, fiind susţinută printr-o putere analitică surprinzătoare. „Ceea ce o interesează în cel mai înalt grad este zugrăvirea unui proces inevitabil de dezagregare a unei lumi precis conturate socialmente, în care germenele disoluţiei fizice şi morale începe a face ravagii”[12]. Interesul clinic stăruie, iar alterarea conştiin-

---

[11] Hortensia, Papadat-Bengescu, *Concert din muzică de Bach*. Ediţia a II-a, Editura Albatros, Bucureşti, 1972, pp. 183-184.
[12] Mircea, Zaciu, *Masca geniului*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967, p. 214.

ței este adeseori consecința surpării maladive a individului. În același timp se înregistrează și un echilibru între actele conștiinței, recunoscute ca sănătoase, și acelea a tulburărilor psihice. Pe măsura desfășurării romanelor, putem observa siguranța sondărilor morale, luciditatea analitică prin trăsături repezi și incizii neșovăitoare. Dincolo de onorabilitatea aparențelor burgheze, prozatoarea descoperă amănuntul infamant, care duce la dezumanizarea progresiva a personajului. Pulverizarea, destrămarea și dezagregarea eului are o cauză ascunsă, devoalată indirect prin reflectorii-colportori ce își asumă rolul adeseori nefast.

Dacă în romanul tradițional femeia se identifică cu iubirea însăși, iar relația de cuplu se bazează pe sentimente sincere, proza Hortensiei Papadat-Bengescu schimbă în totalitate viziunea despre iubire. Semnele patologicului se întrezăresc și la acest nivel, fie prin manifestări instinctuale exacerbate (Lenora, Mika-Lé, Sia), erotomanie fantasmagorică (Aneta Pascu), fie prin răceala frigidă a Elenei sau indeterminare sexuală manifestată în cazul lui Nory Baldovin. Chiar dacă retorica romanului interbelic dezaprobă abordarea fățișă a subiectelor de acest gen, limbajul aluziv al personajelor face trimiteri transparente la teme greu abordabile, dacă nu imposibile pentru epoca în discuție.

Semnificative sunt cuplurile din ciclul Hallipilor în care personajele au ca ideal „căsătoria de amor" pentru ca mai apoi „amorul" să cedeze sub presiunea vectorilor adevăratei structuri sufletești.

La un prim nivel, scriitoarea urmărește evoluția cuplului de la pactul erotic la cel social. Nu doar fața descoperită a cuplului este asemănătoare la perechile Walter-Lenora, Ada Razu-Lică Trubadurul sau Elena-Drăgănescu, ci și dinamica „internă" a raporturilor dintre cei doi; fiecare trăiește plăcerea maladivă de a fi victima celuilalt. Facerea și des-facerea cuplurilor stă adeseori sub semnul bolii și al morții. Partenerii de prisos cedează locul noilor veniți, părăsind scena pentru a se instala fie în sanatorii luxoase, fie în sicrie somptuoase însoțite de toată mascarada funebră, adecvată rangului social. Când pasiunea obosește, rămâne doar o simțire morbidă, apoi un interes nesatisfăcut, alimentat de mister, iar apoi același sentiment urmărit de indignare.

Dragostea mai apare şi în fanteziile personajelor labile psihic, cum este Aneta Pascu din *Rădăcini*. Ea îşi confecționează iubirea pentru un personaj inexistent, căruia dorințele sale refulate îi închipuie un profil strălucitor.

Eroinele romanelor Hortensiei Papadat-Bengescu provin de cele mai multe ori din familii dezmembrate. Familiile, dealtfel, apar în prim-planul acțiunii sau uneori în fundalul acesteia, cu membri mai mult sau mai puțin numeroşi, principali sau colaterali. Relațiile din cadrul familiilor pot fi clasificate în două categorii : matrimoniale sau filiale. Cupluri destrămate, bazate pe materialism, parvenire, neîncredere, minciună, acestea sunt familiile din *Fecioare despletite, Concert din muzică de Bach, Drum ascuns* sau *Rădăcini.* Metafora bolii şi moartea sunt redundante şi la nivelul acestui plan de posibilă împlinire feminină. Majoritatea partenerilor afectați de maladii incurabile părăsesc cuplul într-un moment, de regulă oportun, pentru cel rămas în viață.

Relațiile filiale şi materne sunt dintre cele mai labirintice întâlnite vreodată în literatură. Mamele din romanele amintite sunt aproape complet lipsite de dragoste maternă, semn distinctiv de alcătuire interioară anormală, la limita patologicului; adeseori ele îşi manifestă fățiş repulsia față de propriul păcat, ca doctorița Rim sau Lenora. Relevant în acest caz este şi exemplul Elenei Drăgănescu-Hallipa, care se preocupă prea puțin de sensibilitatea fiului ei Ghighi şi îl sacrifică întoarcerii la pământ spre rădăcini. Ambiția mamei de a-l face un bun moşier va contribui la depresia băiatului şi-l va determina să se spânzure.

În mod frecvent accentul cade pe starea de orfan sau de bastard, altă transpunere metaforică în romanele bengesciene a temei a eşecului feminin. Orfanele sunt de obicei „fete din flori” care caută un protector sau o protectoare. Născute din legături pasagere, adeseori incestuoase, ele sunt secretul ruşinos al marilor familii, ascuns cu grijă, mărturia vie a unor greşeli trecute. Renegate de părinți, poartă prin comportament sau înfățişare însemnele Urâtului care le-a dat viață. Există în alcătuirea lor fizică sau psihică un defect, o disfuncționalitate majoră care le fac diferite, apropiate de categoria

monstruosului. Întreaga lor existență este pusă încă de la naştere, prin originea incertă, sub semnul eşecului existențial. Mai rar, ca în cazul lui Nory Baldovin, apare dorința de regăsire a rădăcinilor. Preocuparea față de ereditate devine puternică la „orfanele neideale”, adică la copiii nelegitimi. Absența părinților sporeşte voința, ba uneori chiar încrâncenarea de a se impune fie printr-o neobosită agitație, fie printr-o purtare scandaloasă, încercând să atragă atenția asupra lor. Exemplele sugestive în acest sens sunt : Nory Baldovin, Sia, Mika-Lé. Bastarzii sunt germenii răului care distrug fericirea şi armonia aparentă a cuplurilor conjugale. Din punct de vedere social, sunt indivizi malformați sufleteşte şi chiar fizic (Sia), izolați, detestați de ceilalți membri ai clanului.

La personajele feminine din romanele bengesciene, afirmarea personalității pe plan social şi cultural joacă un rol important. Această dorință se poate observa în diverse direcții : în profesie, în viața publică, în artă. Cu toate acestea, pentru majoritatea lor, reuşita mondenă e mai importantă decât cea profesională. În ciclul Hallipilor se subliniază superioritatea aristocrației latifundiare, chiar dacă e impostură sau împrumut, asupra burgheziei necioplite. Reflexul parvenirii sociale este snobismul, altă mască amară a eşecului feminin, deoarece acesta presupune mimarea rafinamentului, a bontonului şi păstrarea aparențelor de morală impecabilă. Prețul acestei mascarade permanente este mare pentru majoritatea personajelor feminine. Elena, Dia plătesc cu şansa ultimă a unei împliniri personale târzii nevoia autoimpusă a păstrării aparențelor. Culmea rafinamentului o reprezintă cultura muzicală clasică; astfel, concertul organizat în noul salon de audiții al Elenei Drăgănescu-Hallipa stârneşte interesul lumii mondene bucureştene. Este reprezentată astfel o lume care, pentru a supraviețui „trebuie să-şi aurească blazonul”, mereu şi necontenit. Tratând snobismul şi viața bucureşteană, romanciera a reflectat în opera sa o societate proaspăt constituită burghez, care se degradează mereu fie social, fie biologic. Decadența morală şi spirituală a societății îi apare Hortensiei Papadat Bengescu ca rezultat al unei epuizări interioare, cu sugerarea pe alocuri a unor cauze ereditare. Explicația este, mai mult decât orice, stilul de viață al

personajelor sale, orizontul închis şi meschin al preocupărilor, permanenta obsesie a conservării poziției sociale, de unde rivalitatea mondenă a grupurilor. Moartea şi boala dobândesc în acest context semnificații simbolice. Dezumanizarea atinge aproape toate personajele feminine, aducându-le în pragul dezechilibrului, al eşecului şi al irealizării.

Abordând marile teme ale romanelor bengesciene: iubirea, familia, emanciparea şi snobismul din perspectiva personajelor feminine, observăm că toate sunt afectate direct sau indirect de eşec. El reprezintă legătura dintre celelalte subiecte enumerate până acum. Indiferent că este vorba de dragoste, maternitate sau emancipare, eroinele ajunse în punctul de vârf al împlinirii acestor idealuri cunosc gustul amar şi neplăcut al eşecului, al ratării.

Ochiul cercetător al romancierei înregistrează astfel prăbuşirea unei lumi, a unei umanități întregi sub verdictul neiertător al propriilor vinovății. Leit-motivul urâtului alcătuieşte substanța viziunii artistice care interferează într-o manieră obligatorie cu eşecul. Urmărit în raport cu un ideal de realizare feminină, eşecul intervine în viața personajelor, fracturând aspirațiile spre realizare ale acestora.

Bibliografie

*** DEX'98, www.dexonline.roi

Ciobanu, Valeriu, *Hortensia Papadat Bengescu,* Editura pentru literatură, Bucureşti, 1965.

Constantinescu, Pompiliu, *Romanul românesc interbelic*, Editura Minerva, Bucureşti, 1977.

Lovinescu, Eugen, *Istoria literaturii române contemporane*, vol. II, Editura Minerva Bucureşti, 1973.

Mihăilescu, Florin, *Introducere în opera Hortensiei Papadat-Bengescu,* Editura Minerva, Bucureşti, 1975.

Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români*, Editura Minerva, Bucureşti, 1988.

Zaciu, Mircea, *Masca geniului*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967.

DES METAPHORES DE L'ECHEC FEMININ DANS LE ROMAN
DE HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU
(Résumé)

Le monde féminin a été toujours au centre du discours littéraire. Le point de vue des femmes est intéressant en ce qui concerne leur propre univers. Malgré l'évidente émancipation des femmes au début du XXème siècle, Hortensia Papadat Bengescu présente cet univers d'une manière différente; elle considère les chances d'affirmation des femmes très réduites dans un monde gouverné des préjugés et des convenances. C'est ainsi que le thème de l'échec féminin est presque obsessif dans ses romans. La métaphore la plus fréquente de l'échec est la maladie. Le vocabulaire de ses romans contient un nombre impressionnant des termes de cette aire sémantique. Des autres métaphores utilisées pour exprimer l'échec sont la mort, la désagrégation physique et psychique.

METAPHORS OF THE FEMININE FAILURE IN THE NOVEL OF
HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU
(Abstract)

Key-words: *failure, metaphor, illness, desegregation, decadence*

The feminine world has always been at the core of the literary discourse. Women's point of view is interesting in relation with their own universe. Despite the obvious emancipation of women at the beginning of the 20th century Hortensia Papadat Bengescu presents this universe in a different manner; she considers that the affirmation opportunities of women were very poor in a world governed by prejudice and convenience. That is why the theme of the feminine failure is almost obsessive in her novels. The most frequent metaphor of failure is illness. The vocabulary of her novels contains an impressive number of terms from this semantic area. Other metaphors used to express failure are death, physical and psychic desegregation.

CONCEPTUL DE „TEXT”, ÎN VIZIUNE DECONSTRUCTIVISTĂ (I)

ALINA-IULIANA POPESCU

Cuvinte-cheie: *text, deconstrucţie, Jacques Derrida, deconstructivism, reconstrucţie*

Tema *deconstrucţiei* este, cu siguranţă, una de mare actualitate şi importanţă, în condiţiile în care ea este atribuită fenomenului *postmodernist,* implicând o reconsiderare a textului printr-o reinterpretare riguroasă şi de substanţă a acestuia, aceasta fiind una „dintre principalele forme de analiză filozofică şi literară, derivată din operele publicate în anii ’60 de filozoful francez Jacques Derrida”[1]. Pornind pe firul istoriei, pentru a vedea ce reprezintă *deconstrucţia* şi dacă ea are sau nu, ca punct de plecare, curentul *deconstructivismului,* manifestat, cu precădere, în filozofie şi în arhitectură, un periplu, în acest sens, printre definirile şi clasificările făcute de teoreticieni, istorici şi critici literari, cu privire la acest concept, îl considerăm oportun. Concluziile extrase în final vor reuşi, astfel, să ofere o nouă portiţă în înţelegerea şi clarificarea unor concepte majore de teorie literară.

Deconstrucţia, definită în paginile DEX-ului, ar însemna: „Deconstrucţie s.f. (< fr. *déconstruction*, engl. *deconstruction*). Mod de abordare critică a posibilităţilor limbii de a exprima semnificaţii coerente, clare, finite, pornind de la analiza intrinsecă a noţiunilor şi textelor, cu scopul de a evidenţia contradicţiile, inconsecvenţele,

---

[1] Vezi, Dan Negruţ, *Deconstrucţia personajului* ***Don Juan,*** *de la Romantism până la Postmodernism, Teză de Doctorat,* Oradea, 2011, p. 6. Preluând, parţial, ideea lui Dan Negruţ, utilizăm *deconstrucţia* în analiza textelor Anei Blandiana, dintr-o triplă perspectivă: “ca procedeu artistic, literar, anterior teoriei, conceptului formulat de Derrida, ca mod de lectură şi ca mod de interpretare".

impreciziile, inconsistența acestora. Obiectivul principal al deconstrucției este contestarea capacității conceptelor, argumentelor şi discursurilor metafizicii occidentale (de la Platon la Heidegger) de a exprima şi a elucida adevărul. Inițiată de filozoful francez Jacques Derrida, deconstrucția a condus la apariția deconstructivismului. (Notă: Definiția este preluată din Dicționarul enciclopedic ilustrat, Editura Cartier, 1999 – DEI.)”[2].

Inițiatorul deconstrucției, Jacques Derrida, a explicat, în mai multe rânduri, termenul de deconstrucție, legându-l, mai mult, de ideea de analiză profundă a unui text, decât de ideea, în sine, de demolare a textului, prin interpretarea care i se atribuie. Conform lui Derrida, ar fi, astfel, preferabil, să luăm termenul de *deconstrucție* nu în sensul de a distruge ceva, de a desface, de a nimici, ci in acela de a analiza, în profunzime, nu superficial, structurile sedimentate, care formează elementul discursiv al propriei gândiri. Legat de această idee, în volumul 8 al enciclopediei *The Cambridge History of Literary Criticism – From Formalism to Poststructuralism,* se vorbeşte despre teoria deconstructivistă a lui Derrida, afirmându-se: “Cuvântul *deconstrucție* joacă un rol la fel de mic, în scrierile lui Derrida, precum Abbau şi Destruktion au jucat în scrierile lui Heidegger[3]. *Deconstructivismul* a fost, inițial, eticheta aleasă de către

---

[2] DEX 1998 = *Dicționarul explicativ al limbii române,* Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

[3] *The Cambridge History of Literary Criticism, vol. 8, From Formalism to Poststructuralism,* Cambridge University Press, 1995, p. 9, “Cele mai multe dintre lucrările lui Derrida continuă o linie de gândire care începe cu Friedrich Nietzsche şi trece prin Martin Heidegger. Această linie de gândire este caracterizată printr-o repudiere, din ce în ce mai radicală, a aparatelor de gândire platoniciană, pe care Occidentul le-a moştenit de la Platon şi care au dominat gândirea europeană. Într-un pasaj memorabil în *Amurgul idolilor*, Nietzsche descrie "modul în care" lumea adevărată "a devenit o fabulă." Acolo, el schițează o formă de dizolvare treptată a unui alt mod de gândire comună la Platon, la creştinism, şi de la Kant, modul de a gândi care contrastează Lumea fidelă a realității, cu Lumea Aparenței, creată prin simțuri, sau Materie, sau Păcat, sau structura a înțelegerii umane. Expresiile caracteristice ale acestei alte lumi, această încercare de a scăpa de timp şi de istorie în eternitate, sunt ceea ce deconstructiviştii adesea numesc "opozițiile binare tradiționale": adevărat – fals, originale – derivate, unificat – diverse, obiectiv – subiectiv, şi aşa mai departe”.

Derrida, mai mult pentru a exprima propriile sale gânduri, aşa cum "existenţialism" a fost eticheta lui Heidegger pentru doctrinele de Fiinţă şi Timp. Dar, pentru că Derrida a fost făcut celebru (în ţările vorbitoare de engleză) nu de către colegii săi, filosofi, ci de către criticii literari (care au căutat noi modalităţi de lectură a textelor, mai degrabă, decât o nouă înţelegere a istoriei intelectuale), această etichetă a fost (în aceste ţări) ferm ataşată la o şcoală, la care Derrida este, mai degrabă, spre surprinderea şi amuzamentul lui, lider. Aşa cum este utilizat de către membrii acestei şcoli, termenul de *deconstrucţie,* pe termen lung, se referă, în primul rând, la modul în care unele caracteristici "accidentale" ale unui text pot fi văzute ca trădând, subminând, mesajul pretins a fi esenţial."[4].

La modul general, *deconstrucţia* reprezintă efortul de a redescrie, ca important, ceea ce metafizica a considerat ca secundar. Deconstrucţia este oarecum filosofia care nu spune nimic. Astfel, în loc de "moartea filosofiei", **Derrida** preferă să vorbească despre o limită, plecând de la care filosofia a devenit posibilă şi s-a definit ca "epistemé", funcţionând în interiorul unui sistem de constrângeri fundamentale, de opoziţii conceptuale în afara cărora ea devine impracticabilă. Acesta este spaţiul în care se pune problema "spunerii" şi "a voinţei-de-a-spune", de unde şi mărturisirea scopului lui **Derrida**: scrierea sa încearcă "să-nu-vrea-să-spună-nimic"[5].

---

[4] *The Cambridge History of Literary Criticism, vol. 8, From Formalism to Poststructuralism,* Cambridge University Press, 1995, p. 9.

[5] *Ibidem,* p. 10: „Lucru interesant, referitor la *deconstrucţie,* este că, în ciuda faptului că interpretările derridiene, în ele însele, sunt radicale, este dificil, totodată, de marcat locul unde exegeza explicativă a textului se opreşte şi de unde aspectul mai violent al deconstrucţiei începe. Deconstrucţia sesizează faptul că în orice text există puncte de ambiguitate şi de indecidabilitate, care nu permit o stabilizare de sens. De aceea, filosofia lui Derrida este una atât de bazată pe text şi, totodată, astfel, se poate înţelege cum termenii-cheie funcţionează prin schimbare (transfer?) de semnificaţie, în virtutea a ceea ce se deconstruieşte (pentru că punctele de ambiguitate se vor afla mereu în alt loc). Deconstrucţia are, însă, ca ţintă declarată, conceptele metafizicii (în speţă, disputa **Derrida** vs „metafizica prezenţei" sau logocentrismul), însă analiza conceptelor nu reprezintă decât o faţetă explicită, vizibilă, **Derrida** afirmând insistent că renunţarea la conceptele metafizice este simultan „necesară şi imposibilă". Conştientă că nu poate crea *ex nihilo* un limbaj nou, deconstrucţia se resemnează să împrumute numele vechilor „concepte meta-

Prin *deconstrucție,* Derrida *reconstruiește,* în consecință, textul, dându-i o altă interpretare, printr-o analiză profundă, de substanță, fără a-i respecta vechiul sens, oferit de normele tradiționale. Astfel, *sarcina deconstrucției* ar consta în "alegerea conceptelor celor mai problematice și manipularea lor ludică în limbaj"[6]. *Deconstrucția canonului tradițional* nu ar implica, astfel, conform lui Derrida, neapărat demolarea, în profunzime, a acestuia, cât, mai degrabă, *o schimbare de semnificație, în virtutea a ceea ce se deconstruiește, conștientă fiind că nu poate crea ex nihilo, un limbaj nou,* „căci, dincolo de refuzul *totalității*, al *centrului* și al *prezenței*, importantă și gravă este la Derrida, Paul de Man sau Hillis Miller absența *semnificatului însuși*, adică *absența oricărui sens, care ar exista înaintea și în afara textului*, a discursului, a limbajului, a scriiturii, respectiv a lecturii. Dispariția, absența, negația acestui semnificat transcendental este la originea (dacă pot folosi aici acest termen) *nihilismului* deconstructivist și a subversivității demersului său, subversivitate radicală pentru că sfârșește în autosubversivitate. Cum să reconstruiești sau chiar să deconstruiești texte care se deconstruiesc singure?"[7].

Concret, „*deconstrucția* supune analizei și pune la îndoială distincțiile conceptuale fundamentale sau opozițiile, din filozofia occidentală, printr-o examinare detaliată a limbajului și a logicii textelor

---

fizice", dar fără a le respecta sensul, conform normelor tradiționale, ci, *au contraire*, sarcina ei constă în alegerea conceptelor celor mai problematice și manipularea lor ludică în limbaj."

[6] *Ibidem,* p. 10.

[7] Cf. J. Hillis Miller, *Etica lecturii,* București, Editura Art, 2007, în *Prefață,* p. 7: „Nu întâmplător, deconstructiviștii „duri" resping orice aserțiune concluzivă, orice referință la „adevăr" și orice judecată asupra „erorii". Toate acestea constituie acte prezumțioase, iar prezumția de fond este *totalizarea*. Nu numai conceptele de „teorie", de „metodă", de „teză" sau de „temă" sunt respinse ca forme de totalizare metafizică, dar și, de pildă, orice discurs de escortă: prefețe, postfețe, note explicative etc. În prefața, pe care, totuși, o scrie și o intitulează *Hors-livre*, la cartea sa consacrată *Diseminării*, Derrida consideră că orice prezentare anticipativă este inadecvată și inutilă din cauza exteriorității sale și vede în pretenția ei generalizantă „o confirmare lipsită de echivoc a metafizicii". (Interesant și semnificativ este însă faptul că aliatul invocat de el în această discuție e nimeni altul decât Hegel.)"

literare şi filozofice. În studiile literare, *deconstrucţia* se manifestă prin parodie, ironie, pastişă. În polemicile cu privire la tendinţele intelectuale ale sfârşitului de secol XX, termenul de *deconstrucţie* a fost, uneori, folosit, în mod peiorativ, pentru a sugera scepticismul frivol sau chiar nihilismul, în timp ce, *în uzanţă populară*, termenul a ajuns să însemne *de-montare / des-facere* critică a modurilor de gândire tradiţionale şi a tradiţiei"[8].

Ioana Em Petrescu, în volumul său, *Modernism – Postmodernism. O ipoteză*[9], leagă *deconstrucţia* şi *deconstructivismul* derridian de *postmodernitate*: „Ipotezele Ioanei Em. Petrescu asupra postmodernismului au drept punct terminus *postmodernismul deconstrucţiei* şi, în primul rând, al filosofiei lui Derrida, citită, şi aceasta, dintr-o perspectivă mai puţin obişnuită, în anii 1985-1989, când autoarea începe să proiecteze o carte fără şanse de publicare, o carte despre deconstrucţia „descoperită" de ea în SUA, în 1981-1983. Deja scrisorile trimise de-acolo mărturiseau, fugar, că modul său de a găsi puncte de interes, în deconstrucţie, contravenea opiniilor curente în criticismul american, ca şi în mediile universitare. Avem de-a face cu o perspectivă declarat polemică: „în opoziţie cu fidelitatea criticii deconstructiviste, mi se pare mai atrăgătoare o deconstrucţie a deconstrucţiei. În ciuda vehementei opoziţii a lui Derrida la ideea ca pseudoconceptele gramatologice să fie reapropriate filosofic, «sistemul» său nu pare opus oricărei ontologii, ci pare a participa, involuntar, la construirea unei noi ontologii, în care elementele esenţiale vin însă din direcţia ştiinţelor exacte, ontologie care are de regândit statutul fiinţei şi existentului, relaţia dintre timp, spaţiu şi substanţă şi, evident, statutul «subiectului», care se află în discuţie de mai bine de un veac."[10].

---

[8] Dan Negruţ, *lucr. cit.,* p. 7: „Fiind o formă de analiză relativ recentă, volumul *Despre Gramatologie* al lui Derrida fiind tradus şi lansat în România abia în iunie 2009, deconstrucţia a fost folosită ca iniţiativă teoretică radicală, în diverse arii ale ştiinţelor umane şi sociale, pe lângă filozofie şi literatură, cum ar fi psihanaliză, arhitectură, antropologie, teologie, feminism, teorie politică, istoriografie şi teoria filmului."

[9] Ioana Em. Petrescu, *Modernism – Postmodernism. O ipoteză,* Cluj - Napoca, Casa Cărţii de Ştiinţă, 2003.

[10] Ioana Bot, în *Ioana Em. Petrescu şi poetica postmodernismului,* Prefaţa Ioana Em. Petrescu, *op. cit.,* p. 15.

Punând, în centru, *textul*, autoarea abordează manifestarea deconstructivismului, la nivel lingvistic "prin reconstituirea sumară a reperelor fundamentale, din gândirea lui Derrida"[11]. Astfel, autoarea îl încadrează pe Derrida, preluând propriul crez al acestuia, ca aparţinând la momentul „închiderii" unei epoci, ceea ce înseamnează „închiderea metafizicii" sau a modelului gândirii europene, de la filosofia lui Platon şi logica lui Aristotel la fenomenologia lui Heidegger.[12] „Închiderea" nu e sinonimă cu „sfârşitul"; Derrida nu crede în „sfârşitul" sau în „moartea" filosofiei, după cum nu crede nici în posibilitatea de a descoperi „începutul", „originea" absolută a vreunui fenomen, „originea" şi „sfârşitul" fiind iluzii metafizice, într-un univers al devenirii pure; căci lumea lui Derrida este lumea unei perpetue deveniri, a unei perpetue „puneri în relaţie", fără puncte originare şi fără momente finale"[13].

Încercând să ofere o definiţie a *textului*[14] deconstructivist, sau,

---

[11]Ioana Em. Petrescu, *op. cit.,* p. 40, "Prezentarea mea – mărturiseşte autoarea – se bazează, în acest prim capitol, pe cele trei mari lucrări publicate de Derrida în 1967: *De la Grammatologie* (*Despre Gramatologie*), în punctul de plecare un eseu asupra concepţiei lui J.-J. Rousseau cu privire la relaţia dintre scriere şi limbaj: *La Voix et le phénomène* (Vocea şi fenomenul), subintitulat *Introducere în problema semnelor în fenomenologia lui Husserl* şi culegerea *L'écriture et la différence* (*Scrierea şi diferenţa*), la care voi adăuga mărturiile autorului, din cele trei interviuri, grupate, în 1972, în volumul *Positions*. Pentru perioada americană a lui Derrida şi pentru deconstructivismul american, folosesc, în primul rând, manifestul şcolii de la Yale, volumul lui Harold Bloom, Paul de Man, Jacques Derrida, Geoffrey Hartman şi J. Hillis Miller, *Deconstruction and Criticism* (1979).2.1."

[12] Concepţie formulată de Derrida, 1974 (capitolul *La fin du livre et le commencement del'écriture*) şi 1978 (*Freud and the Scene of Writing*).

[13] *Ibidem,* p. 41.

[14] Cf. DEX 1998 = *Dicţionarul explicativ al limbii române,* Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1998, „Dicţionarele Explicative al Limbii Române găzduiesc mai multe definiţii ale conceptului de text, definiţii pe care le vom reproduce integral, în cele ce urmează. Astfel, DEX-ul spune că textul este: „TEXT, texte, s. n. 1. Ceea ce este exprimat în scris; cuprinsul unei opere literare sau ştiinţifice, al unui discurs, al unei legi etc. ♦ Fragment, parte dintr-o scriere. 2. Cuvintele unei compoziţii muzicale. 3. Literă de tipar cu un corp de 20 de puncte tipografice. – Din fr. *texte*, lat. *textus*". NODEX-ul completează: "TEXT ~e n. 1) Succesiune de propoziţii

mai degrabă, o definiție a *textului* din perspectivă deconstructivistă, Ioana Em. Petrescu îl raportează la alți doi termeni, care intră în discuție cu el, şi anume, *text vs carte* şi *text vs structură.* „Trebuie, însă, specificat faptul că, practic, Derrida pune, permanent, în opoziție, *limba* (ca logos) cu *textul*. Textul, înțeles ca „țesătură", „urzeală", „întrețesere" etc., adică înțeles ca termenul unei perpetue puneri în relație, se opune limbajului ca logos, ca sistem de cuvinte clar definite, de cuvinte-concept, purtătoare ale unor sensuri inteligibile şi stabile. Statutul logic al conceptului e anulat în momentul în care cuvântul, devenit „termen", îşi dizolvă fixitatea determinată de raportarea lui la un sens transcendent şi se lasă „țesut", „marcat" de alți termeni, perpetuu redefinit prin introducerea sa într-un sistem de relații: în textul înțeles ca „o rețea de referințe textuale, […] fiecare aşa-zis «termen simplu» e marcat de urma altui termen"[15]. Găsind

---

sau de cuvinte, care constituie o comunicare (scrisă), construită conform regulilor unei limbi. 2) Fragment dintr-o scriere. 3) Parte verbală a unei compoziții muzicale. /<lat. *textum*, fr. *texte*, germ. *Text*". În sfârşit, DN-ul afirmă că "TEXT s.n. 1. Ansamblul cuvintelor conținute într-un document, o publicație, o tipăritură sau alt lucru scris. ♦ Scriere originală autentică, considerată în opoziție cu notele, comentariile etc. ♦ Fragment dintr-o scriere. 2. Cuvintele unei bucăți muzicale. 3. (Poligr.) Corp de literă de 20 de puncte tipografice. [< fr. *texte*, cf. lat. *textus*]".

15 Derrida, 1981, p. 33, apud Ioana Em. Petrescu, *op. cit.,* p. 48: „Rețea", „țesătură", „urzeală", „textură" – iată termeni icare desemnează, metaforic, dar şi etimologic, textul. Toate aceste metafore pun în lumină caracterul pur relațional, care defineşte statutul textualității. Mai mult, termenul de „text" e înlocuit, uneori, prin acela de „operație textuală" sau „transformări textuale", – variante care subliniază apăsat caracterul dinamic al relațiilor care alcătuiesc textul (de aici, şi posibilitatea echivalării textului – în accepția dinamică menționată – cu „scriitura" şi „scrierea" – cu dublul sens, adică, al termenului de „écriture"). Infinită operație de relaționare a termenilor, „țesătura" textuală se defineşte ca „text generalizat", care include şi transcende orice câmp textual particularizat. Relația text general – câmp textual particular e clarificată de Derrida în interviul acordat lui J.-L. Houdebine şi Guy Scarpetta: „Ceea ce eu numesc text este şi ceea ce, practic, înscrie şi debordează limitele unui asemenea discurs [conceptualizat – n.m.]. Există un atare text general pretutindeni unde acest discurs şi ordinea lui (esență, sens, adevăr,înțeles, conştiință, idealitate etc.) sunt debordate, adică pretutindeni unde autoritatea lor e redusă la poziția de marcă într-un lanț în care autoritatea crede […] că o guvernează. Acest text general nu e limitat la scrierile puse în pagină", care sunt „câmpurile" sale parțiale, istorice. „Punerea în abis" (autospecularitatea

drept o particularitate a textului deconstructivist *fragmentarismul,* autoarea leagă această problematică de ideea de postmodernitate. Condiția de *text neterminat*, sau de *text fragmentar,* a *textului deconstructivist,* are ca punct de plecare *manifestul* Şcolii critice de la Yale. "Ca atare, când decid să scoată un volum cu valoare de manifest al Şcolii critice de la Yale, autorii îşi propun să ofere o suită de studii pe baza unui unic text literar (poemul lui Shelley, *Triumful vieții*), un text literar neterminat, întrerupt prin moartea autorului. Proiectul e trădat parțial; textul lui Shelley e doar amintit de J. Hillis Miller, ocolit de H. Bloom şi G. Hartman şi trecut parțial în umbră, prin comentarea în paralel cu un text din Blanchot, de J. Derrida. Proiectul inițial al volumului, care e respectat integral în eseul lui Paul de Man (Shelley desfigurat) şi, parțial, în eseul lui Derrida (A supraviețui), defineşte însă, cu claritate, imaginea deconstructivistă a textului literar. Alegerea unui text neterminat e extrem de grăitoare. Condiția de „neterminat" sau „fragmentar" a textului în discuție este tratată ca o emblemă a naturii textului literar în sine, ca o emblemă a acelui text parțial care se apropie cel mai mult de statutul textului general. „Fragmentul" contrazice însăşi ideea de totalitate, de structură centrată, de limită. „Fragmentul" evidențiază, prin excelență, ideea de ruptură, de discontinuitate, opusă organicismului tradițional. Dar, după cum am văzut, condiția reală a oricărui text parțial e aceea de fragment deschis spre textul general. Comentând poemul neterminat al lui Shelley, Paul de Man propune conceptul de „model textual mutilat", aplicabil în fond, prin extensie, oricărui text parțial citit în relație de dependență cu textul general. Pentru Paul de Man, „modelul textual mutilat" dezvăluie „rana sau ruptura ce zace ascunsă în toate textele". În „calitatea" de fragment a poemului lui Shelley, J. Derrida vede „calitatea de a fi neterminat" definitorie pentru orice text, calitate ce constă în „imposibilitatea de a fixa hotarele începutului şi sfârşitului lui"[16].

---

sau invaginarea) sunt aşadar embleme sintactice ale textului general în „câmpurile textuale particulare", pentru că ele sunt procedee de anulare a limitelor (a începutului şi a sfârşitului) textului."

[16] *Ibidem,* p. 52.

J. Hillis Miller ne explică (după Nietzsche) dezarmant de „elementar” mecanismul de interpretare a unui astfel de text, *deconstructivist*, *fragmentar* şi *neterminat*: „Existenţa interpretărilor infinite ale oricărui text dovedeşte că lectura niciodată nu este un proces obiectiv de descoperire a sensului, ci este o introducere a acestuia în text, care în sine nu are nici un sens”[17].

„Prin Jacques Derrida, deconstructivismul american se apropie de tel-quel-ismul francez, fiind, ca şi acela, o teorie a textului. Acest aspect de teorie a textului, asupra căruia voi insista, mă şi determină să prezint accepţiile pe care *deconstructivismul* le da conceptului de "text". Câteva precizări se impun, însă, de la bun început. a. Deşi printre sursele lui Derrida figurează, alături de o filosofie (filosofia lui Heidegger şi a lui Nietzsche, în special), alături de psihanaliza lui Freud şi de semiotica lui Saussure (din care, filosoful francez a fructificat conceptul de *diferenţă*), componenta semiotică este secundară şi complet subsumată dominantei filosofice a sistemului. Deconstructivismul reprezintă, aşadar, o teorie a textului, orientată filosofic şi nu semiotic; b. Deşi consideră că obiectul propriu criticii este *limbajul operei*, deconstructivismul nu se reclamă de la lingvistică (pe care propune să o înlocuiască printr-o *gramatologie*), ci de la perspectiva heideggeriană asupra limbajului; c. Consonant evoluţiei ştiinţelor contemporane (fizicii posteinsteiniene, în primul rând), deconstructivismul neagă relaţia de neimplicare a „observatorului” în raport cu obiectul observat, relaţie care garanta caracterul „obiectiv” şi „ştiinţific” al cercetării, în accepţia, pe care secolul al XIX-lea o da ştiinţei, şi pe care semiotica o moşteneşte integral. Ca urmare, deconstructivismul refuză ideea de metalimbaj şi nu opune discursul critic discursului literar sau discursului filosofic, ci le unifică sub semnul unor „operaţii textuale” similare, care plasează critica la interferenţa literaturii cu filosofia”[18].

Deconstructivismul – un nod de legătură, va intitula Andreea Deciu articolul publicat în « România Literară », articol în care autoarea încearcă să stabilească atât influenţele, cât şi noile direcţii,

---
[17] *Ibidem,* p. 11.
[18] *Ibidem,* p. 46.

pe care le va impune acest manifest, la întreg nivel artistic. Eseul insistă asupra faptului că, în literatură, trebuie să percepem deconstructivismul, în primul rând, ca o modificare la nivelul limbajului: « Ce rol a jucat deconstructivismul în toate acestea? Dacă e să-i dăm crezare lui Hillis Miller, unul central. Pentru deconstructivist, literatura înseamnă înainte de orice limbaj, ce însemnase de fapt şi pentru Noua Critică ori structuraliştii europeni. Pornind de la remarca lui Paul de Man – cuvintele au o energie uriaşă care le permite să făptuiască aşa-numita „materialitate a istoriei” – deconstructivismul nu caută să descopere literaturitatea unui text, ci literaturitatea limbajului, prin literaturitate înțelegîndu-se structură, dar şi capacitate performatoare, vitalitate, trecere aproape insesizabilă a cuvintelor în fapte. În vreme ce pentru o critică sociologizantă sau ideologică, literatura reflectă fenomene exterioare de fapt ei, pentru deconstructivism ea le modelează. Altfel spus: Hillis Miller nu contestă relevanța literaturii în chestiuni mai generale precum istorie, societate sau identitate, numai că premisa lui şi a metodei pe care o reprezintă este că asemenea chestiuni pot fi mai bine înțelese odată ce mecanismul limbajului (în care sînt inevitabil concepute) e mai bine înțeles. În acest scop menirea literaturii devine de o importanță uriaşă (…) Metoda ca atare, felul în care deconstructivismul propune studierea limbajului, în texte literare şi apoi prin extensie în alte discipline, este preluată masiv din retorica clasică. Paul de Man a fost eminamente un retorician. Paradoxul fascinant ale deconstructivismului este că apelează la arsenalul consacrat al criticii intrinseci (căci retorica e fundamental o metodă intrinsecă, deşi îşi recunoaşte dimensiunile kairotice, priza la moment) pentru a promova idealurile unei critici extrinseci, subtil amendate. Tocmai de aceea, în mare măsură deconstructivismul este, oricât de mult şi-ar fi pierdut din popularitate, puntea care leagă principalele momente din istoria criticii şi teoriei literare a secolului XX. J. Hillis Miller - Theory Now and Then, Duke University Press, Durham 1991, 405 pag. »[19].

---

[19] Sursa: http://www.romlit.ro/deconstructivismul_-_un_nod_de_legtura, România Literară, nr. 16 (2001).

Pornind de la această teorie, cum că deconstructivismul pune accentul pe studiul limbajului, în analiza textelor literare, ne propunem să identificăm ce a preluat acest curent din modernism, şi, implicit, ce a transmis postmodernismului.

Teoria propusă de Hillis Miller, cum că deconstructivismul preia studiul central al limbajului, de la structuraliştii europeni, menţinută, ulterior, şi de poststructurali şi, este susţinută de o explicaţie argumentată a acestuia, despre care, la noi, va discuta şi Mircea V. Ciobanu, în articolul *Avatarurile exerciţiului hermeneutic,* publicat în revista „Sud Est Cultural – Revista de Artă, Cultură şi Civilizaţie", nr. 4/ 2006: „Aspectul particular cel mai evident al *poststructuralismului* este *deconstructivismul.* Cuvînt cu două prefixe, „de-" şi (de) „con-", curentul reprezintă în primul rînd critica unor opoziţii ierarhice din gîndirea „obişnuită", tradiţională. Aceste opoziţii sînt tratate ca dogmatice, ne-naturale, produse chiar de discursurile care le descriu. Esenţial în investigarea unui text este, de exemplu, „ademenirea la suprafaţă a forţelor conflictuale de semnificaţie dintr-un text", sau altfel spus, investigarea tensiunii dintre mecanismele de semnificaţie. După Derrida, deconstrucţia ca principiu fundamental al analizei textului este descoperirea contradicţiei interioare a textului, identificarea „sensurilor reziduale", „dorminde", sau rămase ca moştenire din practicile discursive vechi, întărite în limbă în forma stereotipurilor gîndirii şi transformate (inconştient) de către autor în clişee. Refuzînd posibilitatea unei singure interpretări corecte a textului, reprezentanţii Şcolii din Yale (de exemplu) susţin teza conform căreia orice interpretare va fi inevitabil greşită. Postulat: Oricare discurs este iluzoriu; limbajul critic este relativ, imanent greşit, retoric şi metaforic ca şi cel al literaturii (din cauza ambiguităţii şi duplicităţii textului literar); literatura şi critica au misiuni similare. Punct. Să mai amintim aici de principiul subiectivităţii în interpretarea textului? Mai ales că sfatul Şcolii din Yale este simplu şi... permisiv: criticul/scriitorul trebuie să se lase în voia unui joc liber (cu „mărgelele de sticlă", aş spune) de interpretare activă"[20]. În

[20] Mircea V. Ciobanu, *Avatarurile exerciţiului hermeneutic,* în „Sud Est Cultural – Revista de Artă, Cultură şi Civilizaţie", nr. 4/ 2006.

completare, “Poststructuralismul – este definit de acelaşi autor – ca un poliedru critic cu tot atîtea fațete cîte are şi postmodernismul în literatură, în ansamblu, fiind sceptic, în privința fundamentării raționale a fenomenelor (fie ele chiar literare sau culturale). Orice schemă explicativă (poststructuralism înseamnă mai curînd antistructuralism) este privită ca o „mască a dogmatismului”, ca o manifestare a metafizicii (gîndindu-ne în acest sens la principiile cauzalității, identității, adevărului). Raționalismul este poreclit drept un „imperialism al gîndirii”. De fapt, postructuralismul, un fel de „nihilism al teoriei”, reprezintă relativismul şi scepticismul filozofic radical (un fel de întruchipare a „îndoielii epistemologice”).

Există, alături de un canon al textului literar, un canon al criticii literare. Ioana Em. Petrescu vorbeşte despre o *critică deconstructivistă,* similară canonului critic, care, asemenea textului deconstructivist, nu presupune neapărat o demolare. Astfel, “critica (sau lectura) de tip deconstructivist nu are, deci, ca proiect dezvăluirea structurii ascunse a textului prin rezolvarea contradicțiilor sale, ci, dimpotrivă, identificarea şi exacerbarea acestor contradicții; adică, în termenii pe care i-am propus, critica deconstructivistă nu reduce textul general la dominanta câmpului textual particular, ci dinamitează structurile de suprafață ale acestuia din urmă, pentru a reconstitui textul general. E adevărat că textul general, autoreferențial prin definiție, nu se rosteşte decât pe sine însuşi; e adevărat deci că, în ultimă analiză, lectura deconstructivistă va identifica perpetuu motivul *ne varietur* al autoreferențialității în dosul oricărui text. Rezultatul demersului deconstructivist mi se pare decepționant prin monotonie şi previzibil”[21].

---

[21] Ioana Em. Petrescu, *op. cit.,* p. 52-53: “Procedura însăşi e, în schimb, spectaculoasă, deoarece căile de trecere de la textul particular la textul general rămân imprevizibile şi dau măsura talentului critic. Iată, în acest sens, reconstituite, pe scurt, procedurile a doi critici, cuprinse în volumul citat: lectura paralelă a unui text din Shelley (*The Triumph of Life*) şi a unui text din Blanchot (*L'arrêt de mort*) îi prilejuieşte lui Derrida formularea proiectului unei „lecturi exhaustive”. O atare lectură ar cuprinde, mai întâi, elementele (textualiste) diseminate în operele unui autor. O a doua etapă (lectura de tip „palimpsest”) ar suprapune motivele identificate în operele a doi scriitori, care se citesc una prin alta. În cele din urmă, fiecare text particular s-ar putea defini ca o „maşină de

Dincolo de manifestarea textuală, lingvistică, fenomenul *deconstructivismului* are o altă manifestare extinsă, la nivel artistic. Astfel, *deconstructivismul* îşi începe manifestarea în arhitectură, fiind numit uneori chiar şi *deconstrucție*. *Deconstructivismul* constituie o direcție de dezvoltare a arhitecturii postmoderne, începută la sfârşitul anilor 1980. Este caracterizat de ideea de non-liniaritate a procesului de design şi de proiectare, precum şi de manipulări ingenioase ale formelor, continuității şi structurilor suprafețelor exterioare ale clădirilor. Deconstructivismul apelează la aparenta nerespectare a geometriei euclidiene, sugerând volumetrie ne-euclidiană, servind astfel la "dizlocarea" şi "distorsionarea" elementelor arhitecturale, dar mai ales a fațadei şi a întregii suprafețe exterioare a clădirii. Finalizarea aspectului final vizual este caracterizată de impredictibilitate şi haos controlat.

Unii dintre arhitecții implicați în mişcarea deconstructivistă au fost influențați de scrierile filozofului francez Jacques Derrida şi de ideea sa filozofică de deconstrucție, deşi gradul concret de influențare al acestora este o problemă de dezbătut, în timp ce alți arhitecți au fost influențați de multiplele dezechilibre geometrice ale mişcării artistice sovietice programatice a anilor 1930, *Constructivism*. Există, de asemenea, referiri multiple ale deconstructivismului la alte mişcări artistice importante ale secolului XX: modernism, postmodernism, expresionism, cubism, minimalism şi artă contemporană. Oricum, încercarea generală a mişcării deconstructiviste este de a realiza progresul arhitecturii înspre o direcție neexplorată pînă la începutul anilor 1980, aceea a ignorării regulilor constrictive anterioare, "funcția determină forma", "purism", "fidelitate față de materialele folosite" şi altele similare. Evenimentele importante care

citit" cu mai multe „capete de lectură", fiecare apt să înscrie textul dat într-o rețea textuală diferită (…) Aş mai semnala faptul că, deşi aspectele practice ale criticii deconstructiviste sunt adesea decepționante prin caracterul lor repetitiv şi previzibil, perspectiva teoretică deconstructivistă, reunificând critica şi filosofia (îndelung despărțite prin psihologie, lingvistică şi semiotică), oferă sugestii înnoitoare şi, ceea ce mi separe mai important, participă – inconştient – la construirea unui nou model al gândirii, consonant celui din ştiințele contemporane, din fizica cuantică sau din logicile nonaristotelice."

au marcat mişcarea deconstructivistă includ *concursul de design arhitectural* din anul 1982 din Parc de la Villette (şi mai ales *lucrările lui Jacques Derrida* şi *Peter Eisenman, respectiv lucrarea câştigătoare a lui Bernard Tschumi*), *expoziția* organizată la Museum of Modern Art, *Deconstructivist Architecture*, în 1988, în New York City de către Philip Johnson şi Mark Wigley şi *deschiderea din 1989 a Wexner Center for the Arts, Columbus, Ohio, designat de Peter Eisenman*[22].

La fel ca şi textul deconstructivist, dominat de fragmentarism şi de o aparentă non-liniaritate şi chiar haos, deconstructivismul în arhitectură se caracterizează prin idei legate de fragmentare, printr-un interes deosebit față de manipularea suprafeței sau a imaginii structurii, prin forme non-rectilinii, care au scopul de a distorsiona şi de a disloca unele elemente ale arhitecturii, precum structura şi învelişurile. Imaginea vizuală finală a unei clădiri, ce se ghidează după principiile deconstructivismului, se caracterizează printr-o imprevizibilitate stimulantă şi printr-un haos controlat. Este acelaşi haos care îl declanşează şi Friedrich Nietzsche prin al său: „Dumnezeu a murit!”, sintagmă care marchează începutul modernismului şi al haosului aparent, care se va presupune că va urma. Non-existența valorilor sau a unui reper de referință, în care oamenii să creadă şi de care să se lege, duce, automat, la dezordinea universală, care, la nivel beletristic, coincide cu aparenta *dezordine* textuală.

---

22 Informații preluate din: *Sursa: http://ro.wikipedia.org/wiki/Deconstructivism*. „Deconstructivismul din arhitectura contemporană este în opoziție cu raționalitatea ordonată din arhitectura modernistă. Relația sa cu arhitectura postmodernă este de asemenea una de contrarietate. Arhitecții postmodernişti şi cei deconstructivişti în stare născîndă au publicat studii teoretice în revista profesională „Oppositions” (apărută între 1973 – 1984), marcând astfel începutul unei rupturi definitive între aceste mişcări. Poziția deconstructivismului a fost una critică şi confruntațională împotriva arhitecturii şi a istoriei acesteia, dorind o arhitectură a dez-articulării şi dez-ansamblării. Poziția postmodernismului a fost o reîntoarcere la îmbrățişarea tuturor referirilor istorice la eclectism şi ornament, în timp ce deconstructivismul refuză aceste acceptări. Acest refuz aliniază într-un fel arhitectura deconstructivistă cu anti-istorismul multor opere moderne, fiind totodată o parte a definiției noii mişcări”.

Dicționarul enciclopedic ilustrat[23] propune, pentru *deconstructivism,* următoarea definiție: „*DECONSTRUCTIVÍSM* s.n. (cf. engl. *deconstructive* [analysis], după *constructivism*). Şcoală (teoretică şi practică) în critica filozofică şi literară, întemeiată pe deconstrucție, conturată în cultura americană după 1970, cu un impact deosebit asupra gândirii şi practicii literare. Utilizat de J. Derrida în mai multe lucrări, deconstructivismul literar proclamă eliberarea limbajului figurat de necesitatea de a exprima un adevăr şi deschide posibilități nelimitate interpretării, care nu mai este obligată să țină cont de intenția autorului sau de alte determinări exterioare textului ca surse ale semnificației." Ne oprim asupra ideii cum că „(*deconstructivismul – n. n.)* literar proclamă eliberarea limbajului figurat de necesitatea de a exprima un adevăr şi deschide posibilități nelimitate interpretării, care nu mai este obligată să țină cont de intenția autorului sau de alte determinări exterioare textului ca surse ale semnificației"[24], încercând să stabilim o corelație între *deconstructivism* şi *postmodernism.*

---

[23] *Dicționarul enciclopedic ilustrat* (DEI), Bucureşti, Editura Cartier, 1999.
[24] *Ibidem.*

POETICA FRACTALĂ – O REFLECTARE A CONŞTIINȚEI FRACTALE A LUI MIRCEA CĂRTĂRESCU

DANIELA STOICHESCU

1. Conştiința fractală

Creația cărtăresciană pendulează între Tot şi Nimic, de altfel, primele trei volume le consideră ca fiind o trilogie ce ar putea fi intitulată Totul, iar volumul cu care îşi încheie activitatea poetică, Nimic. În multe ocazii a afirmat că se află în căutarea Totului, dar a ajuns la Nimic. Ce înseamnă Totul? A găsi Totul înseamnă a găsi cheia Creației, nu doar literare, ci cheia Creației universale. Ştiința a arătat că un posibil răspuns s-ar afla în teoria fractalilor.

Poemele cărtăresciene exprimă *texistența*, melanjul dintre viața interioară şi realitatea universului exterior, fiind, de fapt, un fractal al vieții poetului sau o reflectare a conştiinței sale fractalice.

În ultimul timp, psihologia s-a dezvoltat foarte mult cu ajutorul altor ştiințe (matematică, fizică etc. – teoria haosului, teoriile meme, teoria sistemelor familiale), avansându-se ideea că umanitatea are o structură fractalică şi că orice activitate umană prezentă într-o epocă, este influențată de o serie de poziție dominantă atractori: (condiții de mediu) + (starea psihofiziologice) = (evenimente fizice).

Carl Christopher Zdenek III[1] în *The Fractal Nature of Human Consciousness* arăta că rasa umană, ca un tot, ca un ansamblu, este un adevărat sistem dinamic, care respectă principiile teoriei haosului şi că, în cursul aparent dezordonat din ultimii 40000 de ani de istorie a umanității, există un substrat al ordinii. James Gleik considera că

[1] Carl Christopher Zdenek III, *The Fractal Nature of Human Consciousness, The Evolution of the "Global Human"andThe Driving Forces of History* , 1993.

haosul rupe liniile diverselor discipline ştiinţifice, pentru că este o ştiinţă a naturii globale a sistemelor. Haosul pune probleme care sfidează modalităţile acceptate de lucru în domeniul ştiinţei, făcând afirmaţii ferme despre comportamentul universal al complexităţii. Primii teoreticieni ai haosului, oamenii de ştiinţă care au pus disciplina în mişcare, au în comun anumite sensibilităţi. Aceştia au crezut în model, mai ales modelul care a apărut la scări diferite, în acelaşi timp. Cei care au crezut în haos – numindu-se believers – speculau cu privire la determinism şi la liberul arbitru, la evoluţie, la natura inteligenţei conştiente şi simţeau că are loc o tendinţă de întoarcere, în domeniul ştiinţei, spre reducţionism, spre analiza sistemelor în ceea ce priveşte părţile lor componente. Ei cred că sunt în căutarea Totului.

Dar ce presupune Totul? Totul poate fi privit ca întregul temei şi înţeles al istoriei rasei umane.

Omul este o fiinţă fractală.

Teoria conform căreia filogenia repetă ontogenia a fost enunţată de antropologi în 1850 şi reluată de Freud (totuşi, băştinaşii americani şi grecii timpurii au avut idei asemănătoare). În *Ego* şi *Arhetipului*, Edward Edinger oferă un exemplu, prezentând un mit al lui Hesiod prin care se descrie în mod clar o stare de spirit în care oamenii sunt uniţi cu „zeii" şi mediul lor. Oamenii erau sub influenţa aspectului conştiinţei unite a stadiului infantil (atractor), pentru că nu survenise încă separarea ego-ului de conştiinţă. Deşi plauzibilă, cultura populară nu a îmbrăţişat acest lucru ca pe o importantă teorie evoluţionistă.

Antropologii secolului XIX au avut dezvoltarea intelectuală pentru a sesiza validitatea acestei teorii, dar pentru că ei erau sub influenţa atractorului adolescenţei (prin care se manifestă dorinţa de separare a indivizilor pentru a înţelege cine sunt), opiniile lor au fost influenţate de aspectul non-integrat al acelui stadiu de dezvoltare.

Acum, pentru că ne situăm sub „influenţa" unui stadiu atractor matur, suntem capabili să privim evoluţia noastră culturală într-un „alt mod". La maturitate, ne reintegrăm părţile noastre raţionale (masculine) şi intuitive (feminine), mintea şi corpul şi aspectele tuturor stadiilor anterioare de dezvoltare. Carl Christopher Zdenek III

consideră că aceasta este ceea ce ne permite să „percepem” într-un mod nou lucrurile, la care se adaugă teoria haosului (ce nu a fost disponibilă antropologilor anteriori sau lui Freud), permițându-i să susțină teoria că există un ordin de bază al istoriei umane, care urmează creşterea de dezvoltare a „Omului Global”, adică FRO (filogenia recapitulează ontologia, dar „haotic”). FRO nu are sens în gândirea liniară, ci numai dacă este privită ca atractor al unui sistem dinamic haotic (căruia i se aplică teoria haosului şi conceptul de fractal).

Teoria fractalilor, care schimbă viziunea asupra modelării formelor naturii, pleacă de la constatarea că aceştia nu pot fi reprezentați corect decât cu ajutorul geometriei euclidiene liniare. Benoit Mandelbrot a fost cel care a introdus termenul în 1975 şi l-a explicat etimologic ca provenind din latinescul *fractus* derivat din verbul *frangere* (a sparge, a rupe în bucăți, a zdrobi). „Fractal înseamnă fragmentat, fracționat, neregulat, întrerupt. În general, teoria fractalilor este o teorie a fracturatului, a zdrobitului, a granularității şi diseminării, a porozității.”[2] Fractalii se produc folosind ecuații simple, recursive în care fiecare rezultat devine o introducere pentru următoarea iterație. În cazul în care o mică bucată de fractal este izolată şi extinsă, rezultatul de multe ori seamănă izbitor cu originalul. Aceasta se numeşte auto-similaritate sau scalare. Cele mai frecvente exemple de structură fractală sau geometrie fractală sunt conopida şi broccoli. Dacă rupem o parte din aceste legume vom observa că acestea au aceeaşi structură, doar că la scară mai mică. Deci, structura, textura şi forma este aceeaşi, indiferent cât de mică este partea ruptă.

Dacă se aplică aceeaşi regulă şi la oameni, se poate observa că cel mai mic element fractal este o ființă umană individuală, următorul va fi o familie, apoi o comunitate, o regiune, o națiune, o cultură şi, în sfârşit, elementul uman fractal ar fi întreaga rasă umană, la care toate sunt conectate. Cel mai important lucru de reținut este

---

[2] Alain Boutot, *Inventarea formelor. Revoluția morfologică. Spre un neo-aristotelism matematic*, traducere de Florin Munteanu şi Emil Bazac, Ed. Nemira, Bucureşti, 1997, p. 26.

că, indiferent de amploare, fiecare grup are aceeaşi structură psihologică.

Zdenek afirmă că termenul de „Om Global” implică faptul că indivizii, şi mai ales conştiinţa lor, pot fi considerate părţi ale unui întreg, propunându-ne să facem un exerciţiu de imaginaţie în care „Omul Global” să fie compus din fiecare persoană vie. În timpul epocii paleolitice, atunci când a fost doar un procent estimat la 4 milioane de oameni pe planetă, „Omul Global” a fost în fază incipientă. Atractorul dominant – stadiul infantil – i-a influenţat, aşa că ceea ce aveau în comun era dezvoltarea intelectual-cognitivă limitată şi conştiinţa ca a unui copil. De aici a urmat un salt calitativ, de la ignoranţa Epocii de Piatră, la marile dezvoltări tehnologice şi la achiziţii intelectuale (percepţia poate fi comparată cu izgonirea din Paradis, aceasta fiind o proiecţie a conştiinţei unite). După ce a trecut prin pubertate la nivel global, în anii 1500, acum avem structura conştiinţei adolescenţei târzii, care se caracterizează prin procesul de individuaţie, precum şi o fixare pe separare şi achiziţie.

În continuare, Zdenek defineşte atractorii ca ceva ce seamănă cu „forţa gravitaţională centrală” ce apare în orbita sferică a unui cluster (complex de molecule). Această sursă a gravitaţiei centrale nu este un punct, ci mai mult un fel de disc sau spirală tridimensională. Plotin a intuit prezenţa acestor atractori în vieţile noastre:

„The One does not aspire to us, to move around us; we aspire to it, to move around it. […] We are always around the One. If we were not, we would dissolve and cease to exist. […] When we look at it, we then attain the end of our desires and find rest. Then it is that, all discord past, we dance an inspired dance around it. Plotinus, VI, 9, 8 and 9 .”[3].

Dacă cercetăm evoluţia omului, observăm că, de-a lungul erelor, fiecare acţiune umană a fost influenţată de unul sau de mai mulţi

---

[3] „Unul nu aspiră la noi, să se deplaseze în jurul nostru, noi aspirăm la el, pentru a ne deplasa în jurul valorii lui […] Suntem întotdeauna în jurul valorii lui Unu. Dacă nu am fi fost, ne-ar dizolva şi va înceta să existe […] Când ne uităm la el, ne atingem până la urmă scopul şi găsim restul. Apoi toate conflictele dispar şi dansăm un dans inspirat în jurul lui”. Apud. Edward Edinger, *Ego and Archetype*, Boston, Shambhala, 1992, p. 53.

atractori, la care s-a adăugat dezvoltarea culturii, a statutului familiei şi a personalităţii. Acesta este un punct crucial. Zdenek afirma că la un individ sănătos, memoria, declanşată de un eveniment prezent, acţionează doar ca un atractor ciclic, în timp ce atunci când suntem prezenţi în momentul actualului nostru stadiu de dezvoltare, acţionează ca atractor dominant. Rezultatul este un comportament similar, dar mai mult chiar, imprevizibil. Existenţa acestui paradox a fost explicată de două concepte ale teoriei haosului: una se numeşte auto-similaritate, iar cealaltă imprevizibilitate ordonată. Fiecare fractal al umanităţii (indivizi, familie, cultură etc.) prezintă auto-similaritate imprevizibilitate ordonată.

Aflat la maturitate, omul îşi doreşte să reintegreze totul. Nu se mai concentrează doar pe sine, ci se gândeşte pe sine ca parte a întregului, a Totului. Aceasta nu înseamnă că nu mai contează ca individ, ci devine important atât ca individualitate, cât şi ca parte a Totului (Tot ceea ce există în jurul nostru) şi fiecare acţiune a sa, fiecare gând al său este un produs al conştiinţei. Forma reflectă conţinutul, cu alte cuvinte, omul reflectă realitatea.

Ce este realitatea? De ce suntem aici? Care este misiunea noastră? Sunt întrebări la care poate să răspundă fizica cuantică, pentru că este fizica tuturor posibilităţilor.

Lucian Blaga spunea că omul se află în orizontul misterului şi al revelării, ceea ce îl face să devină el însuşi un mister. Cum putem revela misterul în totalitate? Acestea sunt întrebări prin care dobândim un nou mod de a fi în lume. A te situa în orizontul misterului este adevăratul secret al vieţii.

Lumea este plină de posibilităţi, dar omul se lasă condiţionat de societate şi i se inoculează ideea că nu deţine controlul. De asemenea, omul a ajuns să creadă că ceea ce se întâmplă în exteriorul lui este mult mai adevărat decât ceea ce se întâmplă în interiorul său. Descoperirile ştiinţifice din ultima vreme stipulează că ceea ce se petrece în interiorul nostru va crea evenimentele exterioare.

Filosofii afirmau că, dacă ne lovim şi ne doare, aceea este realitatea. Cu toate acestea, poate fi doar percepţia noastră că este ceva real, căci, până la urmă, este doar o experienţă. Atunci când privim un obiect, o anumită zonă din creier se activează, dar acelaşi

lucru se întâmplă şi atunci când închidem ochii şi ne imaginăm acel obiect, deci creierul nu poate face diferenţa între ceea ce vede efectiv împrejurul nostru şi ceea ce îşi aminteşte, pentru că se activează aceleaşi reţele neuronale. În creier (în cortexul vizual) se imprimă doar imaginile pe care ai capacitatea de a le vedea, filtrate de obiectivitate şi de judecată.

Oamenii creează realitatea sau efecte ale realităţii mereu şi mereu. Întotdeauna percepem ceva după ce s-a reflectat în oglinda memoriei . Deci, ceea ce trăim este iluzie din care nu putem ieşi sau realitate? Creierul nu diferenţiază între evenimentele exterioare şi cele interioare. Pe de altă parte, există o strânsă legătură între interiorul nostru şi exteriorul nostru. Fizica cuantică încearcă să răspundă la ce se întâmplă în jurul nostru: împrejur există particule de posibilităţi aflate într-o aşa-zisă superpoziţie, care se împrăştie când nu le privim, ca nişte valuri de locaţii posibile şi particula există în toate acele locuri în acelaşi timp, în timp ce, când ne concentrăm asupra ei, aceasta se stabilizează într-o singură posibilitate din acea multitudine (Pisica lui Schrodinger, Heisenberg).

Ce este Nimicul?

Fizica ne spune că tot ceea ce se află în jurul nostru este alcătuit din atomi (copaci, scaune, maşini, blocuri etc.), chiar propriul nostru corp este alcătuit din atomi. De fapt, întreaga materie nu conţine absolut nimic, este lipsită complet de substanţă. „Termenul de atom apare pentru prima dată către anul 450 î.e.n. Filozoful grec Leucip dezvoltă teoria conform căreia materia nu este infinit divizibilă şi introduce noţiunea de atomos, ceea ce nu poate fi divizat. Câţiva ani mai târziu, Democrit, un discipol al lui Leucip, defineşte materia ca fiind un ansamblu de particule indivizibile, invizibile şi eterne: atomul. Această nouă concepţie nu a fost rezultatul unor observaţii sau experienţe, ci mai degrabă al unor intuiţii”[4] . Atomul este cea mai mică particulă ce caracterizează un element chimic, respectiv este cea mai mică particulă dintr-o substanţă care prin procedee chimice obişnuite nu poate fi fragmentată în alte particule mai simple. Acesta constă într-un nor de electroni care înconjoară un nucleu atomic dens

[4] http://ro.wikipedia.org/wiki/Atom.

ce, probabil, oscilează între existenţă şi non-existenţă. Nucleul, considerat dens, la rândul său, oscilează între existenţă şi non-existenţă, la fel ca şi electronii şi conţine sarcini electrice încărcate pozitiv (protoni) şi sarcini electrice neutre (neutroni). Mai nou s-a descoperit că aceste particule se pot diviza la nesfârşit, putând fi, deopotrivă, finite şi infinite. Atomul este alcătuit în proporţie de 99,9999 % din spaţiu gol, din vid. Aşadar toate lucrurile ce ne înconjoară sunt făcute din spaţiu gol, cu toate că par solide. Ceea ce vedem ca solid sunt, de fapt, câmpuri de interacţiune care divid vidul sau nimicul.

Basarab Nicolescu spunea că „în lumea cuantică, vidul este literalmente plin […] Plin de vibraţii care sunt determinate de legi precise şi verificate din punct de vedere experimental[5], în precizia lor extremă, ca o consecinţă a acestor legi cuantice. Acest vid vibrează de o asemenea manieră încât, prin legi cuantice ca, de exemplu, existenţa materiei şi a anti-materiei, creaţia şi anihilarea perpetuă a perechilor de particule, numite virtuale – virtuale în sensul că nu sunt încă extrase din acest vid cuantic la realitate, adică a le „vedea" în acceleratoarele de particule. Evident, în cele mai mici regiuni ale spaţiului există o activitate care depăşeşte orice imaginaţie posibilă. Deplasări, viteze, incomparabile cu cele cu care suntem obişnuiţi în lumea noastră „a noastră". O continuă creaţie şi anihilare a materiei şi a anti-materiei, o continuă creaţie a acestor particule care aşteaptă, într-un fel, să treacă la realitate. Şi cum să treacă la realitate, ei bine, furnizând energie acestui vid cuantic; este ceea ce se face prin acceleratoarele de particule. Există chiar mai mult de atât, în aceste fluctuaţii aleatoare nu este deloc un dans isteric, este un dans pe deplin armonios. Există o armonie, care acolo atinge dimensiunile poetice, care face ca fluctuaţiile vidului să conţină, în mod potenţial, în ele tot universul" .

Aşadar, pentru Cărtărescu, Nimicul / vidul ar putea reprezenta sursa Totului.

---

[5] Basarab Nicolescu , *Valea Uimirii – Lumea Cuantică,* dialog între Michel Camus şi Basarab Nicolescu pentru radio France Culture.

2. Poetica fractală

Universul ce ne înconjoară este un univers haotic în care oamenii nu mai au un control adevărat asupra propriilor vieți, pentru că nenumărate şi nemăsurate forțe (aleatorii şi determinate) acționează asupra lor şi, până la urmă, le conturează identitatea. Conştient de acest lucru, Cărtărescu realizează în textele sale o explorare profundă atât a propriei realități, cât şi a propriei identități. De aceea, ***texistența*** răzbate prin toți porii poemelor sale.

Aşa cum afirma şi I.P. Culianu, viața este, de fapt, un sistem foarte complex de fractali, un sistem care se mişcă, în acelaşi timp, în mai multe dimensiuni. În fiecare clipă a vieții suntem alcătuiți din toate aceste dimensiuni, dar şi din nenumărate altele, infinite ca număr. În textele sale, Mircea Cărtărescu doreşte să se regăsească pe sine şi această re-unire are loc printr-o perpetuă implozie. Realizând că ființa umană se regăseşte integrată ireversibil în natură, nemaifiind nici autoritate supremă, nici finalitate a acesteia, poetul încearcă un joc liber al lumii prin ruptura de centru. Dar această despărțire presupune recuperarea acută a fragmentului, a detaliului (devenind puncte de plonjare în următorul joc).

În poetica fractală, granițele se dizolvă, tonalitățile se rup în fragmente care rezonează între ele, fără a fi conectate liniar. Ceea ce oferă un sens al ordinii este noțiunea de spații fractale, spații plasate în „interstițiile categoriilor mentale”[6].

Dar, dacă privim din perspectiva poeticii fractale, poemul *Căderea* ni se revelează într-un alt fel. El începe cu mottoul:

> „Căci atunci când dezagregați lumea
> şi voi înşivă nu sunteți dezagregați,
> voi sunteți stăpânii întregii creații
> şi ai întregii corupții” (Sf. Valentin)

prin care ni se revelează întreaga creație cărtăresciană. *Dezagregarea* exprimă dorința de încălcare a limitelor sistemelor clasice prin

---

[6] Nicoleta Ifrim, *Oglinzile textuale şi dimensiunea fractală*, în „Caiete Critice”, nr. 11-12/2007, p. 98.

deschiderea lor către un nou mod de analiză în care informația este mai mult creată decât conservată. Îmbinarea planurilor transparente cu cele texturate, îl mută pe cititor *în* şi *din* poezie, precum un câmp cu trei dimensiuni. Transparența şi texturarea sunt două efecte generale ale poeticii fractale, dar ele au în comun o trăsătură unică: luciditatea. Rezistența este cheia („nu sunteți dezagregați”).

În versurile: Lyră de aur, pulsează din aripi
pâna-mi închei acest cânt.
capul de cal ți-l ascunde adânc sub tăcere.

prin aluzia la Macedonski şi Shakespeare, prin felul în care integrează elemente ale tradițiilor anterioare, devenim conştienți de faptul că noul conține întotdeauna aspecte ale vechiului, că inovația se naşte din existent, iar din această recombinare se infiltrează *prospețimea* (să nu uităm că postmodernismul respinge mai degrabă originalitatea şi subliniază inevitabilitatea în activitatea de creație).

În continuare, poemul pare spontan şi adaptativ, se construieşte pe sine fără să îndeplinească o schemă prestabilită:

Scorburi de piatră între circumvoluții
abstracte rotiri în preajma pielii
şi dincolo de piele
în preajma vântului şi dincolo de vânt.

dar se poate identifica un fractal geometric, *scorbura*, care se manifestă, prin repetare, la diferite scări, sugerând noi dimensiuni ale acestei figuri. Estetica fractală presupune că efectele spontane pot fi realizate atât în mod calculat, cât şi *ad libitum* (după voie). Astfel spontaneitatea nu se referă la o metodă de compoziție, ci la gesturi lingvistice care îi pot părea cititorului a fi o improvizație.

Apariția cuvântului *ochi* schimbă perspectiva, aducând în prim-plan timpul, devenit fractalic, ce are ca punct de plecare Geneza pe care o multiplică, îmbunătățind-o calitativ: un singur ochi țese-mprejur de sine

un fel de lumină, pe care alt ochi
ar primi-o ca noaptea şi-ar închina-o
zeilor melancolici ai nopții,
dac-ar mai fi un alt ochi…

Iterarea cuvintelor *aici*, *fețe* şi *globuri* creează impresia unui basorelief, în timp ce lexemelelor din proximitate li se estompează sensul, astfel senzația ce răzbate este de ordine într-un spațiu dezordonat. Conform legii fractalice, replicarea cuvântului *aici* duce la un „punct”, apoi la o „linie”, „față”, „sferă”, deci la o creştere, urmată inevitabil de o descreştere până la pulverizare, sub acțiunea atractorului „ochi”:

Aici punctul devine linie
care vălureşte şi procreează
şi se-mprăştie-n suprafață;
iar când fața devine sferă, ea devine
toate fețele deodată, în aerul scund şi vioriu.
iar când sfera devine ochi ea se distruge pe sine.

Întreruperea fractalică ce se produce mai departe funcționează ca o bătaie Zen, trezindu-ne din vraja vocii anterioare (ce se doreşte sinceră). Versurile sunt contrastante şi redau viziunea lui D′Arcy Thompson conform căreia vegetalul şi animalul au la bază un set de reguli care pot fi permutate şi care generează noi specimene. Creatorul îşi priveşte creația ca pe un joc, dar jocul este foarte serios şi chiar sever.

Am cap de pasăre, însă nu sunt pasăre,
am trup de om, dar nici om nu sunt,
am ochi de aur desenați cu calamul,
desigur orbi.

În partea a doua, spirala fractală face ca totul să se piardă în „neant”. Cuvintele sunt atrase unele de altele până se sting. Întreruperea, artificiul, disjuncția, sinuozitățile reprezintă fațete ale

vocabularului lui Mircea Cărtărescu care îmbină versurile elegiace cu cele absurde, fără să toarne un văl tonal unificator peste melanj[7]:

Şi ninge, mâinile se freacă iar zeii stau liniştiţi
Strânşi unul în altul lângă buşteanul de cedru
…………………………………………….
Urechea lui Dionis înşurubată în noapte
pentru uzul marilor indiscreţi:
trepte rotunde pe care suie încordarea liniştită.

Mai departe, în partea a treia, se poate observa cum sinele se pulverizează în elemente care conţin informaţia întregului univers. De remarcat este şi decorporalizarea sau întoarcerea spre sine ca spre un străin, pentru a face o analiză rece, lucidă a tot ce îl înconjoară.

Iată-mă, cu ochi palizi iată-mă
android comparabil cu uitatele legi
……….…………………………………..
sâni pletoşi scoate iarba şi tritonii tresar,
astrolabii, sextante, cadrane udate…

Discursul poetic este privit ca un construct, ca o asamblare conştientă de stiluri, gesturi, obiecte producând o textură turbulentă:

Odată cu înteţirea turbinelor vântului,
vânt solar de acum, poleind crengile,
uscând zăpada şi aburind ferestrele
şi tăind secţiuni din pântecul bondarilor treziţi,
………………………………………………
ochii ei – frunzoasele văgăune
unde procreează şerpii şi păianjenii;
obrajii nu mai puţin sălbatici ca panterele
şi puţin bot, şi puţină umbră în conuri,

[7] Alice Fulton, Fractal Amplification: *Writing in Three Dimensions*, http://poetrymagazines.org.uk, Thumbscrew No 12 – Winter1998/9.

desigur prelinsă din miezul planetelor
populate de mimoze ciudate şi ştime…

Materialitatea lingvistică este evidenţiată de prezenţa fractalilor care refractă suprafaţa poemului în trei dimensiuni. Cuvintele pot sugera adâncimea spaţială pe hârtie prin deplasarea densităţii sale lingvistice: „pasajele transparente ale poemului dau senzaţia uşoară de spaţiu negativ, ele mai degrabă dispar în sens atunci când se citeşte, decât să atragă atenţia la prezenţa lor lingvistică. Limbajul mai texturat, pe de altă parte, refuză să cedeze masa/corpul imediat. Ochiul rămâne în partea de sus a cuvintelor, încercând să obţină acces, dar este mereu respins. Astfel de secţiuni (relativ) opace îşi asumă soliditatea spaţiului pozitiv. Prin juxtapunerea pasajelor transparente cu cele texturate, poezia fractală construieşte un ecran lingvistic, care se dizolvă şi se întunecă alternativ”[8].

Dar heruvimi de seu, bucălaţi şi cu pumnii la pleoape,
au faţa în lacrimi şi spre pădurea amară privesc
de pe umerii goi ai cetăţii.

Firul şi cheia aici se întrevăd,
scămoşat, ruginită.
în spirală melcul îşi mestecă flegma.

Folosirea sinesteziei atribuie limbajului corporalitate. Nu doar sensul cuvintelor atrage atenţia, ci şi prezenţa lor tactilă şi senzuală. Cuvintele delicate, catifelate alternează cu cele înţepătoare făcându-ne să simţim limbajul ca pe ceva tactil ce te înconjoară. În versul fractal există un mare potenţial de trezire a sistemului limbic:

Ce verde, ca omida spintecată
e firul dantelat şi delirant
al ierbii dinăuntru luminată
strivind pe nori ţigări de diamant.

---

[8] *Ibidem.*

Suprafețele, atingerile, hopurile, denivelările, iregularitățile sunt subterfugii de care se foloseşte Mircea Cărtărescu pentru a exprima texistența. Poezia sa se subordonează legilor fizicii şi matematicii la fel ca viața, la fel ca orice organism. Poetica sa fractală este captivată de eşecuri, de lipsuri, de accidente care-i asigură îmbunătățirea. Astfel poate fi asemănată cu interacțiunile neliniare, în cadrul cărora valorile întregi nu pot fi prezise prin însumarea forței părților sale[9].

Poezia cărtăresciană este similară sistemelor complexe care tind să-şi recicleze componentele. Reutilizarea resurselor literaturii aduce o îmbogățire a sensurilor poemelor. Repetițiile fractalice nu apar într-un loc prestabilit în cadrul unei scheme. Textele sunt mult mai dinamice şi turbulente, deoarece repetițiile sale au un element de ambuscadă. Cititorii trebuie să se consoleze cu un tipar fără să fie în măsură să anticipeze momentul revenirii[10]. Asemenea reciclări, surprinzătoare şi încurajatoare, se pot întâlni pe parcursul întregului poem (de exemplu, *ochiul, fața, vântul, ceața* etc.).

Întotdeauna s-a folosit repetiția, dar orice noutate este un compozit. Deşi toate structurile se bazează pe repetiție, poeții de dinainte nu s-au folosit de aceasta în combinație cu efectele pe care le-am identificat pe parcursul acestei analize. Noutatea este creată de context.

În poezia ***dioramă*** regăsim un fractal chiar în titlu, fractal care se multiplică de-a lungul versurilor. Diorama este un tablou de mari dimensiuni, alcătuit din mai multe planuri, care, privit din întuneric şi sub efectul unui joc de lumini, dă spectatorului impresia realității, dar şi reprezentare spațială a unei porțiuni de peisaj, în care se expun, în muzee, animale împăiate, manechine, în scopul înfățişării unui ecosistem.

O primă fază a multiplicării fractalice prezintă „ochiul” ce influențează percepția. Astfel se produce o identificare a „ochiului” observator cu „ochiul” observat, încât limitele fizice dintre corpuri dispar. Lentila care a făcut posibilă mărirea, ca sub acțiunea unui

[9] *Ibidem.*
[10] *Ibidem.*

microscop, până la integrarea în totalitate, este „atropina”. Observatorul se trezeşte înăuntrul unui sistem în care începe să existe şi analizează cu luciditate această nouă dimensiune:

iar noi existam, deformându-ne craniul, fețele, inteligența,
inconştientul
sub valurile de atropină astrală, tu vorbind emiteai țesături
complicate, franjuri şi broderii
şi, doamne, cum aruncau focuri pe tot bulevardul [...]
glandele tale de pirită şi cuarț.

În această nouă dimensiune totul are viață. Depăşirea limitelor realității provoacă o fragmentare a personalității celor doi, astfel încât emoția puternică se corporalizează şi capătă autonomie în raport cu ei, funcționând independent – „extază”:

...visconti şi modrogan, rânjind ca doi motani trotilați
trecură pe lângă noi şi ne pipăiră extaza, căci se făcuse
extază
şi extaza întrebă: sunt bună, tovarăşi? şi bătrânii cu globii
întorşi înăuntru: eşti bună.

Răspunsul „bătrânilor” determină o reacție de dezamăgire din partea poetului, fapt ce întrerupe continuitatea temporală şi îl aruncă înapoi în trecut. Pronumele relativ *ce* reprezintă legătura dintre cele două diviziuni ale spațiului şi timpului: prezent (iluzoriu sau real?) şi trecut. Trecutul ne dezvăluie un univers haotic, dezordonat, în care cuvintele ce concentrează senzațiile neplăcute (retrăite), *greața, spaima*, dar şi *nostalgia, navigația, gustul*, *manierele* sar din versuri pentru a trasa reperele lumii, în timp ce toate celelalte cuvinte se estompează:

Ce nu ştiau modrogan şi visconti era greața şi era
spaima [...]
ce nu ştiau şoferii iadului [...]
era nostalgia noastră [...]
era navigația noastră unul prin organele altuia [...]
ce nu ştiau frizeriile şi magazinele [...]

ce nu ştia domnul orăşel al copiilor […]
era gustul gurii tale mirosind a gumă de mestecat […]
ce nu ştiau era capacitatea uimitoare a plămânilor
tăi […]
erau manierele tale şi şalele tale şi zimţii tăi irizaţi
delicat pe dantură.

Amintirea iubitei îl readuce în „horbota de curcubee de plastic în cinşpe culori” unde asistă la continuarea dialogului dintre „extază” şi bătrâni. Cuvintele, încărcate de materialitate,sunt asemenea vopselei, dând iluzii de adâncime poemului şi amplificând viziunea asupra universului ce pare haotic. Scrierea cu literă mică a numelor ne arată că oamenii nu se diferenţiază de obiecte, pentru că se supun aceleiaşi legi de generare.

Brusc, planul se schimbă mutându-ne într-o altă parte a poemului, pentru a ne înfăţişa un alt nivel al realităţii (potenţiale) ce are un grad propriu de complexitate. Poetul construieşte o realitate tridimensională a „bucureştiului” în care obiectele, fiinţele, sentimentele par că levitează, luminate de flăcările „hipnagogice”. Se produce, astfel, o schimbare, o inversare de roluri, spaţiul (oraşul) este cel care preia atributele observatorului. Acesta percepe holist noua realitate, ca pe un întreg interconectat în care nici o parte nu este mai importantă decât alta, încât proprietăţile oricărei părţi sunt dependente de cele ale celorlalte. Fiinţa este văzută, fractal, în esenţa ei, „reală” („Realul înseamnă ceea ce este, în timp ce Realitatea este legată de rezistenţa în experienţa noastră umană. Realul este, prin definiţie, ascuns pentru totdeauna, în timp ce Realitatea este accesibilă cunoaşterii noastre”[11]) şi letală.

deasupra bucureştiului se ridicau, umflate cu neonul, argoul
şi kriptonul îmbrăţişării noastre
flăcările hipnagogice ale magazinelor de pantofi […]
jarul tipografiilor şi visele convoaielor de peşte
congelat […]

---

[11] Basarab Nicolescu, *Noi, particula şi lumea*, Ed. Polirom, Iaşi, 2002, p. 102.

încât oraşul aprins de eros şi de psiché semăna la figură
cu roma incendiată [...]
încât oraşul în care pierduți făceam dragoste şi țineam
foarte mult unul la altul
devenise însuşi privitul în ochi, privitul adânc în
microporosul ființei noastre de mică,
mereu scindabilă, mereu risipită
ființei noastre de bijuterii şi organe şi plante şi animale şi
voronca şi picasso şi iaru şi magda şi thao
ființei noastre totale.reale.
letale.

Poetul este o entitate care îşi asumă rolul de regizor, iar privirea devine o cameră de filmat ce se concentrează pe anumite cadre, înregistrând toate lucrurile aflate în jur, obiectiv, fără să le judece.

Cadrul, pe care se axează acum, este sentimentul de iubire. Iubita este percepută ca ceva ce există atâta timp cât obiectivul (de filmat) se focusează asupra ei. Cuvintele acesteia sunt fragmentate, se rețin doar consoanele („labiodentale", „palatale") care îl ghidează prin labirintul vorbirii. Iubita se află într-un univers în care totul este posibil sau se poate schimba din dorința ei, ea poate să-i îndepărteze „anorexia", „complexele", „terorile", pentru că, până la urmă, ei doi „au acelaşi calibru". Reluarea versurilor eminesciene aruncă o nouă lumină asupra textului: poetul este în căutarea armoniei, echilibrului, cunoaşterii, ordinii, pe care crede că i le poate aduce iubirea, pentru că trăieşte într-un univers haotic, destabilizator. Fractalitatea acestei părți reiese din reiterarea pronumelui *tu*, a conjuncției *şi*, dar şi din folosirea sinesteziei care ne permite să percepem poemul cu toate simțurile.

reia-mi stradele prin care halucinat şi candid mă plimb
şi anorexia şi excitația şi complexele şi terorile din trăire
şi pentru toate dă-mi în schimb
o oră de iubire.

Schimbarea perspectivei privirii face să răsară un alt plan, cel al literaturii ca muzeu în care sunt conservate nume importante ale literaturii române şi universale. Fiinţa iubitei se proiectează acum nu ca un corp finit, ci ca o infinitate („tu abureşti") ce invadează spaţiul finit al muzeului, ghidându-l. Mintea poetului este asaltată de scriitorii care au contribuit la dezvoltarea literaturii, conştient fiind că aceştia „au căzut curentaţi la generatorul divin".

> joyce, dante, canetti dansau în carnea minţii mele giga şi
> panţarola
> pitarul hristache vorbea cu bocceaua de lucruri
> întreţinându-l pe kawabata […]
> plotin şi san-antonio lângă statuia lui eminescu rânjeau
> citindu-l pe dostoievski tradus în ruseşte…

Repetiţia conjuncţiei *iar* produce atât o schimbare de ritm, cât şi o fractură. Identificând ruptura, poetul explorează lucid spaţiul din interiorul ei, constatând cu ironie că alţi scriitori, inclusiv el însuşi, *cărtărescu, benn, ibsen, cocea, rilke, cervantes*, nu fac altceva decât să imite, să reinterpreteze teme, mituri, simboluri, deşi erau stăpâniţi de dorinţa de a schimba lumea. Prezenţa verbului *a dori*, dar la timpuri diferite, scindează planurile istoriei literaturii şi le suprapune, le condensează până când alcătuiesc un tot ce „picură" în creaţie. Apariţia „vântului" (format din vedete de cinema) întrerupe perspectiva şi determină accelerarea timpului, aruncându-i în afara dioramei.

În finalul poemului, trezit ca dintr-un vis, poetul realizează că, deşi umanitatea a avut parte de cunoaştere, iar acţiunile oamenilor au dus la dezvoltarea ştiinţelor şi integrarea lor în viaţa noastră, ne aflăm încă învăluiţi în pânzele iluziei, prea dependenţi de „acest real arzător" produs de percepţia noastră. Realitatea este contradictorie, deci nu este altceva decât o iluzie. Oamenii se văd ca nişte indivizi, ca nişte obiecte distincte ce posedă o natură proprie, dar uită că sunt supuşi schimbării, că fac parte dintr-un univers, că ei înşişi reprezintă un univers în care totul este un flux continuu. Omenirea nu poate scăpa din mrejele iluziei, nu poate conştientiza că această realitate nu este autentică, ci un construct artificial, al nostru, din concepte. Nici

literatura, nici propozițiile nu au mai multă referențialitate decât conceptul, fiind şi ea compusă din concepte, nu face altceva decât să aducă un plus de iluzie. Dar „mahayana va ezita”, deci, eliberarea, trecerea noastră dincolo de conceptele ce ne țin înlănțuiți întârzie, aşa că vom continua să existăm, să trăim, să viețuim în această stare, în acest vis indus inconştient. Când vom înțelege mecanismul de producere a iluziilor, atunci ne vom elibera „şi vom ieşi din sală, năuciți, iubitori”.

Bibliografie

Boutot, Alain, *Inventarea formelor. Revoluția morfologicã. Spre un neo-aristotelism matematic*. Traducere de Florin Munteanu şi Emil Bazac, Ed.Nemira, Bucureşti, 1997.

Ifrim, Nicoleta, *Oglinzile textuale şi dimensiunea fractală*, în „Caiete Critice”, nr. 11-12/2007.

Fulton, Alice, *Fractal Amplification: Writing in Three Dimensions*, http://poetrymagazines.org.uk, Thumbscrew No 12 – Winter1998/9.

Nicolescu, Basarab, *Valea Uimirii - Lumea Cuantică*. Dialog între Michel Camus şi Basarab Nicolescu pentru radio France Culture.

Nicolescu, Basarab, *Noi, particula şi lumea*, Ed. Polirom, Iaşi, 2002, p. 102.

Zdenek III, Carl Christopher, *The Fractal Nature of Human Consciousness, The Evolution of the "Global Human"andThe Driving Forces of History* , 1993.

http://ro.wikipedia.org/wiki/Atom.

FRACTAL POETICS – A REFLECTION OF MIRCEA CĂRTĂRESCU'S FRACTAL CONSCIENCE
(Abstract)

Key-words: *literature, „fractal conscience”, fractal poetics, Mircea Cărtărescu*

The paper describes a new direction in contemporary Romanian poetry. We refer to the poetic rendering of the “fractal conscience”. Fractal poetics renders the position of man in a chaotic universe, where he no longer has a true control upon his own life. His identity is determined by innumerable and incommensurable forces (random and determined) from this chaotic universe, made of the dynamics of a complex of fractals. In fractal poetics the frontiers are dissolved, the tonalities are broken into fragments resonating with one another, without being linearly connected. In the Romanian literature, Mircea Cărtărescu attempts a profound exploration of his own reality and of his own identity, producing specific texts generating the *texistence*.

GEORGE USCĂTESCU: O VOCE A EXILULUI CULTURAL ROMÂNESC

LUMINIȚA VLEJA

Cuvinte-cheie: *exil, cultură românească, literatură română, George Uscătescu*

„Distanța-i pulbere, ca anii/Marii despărțiri. Definitivele rupturi zac în noi.” (George Uscătescu, vol. *Thanatos*, *Din Poemele Tăcerii*, *Poemul IX*, p. 41)

În contextul literaturii române moderne exilul literar românesc ocupă în momentul de față un loc important, spre care se orientează cercetări şi publicații diverse, cursuri universitare etc. În acest context se poate vorbi de încercarea cercetătorilor de a identifica un model al literaturii exilului, de scriitori care se disting prin dorința de a se include într-un alt model cultural, sau, dimpotrivă, prin rezistența la acesta.

Literatura exilului românesc publicată în perioada regimului comunist a generat multe polemici, nefiind inclusă de la început în patrimoniul literar şi cultural românesc. Nici în ultimele ediții ale *Istoriei literaturii române* de Nicolae Manolescu sau Alex Ştefănescu nu există capitole dedicate exilului, ci doar se menționează în treacăt numele scriitorilor din exil, fără a se stărui asupra importantei lor contribuții la istoria literaturii române. Reintegrarea acestor scriitori în circuitul literaturii naționale este un act reparator şi firesc, cu atât mai mult cu cât unii dintre ei au fost scoşi cu brutalitate din istoriile literare sau trecuți pur şi simplu sub tăcere. În tot mai numeroasele (re)evaluări ale criticii actuale făcute în legătură cu acest subiect se vorbeşte, extrem de sugestiv, despre „menirea pribe-

gilor”, „întoarcerea proscrişilor” (Nicolae Florescu), „spirite europene” (Mihnea Gheorghiu) etc.

Una dintre cele mai importante comunităţi de exilaţi români a trăit, după Franţa, Germania şi Statele Unite, în Spania sau în ţări din America Latină, unde s-au aflat fie ajunşi în timpul războiului civil spaniol între 1936-1939, fie în misiuni diplomatice în momentul izbucnirii celui de al doilea Război Mondial, fie veniţi cu următoarele valuri de emigranţi.

Din comunitatea românească aflată în Spania îi putem aminti pe Alexandru Busuioceanu, Alexandru Ciorănescu, Eugenio Coseriu, Aron Cotruş, Vintilă Horia, Aurel Răuţă, George Uscătescu. În ţări din America Latină[1] au trăit în exil lingviştii Eugeniu Coşeriu (Montevideo, Uruguay) şi Dumitru Găzdaru (Argentina), Vintilă Horia (Buenos Aires, Argentina), poetul Grigore Cugler (Peru), prozatorul Nicolae Petra (Mexic), intelectuali de marcă, fără de care nu se poate vorbi de o abordare completă, integrală a peisajului cultural românesc. Atât în Spania, cât şi în ţările din America Latină au existat presă, edituri, asociaţii culturale româneşti care, deşi în număr foarte mic, au promovat patriotismul românesc, „seva niciodată uitatei lor origini”, „zestrea imposibil de distrus a culturii şi tradiţiilor în care au crescut”[2].

Este interesant de observat că mulţi dintre intelectualii români care au trăit în Spania şi în America Latină au avut cariere universitare remarcabile, ca, de exemplu, Alexandru Ciorănescu, (Universitatea din La Laguna, Insulele Canare), Vintilă Horia (Universitatea din Buenos Aires şi cea din Madrid), George Uscătescu (Universitatea Complutense din Madrid).

---

[1] Aflăm cum erau „distribuiţi” în anul 1972 românii în ţări ale Americii Latine consultând cartea Sandei-Valeria Moraru, *George Uscătescu – poet şi eseist*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012, p. 22: „200 în Chile, 2000 în Venezuela, 50.000 în Argentina, 200 în Peru.”

[2] Mircea Anghelescu, *Cămaşa lui Nessus*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 2000, p. 8. La pagina 6 a aceleiaşi cărţi găsim un portret dureros al intelectualului român exilat: „[...] exilatul se consumă între imaginea patriei de odinioară şi a ţării în care vieţuieşte, dar nu-i va fi patrie niciodată, oricât de aproape i-ar putea deveni aceasta [...]; ars de cămaşa exilului, muiată în darul divin dar ucigător al libertăţii, scriitorul din exil îşi caută vindecarea în scris”.

Dintre românii exilați în Spania, George Uscătescu merită o atenție specială. Sanda-Valeria Moraru, într-un studiu monografic dedicat personalității lui Uscătescu, se ocupă de opera poetică şi eseistica acestuia, surprinzându-i, cu minuțiozitate, traseul universal. Acest traseu care, de fapt, conturează şi plasează opera lui Uscătescu în primul rând acolo unde îi este locul firesc: în contextul literaturii române moderne. Din capitolul VII al cărții, *Pagini de corespondență editā*, aflăm foarte multe despre preocupările lui Uscătescu, despre cărțile şi articolele pe care le-a publicat, despre conferințele sale, despre viața pe care a dus-o după sosirea în Spania, despre soția sa, Consuelo Rubio (1928-1981), soprană spaniolă de renume internațional care i-a fost mereu alături în încercările de a aduce cultura românească în centrul atenției poporului spaniol.

Cartea Sandei Moraru este, în realitate, o faptă de cultură necesară, care pune în lumină aspecte esențiale ale întregii vieți şi activități ale lui Uscătescu. Lăudabilă, migăloasă, munca Sandei Moraru este foarte importantă pentru cunoaşterea şi respectarea patrimoniului cultural românesc.

Ambasador al spiritului românesc, Uscătescu a obținut cetățenia spaniolă nu din dorința de a renunța la cea română, ci din necesitatea de a călători, necesitate impusă de natura profesiei sale, dar în interiorul său tot român şi oltean a rămas. „În Spania a desfăşurat o bogată activitate didactică, la mai multe universități prestigioase. În anul 1947, a intrat în învățământul superior spaniol, la Facultatea de Ştiințe Politice din Madrid, unde a predat un curs despre statele Europei. Apoi, a predat filologie romanică la Universitatea din Barcelona, iar, din 1953, a devenit titular al Catedrei de filosofia culturii şi estetică de la Universitatea Complutense din Madrid, predând, desigur, filosofie şi estetică. În 1971, a devenit titularul Departamentului de filosofia culturii, estetică şi artă."[3].

În Spania, regimul franchist era, de fapt, o dictatură de dreapta, de tip militar, totalitar, asemenea celui comunist, cu o ideologie bazată pe unitatea națională, pe religie (cea catolică) şi pe lupta

---

[3] Sanda-Valeria Moraru, *op. cit.*, p. 33.

împotriva comunismului. Aşadar, cu toate că a fost un om de cultură remarcabil, care s-a adaptat firesc la viața şi realitățile spaniole (a învățat limba spaniolă foarte repede, mai mult din cărți, cartea sa de căpătâi fiind *Viața lui Don Quijote şi Sancho* a scriitorului şi filosofului spaniol Miguel de Unamuno), nu a fost uşor pentru Uscătescu să schimbe un regim politic cu altul, iar dorul de țară l-a simțit în permanață de-a lungul a ceea ce s-ar putea numi „cruciada anticomunistă”. Iată ce scria el cu tristețe în *El tiempo de Ulises* (Timpul lui Uise): „Timpul nostru este timpul lui Ulise, timpul exilului, al căutării neîncetate a căminului pierdut; timpul profundelor dorințe omeneşti de singurătate. Timpul oamenilor fără patrie, cari, fără încetare, caută orizonturile mărilor legendare, malurile unei insule iubite, care este Patria.”[4].

Luminând zone mai puțin cunoscute din viața şi opera intelectualului de marcă, studiul monografic al Sandei Moraru, *George Uscătescu – poet şi eseist*, oferă cititorului, după cum menționam mai sus, o sinteză a operei unuia dintre cei mai prolifici scriitori români din exil. Cartea este cu atât mai interesantă cu cât, ocupându-se de identificarea specificului lui George Uscătescu la nivelul universului literar şi al limbajului artistic, analizează tematica poeziilor scrise de acesta. Tema pregnantă este cea a dualității, care i-a guvernat întreaga viață şi carieră: filosof şi poet, român şi spaniol. În volumele *Thanathos* (1970), *Dărâmat Ilion* (1972), *Melc sideral* (1974), *Memoria pădurii* (1977), *Millenarium* (1980), *Poezii* (1981), *Autobiografie* (1985) şi, în traducere realizată de autoul însuşi, în limba spaniolă, *Poemas de la Tierra perdida*. Tematica poemelor este diversă: exilul dureros, întoarcerea la origini, iubirea şi prietenia, natura, trecerea timpului, amintirile, singurătatea, dorul, melancolia, pesimismul, moartea, sfârşitul lumii, renaşterea spiriuală, critica regimului comunist.

În semn de recunoaştere a meritelor sale şi a activității pe plan internațional, Uscătescu a primit de-a lungul vieții numeroase distincții şi premii: titlul de Doctor Honoris Causa din partea mai

---

[4] *Idem,* p. 15.

multor universități româneşti şi din străinătate, Premiul Național de Literatură al Spaniei „Menendez Pelayo” (1970) etc. În septembrie 1991 a fost ales membru de onoare al Academiei Române. Tot în 1991 Consiliul local al municipiului Cluj-Napoca i-a acordat Profesorului dr. George Uscătescu titlul de „Cetățean de onoare al municipiului Cluj-Napoca”, dovadă a aprecierii faptului că aproape întreaga sa viață, trăită sub semnul dualității România-Spania, şi-a dedicat-o cultivării şi păstrării valorilor şi tradiției româneşti, pe care le-a integrat în universalitate dintr-un profund impuls al iubirii de țară. Conectat în continuu la evenimentele din țară, cauza românească a fost cea care l-a călăuzit în permanență: „Dacă activitatea mea corespunde unui model universal [...], acesta se datoreşte unui impuls profund al românului din mine.”[5]. Nimic mai impresionant şi mai grăitor pentru a valoriza o personalitate decât această coordonată esențială a existenței sale. Poate doar versurile celui care poate fi numit, pe bună dreptate, un poet universal: „Morminte dragi, morminte sfinte,/ Patria mea e un cimitir de țară”[6].

Toate aceste contribuții şi mărturii legate de literatura exilului, către care se îndreaptă din ce în ce mai des atenția cercetătorilor în ultima vreme, sunt aspecte pe care orice comunitate modernă trebuie să le caute pentru a le înțelege şi integra în dinamica actuală a dezvoltării sale.

Bibliografie

Anghelescu, Mircea, *Cămaşa lui Nessus*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2000.

Moraru, Sanda-Valeria, *George Uscătescu – poet şi eseist*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012.

Uscătescu, George, *El tiempo de Ulises*, Editora Nacional, Madrid, 1963.

Uscătescu, George, *Thanatos,* Editura Colecția Destin, Madrid, 1972.

---

[5] *Idem,* p. 40.

[6] George Uscătescu, vol. *Thanatos*, *Din Poemele Tăcerii*, p. 42-43.

GEORGE USCĂTESCU: UNA VOZ DEL EXILIO CULTURAL RUMANO
(Resumen)

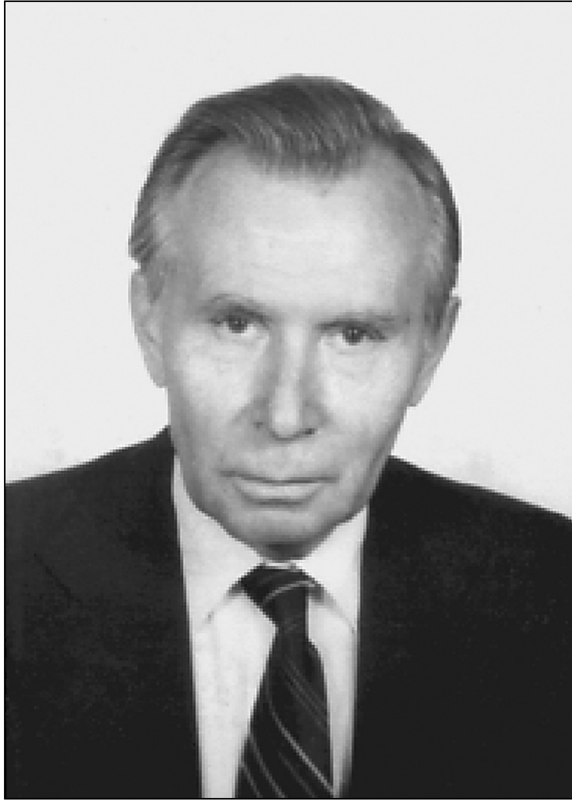
Cualquier sociedad moderna necesita conocer, recuperar e integrar en su patrimonio cultural la literatura del exilio. El fenómeno literario rumano del exilio es muy amplio y complejo. El presente artículo invita a indagar un campo ocultado hasta 1989 en Rumanía: los escritores rumanos contemporáneos del exilio, entre los cuales George Uscătescu (1919-1995) merece especial atención. Espíritu enciclopédico (Profesor universitario muy apreciado, ensayista, filósofo, especialista en Derecho, poeta), Uscătescu escribió la mayor parte de su obra en español, francés e italiano. Su poesía, sin embargo, la escribió en rumano y una selección de los más bellos poemas traducidos al español por el autor mismo fue publicada bajo el título muy evocador *Poemas de la tierra perdida.*

GEORGE USCĂTESCU: A VOICE OF THE ROMANIAN CULTURAL EXILE
(Abstract)

Key words: exile, Romanian culture, Romanian literature, George Uscătescu

Any modern society needs to know, recuperate and integrate the literature of the exile into its cultural patrimony. The Romanian literary phenomenon of the exile is very ample and complex. The present article invites to the research of a field that was hidden until 1989 in Romania: the Romanian contemporary writers of the exile, among whom George Uscătescu (1919-1995) deserves special attention. Encyclopaedic sprit (a much appreciated university professor, essay writer, philosopher, law scholar, poet), Uscătescu wrote most of his work in Spanish, French and Italian. He however wrote his poetry in Romanian and a selection of his most appreciated poems translated into Spanish by the author himself was published under the evoking title *Poemas de la tierra perdida (Poems of the lost land).*

IN MEMORIAM

ŞTEFAN MUNTEANU

„Trăim ca să ne realizăm. Abia prin această realizare moartea devine nesemnificativă – omul şi-a schimbat averea pe aur, care-şi păstrează cursul pretutindeni şi dincolo de toate graniţele”.

Erns Jűnger (*Jurnale pariziene*)

7 martie 2012 a fost, cu un an în urmă, data „capătului de cale” a Profesorului nostru, Ştefan Munteanu. O cale de 92 de ani de-a lungul căreia omul, profesorul şi savantul „şi-a schimbat în aur avuția spirituală” atingându-şi, în chip exemplar, idealul ştiințific şi cultural, profund umanist, al vieții Domniei sale.

Cel care credea nestrămutat în avantajele unei discipline morale, cum este lingvistica, avantaje conferite de fundamentul etic şi de funcția umanistă a obiectului de studiu al acesteia – limba – şi-a dedicat întreaga existență cercetării filologice, însoțindu-şi nobila consacrare cu o însuflețitoare dăruire didactică.

Ştefan Munteanu a moştenit direct, de la profesorii săi – nume prestigioase ca Theodor Simenschi, George Călinescu, Iorgu Iordan – harul spiritului clasicist de ideal elevat umanist, formându-se în climatul cultural şi academic al cetății universitare ieşene, unde a studiat filologia clasică.

Marcat profund de modelele dascălilor săi, Ştefan Munteanu a devenit, la rându-i, un model complex de rigoare, profunzime, echilibru, distincție, sobrietate şi demnitate, valori pe care avea să le cultive mai târziu în spațiul învățământului filologic de la Universitatea de Vest din Timişoara. Toate aceste virtuți i-au conferit Magistrului o noblețe de factură şi expresie, a gândirii, simțirii şi manifestării față de semeni şi față de propria creație, noblețe ce l-a determinat pe academicianul Marius Sala să-l considere „un domn al lingvisticii româneşti"[1].

Ştefan Munteanu ne-a lăsat o prestigioasă moştenire ştiințifică pe care a aşezat-o, cu statornică migală şi exigență, la temelia edificiului cercetării lingvistice româneşti contemporane, într-o epocă dificilă a istoriei noastre. Domeniile predilecte de cercetare au fost acelea ale limbii literare şi ale stilisticii (generale, literare şi funcționale), cărora le-a consacrat lucrări fundamentale, de certă originalitate şi deschidere novatoare. Prin cartea *Stil şi expresivitate poetică* (Bucureşti, Ed. Ştiințifică, 1972), distinsă cu Premiul „B. P. Hasdeu” al Academiei Române, autorul a făcut un pas decisiv în

---

[1] M. Sala, *Un domn al lingvisticii româneşti*, *Philologica Banatica,* vol. I, Timişoara, Ed. Amphora, 2010, p. 9.

lingvistica românească, plasând studiul teoretic al stilisticii pe terenul fertil al interdisciplinarității lingvistice[2] şi a realizat prima şi cea mai cuprinzătoare sinteză a problematicii stilistice din cercetarea lingvistică.

Continuator al lui Tudor Vianu, pe linia noii fundamentări teoretice a stilisticii româneşti şi adept al ideilor novatoare promovate de Eugen Coşeriu, privind necesitatea de clarificare a conceptelor ce stau la baza diferitelor orientări stilistice contemporane, Ştefan Munteanu a întreprins o amplă dezbatere critică, promovând unificarea celor două stilistici lingvistice integratoare în beneficiul unei lingvistici a expresivității.

Acestei valoroase contribuții i s-au adăugat lucrările: *Istoria limbii române literare* (în colaborare cu V. Țâra, 1978, 1983) urmată de al doilea volum *Crestomație românească. Texte de limbă literară*; *Limba română artistică* (1981); *Introducere în stilistica operei literare* (1995); *Studii de lingvistică şi stilistică* (1998); *Cuvânt şi cultură* (2000); *Scrieri alese* (2003); *Lingvistică şi stilistică* (2005).

Dincolo de prestigioasele contribuții din domeniul cercetării limbajului artistic, se află un câmp vast de lucrări privitoare la istoria limbii, la cultivarea acesteia, la gramatică, vocabular, semantică etc., însumând sute de articole şi studii, publicate în reviste de specialitate şi de cultură.

Pe urmele lui George Ivănescu[3] şi Eugen Coşeriu, Ştefan Munteanu a optat pentru tipul de cercetare lingvistică integratoare, unind fructuos, în dezbaterile teoretice şi în analizele sale, multiple perspective de abordare.

Opera teoretică a lui Ştefan Munteanu a îmbrățişat o arie extrem de întinsă a reflecției lingvistice asupra limbii noastre, cu precădere asupra celei artistice, iar analizele realizate din perspectiva stilisticii expresivității, cu uneltele criticii stilistice aplicate, au revelat mul-

---

[2] Ileana Oancea, *Istoria stilisticii româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1988, p. 296.

[3] Sub îndrumarea profesorului George Ivănescu, membru corespondent al Academiei, Ştefan Munteanu şi-a elaborat teza de doctorat *Probleme ale cercetării stilului cu privire specială la expresivitatea poetică*, obținând titlul de doctor în filologie în anul 1968.

tiple posibilităţi de investigare mai profundă a textului poetic. Reproducem o concluzie semnificativă pentru ideea valorosului aport, formulată de Mircea Borcilă: „Lucrările sale furnizează unul din pilonii de sprijin cei mai trainici şi mai importanţi pentru construcţia noii stilistici româneşti”[4].

Împătimit cercetător al ştiinţei limbii, dar şi al meşteşugului artistic verbal, Profesorul nostru îşi dezvăluia, cu două decenii în urmă, şi certa sa vocaţie scriitoricească. Pasul firesc, făcut de pe tărâmul actului de cercetare la acela al actului literar, a fost o chemare mai veche, devenită, treptat, un pariu cu sine al comentatorului rafinat al limbajului artistic, ce aspira să devină el însuşi făuritor de literatură. Teoreticianul a răspuns impulsului creator câştigând, în chip strălucit, pariul acestei rare îngemănări. A ales albia literaturii autobiografice în care şi-a aşezat cu talent, erudiţie, sensibilitate şi înaltă răspundere morală[5] cele două cărţi *Scrisori vieneze* (1992) cu varianta *Scrisori din Vindobona* (2002), dar şi pe aceea a *Paginilor de memorial* (2006).

Tărâmul cercetării s-a întrepătruns rodnic cu acela didactic, îmbogăţindu-se reciproc printr-un circuit alimentat de pasiunea Profesorului pentru virtuţile expresive şi artistice ale limbii. Dascălul i-a făcut părtaşi pe elevii şi studenţii Domniei sale la ceea ce Tudor Vianu numea „bucuria cuvintelor” (*Probleme de stil şi artă literară*) provocată de expresivitatea acestora. La Profesorul Ştefan Munteanu, bucuria a fost o adevărată „iubire de cuvânt”, cum o subliniază Ileana

---

[4] Mircea Borcilă, Stil şi expresivitate poetică. Despre temeiurile contribuţiei teoretice a lui Ştefan Munteanu, Analele Universităţii din Timişoara, seria Ştiinţe filologice, XXXIII/1995, articol republicat în Ştefan Munteanu – 85. Referinţe critice, Timişoara, Editura Amphora, 2005, p. 41. Volumul omagial este rodul iniţiativei şi trudei celor trei colaboratori apropiaţi ai Profesorului, Vasile Ţâra, Ileana Oancea şi Doina David, care au reunit cuvântul specialiştilor (recenzii, articole şi alte materiale bibliografice) spre ilustrarea modului în care au fost receptate şi interpretate lucrările fundamentale ale Profesorului.

[5] Această răspundere ia, la Ştefan Munteanu, numele suferinţei, al *ortofiliei*, „iar acela care suferă de ea face parte din acea categorie de oameni şcoliţi pentru care cuvântul scris şi trimis în lume are ceva sacru în el, întrucât e încărcat cu povara gândului împărtăşit cu sentimentul răspunderii morale” (*Pagini de memorial*, p. 113).

Oancea: „Crezul de o viață al profesorului s-a manifestat ca iubire de cuvânt”[6].

A inițiat, în acest spirit, generații de elevi şi studenți în desluşirea tainelor artelor cuvântului dar şi în cea a artei lecturii. Cu cât patos şi-a convins învățăceii de valabilitatea triplei sale aspirații, condensate în cugetarea lui F. Bacon: „Cititul îl face pe om deplin, vorbirea îl face prompt, iar scrisul îl face exact”! Beneficiari ai acestor privilegii au fost deopotrivă elevii Liceului „Hurmuzachi” din Rădăuți, unde Ştefan Munteanu şi-a început cariera didactică (1945), aceia ai Liceului „Mihai Viteazul” din Alba Iulia (1946-1960) şi, mai ales, studenții filologi ai Universității timişorene unde, cale de un sfert de veac, Ştefan Munteanu şi-a îndeplinit şi împlinit exemplar menirea de dascăl, aducând o contribuție esențială la ctitorirea şi dezvoltarea filologiei timişorene.

Izvoare de adevăruri limpezi, rod al muncii neobosite de cercetare, cursurile scrise şi predate de Ştefan Munteanu (*Principii de stilistică* – 1996); *Introducere în filologie* – 1967; *Istoria limbii române literare* – 1971 şi 1974; *Lingvistică generală* – 1972; *Probleme ale limbii române literare* – 1981) au probat, cu fiecare apariție, vasta formație filologică şi solida cultură umanistă ale autorului.

Profesorul şi-a deprins studenții să reflecteze şi să dezbată, având grijă ca ideile să pătrundă în judecata lor, dar, mai ales, ca ei să şi le însuşească nu doar cu inteligența, ci şi cu inima. Iată, în acest sens, mărturisirea unuia din foştii studenți ai Magistrului, desprinsă din volumul aniversar *Omagiu Profesorului Ştefan Munteanu la 90 de ani*, conform căreia, în memoria atâtor promoții studențeşti, profesorul a fost şi a rămas „un model de caldă aristocrație a spiritului”[7].

De toate aceste privilegii spirituale au avut parte şi studenții Universității din Viena, înscrişi la cursurile de limba română pe care profesorul Ştefan Munteanu le-a ținut, în perioada 1974-1978, în

---

[6] Ileana Oancea, *Iubirea de cuvânt*, în *Ştefan Munteanu – 85. Referințe critice*, Timişoara, Ed. Amphora, 2005, p. 167.

[7] Simion Dănilă, *Patosul distanței* in *Philologica Banatica*, vol. I, Timişoara, Editurile Mirton şi Amphora, 2010, p. 16.

calitate de „misionar" al limbii şi culturii române, pe urmele savanţilor români Iosif Popovici şi Sextil Puşcariu.

Ultima categorie de învăţăcei, dintr-o perspectivă ierarhică a ciclurilor, o reprezintă doctoranzii domnului Profesor, a căror îndrumare ştiinţifică întru formarea lor ca cercetători s-a înscris în ceea ce Ileana Oancea numea „opera de construcţie spirituală" şi de „dezvoltare a unui climat stilistic la Timişoara"[8]. Profesorul şi-a început activitatea de îndrumare doctorală în anul 1972 şi a continuat-o, ca profesor consultant, timp de două decenii, şi după pensionarea sa în anul 1985. Contribuţia Magistrului la constituirea unei „Şcoli" timişorene de stilistică a fost substanţială prin multiplele iniţiative incitante şi activităţi stimulatoare (propria cercetare ştiinţifică, îndrumarea doctoranzilor, conducerea Cercului de lingvistică, redactarea *Analelor Universităţii din Timişoara* etc.), activităţi desfăşurate alături de prestigioşi dascăli ai facultăţii: G. Ivănescu, G. I. Tohăneanu, E. Todoran, I. Evseev etc. Ştefan Munteanu a fost o călăuză fermă şi generoasă, animată de un crez statornic privitor la rolul capital pe care îl au, în cercetarea ştiinţifică, munca metodică şi strădania de disciplinare riguroasă a voinţei. Inamic al mărginirii şi saturaţiei, Profesorul şi-a sprijinit această intransigenţă pe convingerea că ştiinţa se creează mereu, nefiind niciodată definitiv încheiată. În dialogurile sale cu doctoranzii şi în dezbaterile teoretice din lucrările sale, respingea vehement judecăţile definitive. Mi-a fost dat adesea, ca doctorand al Domniei sale, să-i ascult acest crez, rostit uneori ritos, într-o formulă sentenţioasă[9] pe care o reproduc din memorie: „În ştiinţă nu există probleme epuizate, ci numai oameni pe care acestea îi epuizează".

Vocaţia investigaţiei ştiinţifice îşi găsea deopotrivă expresia şi în fascinaţia Profesorului pentru tărâmurile mai puţin sau deloc explorate. Conducătorul de teză reprezenta, în acest sens, o sursă inepuizabilă de sugestii şi orientări. Doctoranzii şi colaboratorii

---

[8] Ileana Oancea, *La aniversare. Philologica Banatica*, vol. I, Timişoara, 2010, p. 26.

[9] Savantul de formaţie clasică a fost un împătimit al aforismelor pe care le-a cultivat cu statut de moto-uri ale capitolelor multora din lucrările sale dar şi cu statut de formulă persuasivă, mobilizatoare, în îndrumarea discipolilor.

Domniei sale erau, la rându-le, fascinați şi de capacitatea Magistrului de a converti în izvoare de cercetare teme şi idei aparent minore, cu statut de subiect marginal sau de detaliu, „mici parcele" de reflecție generos oferite spre „defrişare". De altfel, însuşi Profesorul între-prindea astfel de demersuri în cursul cărora „un grăunte" desprins dintr-un fapt de limbă rodea pe solul unei reflecții revelatoare. Nimic mai convingător, în acest sens, decât ultimul articol, publicat cu puțină vreme înainte de marea trecere[100]. Articolul este semnificativ pentru deschiderea şi receptivitatea Profesorului la abordările înnoitoare din cercetarea lingvistică şi impresionant pentru stăruința de întregire a operei sale până în ultimele clipe ale vieții. Pornind de la textul minimal, de maximă condensare al unor reflecții extrase din *Cugetările* lui N. Iorga, Ştefan Munteanu identifică germenii unor preocupări de pragmatică ale savantului.

Prin substanțialele contribuții la construcția spirituală a învăță-mântului filologic timişorean şi la dezvoltarea ştiinței limbii, Profesorul Ştefan Munteanu şi-a câştigat o autentică reputație şi autoritate academică, o înaltă şi unanimă prețuire. Fecunda sa operă a sporit semnificativ depozitul de carte ştiințifică al Tezaurului cerce-tării lingvistice româneşti, pe frontispiciul căruia am putea aşeza cugetarea marelui savant român: „Partea prin care eşti nemuritor este amestecul tău în conştiințele oamenilor" (N. Iorga).

AURELIA TURCU

Notă: Textul da față a apărut în „Analele Universității de Vest", Timişoara. Reproducerea s-a făcut cu acordul expres al autoarei.

[10] Ştefan Munteanu, Pragmatica şi un reprezentant ignorat al ei, Limba Română, LX, nr. 4, 2011.

IN MEMORIAM

YVONNE LUCUȚA
1936 – 2012

Dintre reprezentanții germanisticii bănățene, în general, şi ai lingvisticii timişorene, în special, numele Yvonne Lucuța este cu siguranță unul dintre cele mai cunoscute şi recunoscute atât în țară, cât şi în străinătate. După o viață trăită prin şi pentru ştiință, reputata lingvistă ne-a părăsit pentru totdeauna, la data de 21 octombrie 2012.

*

Profesor universitar dr. Yvonne Lucuța s-a născut la data de 3.05.1936 la Arad, este însă crescută de Omi, bunica maternă din Timişoara. Mult iubita Omi, o vieneză pe care destinul a adus-o în România, nu numai că a educat-o în spiritul vienez, dar i-a şi insuflat o mare dragoste pentru limba germană şi cultura austriacă. Aşa se explică şi de ce între 1943-1950 urmează cursurile cu predare în limba germană a Şcolii ordinului călugărițelor de „Notre-Dame" din Timişoara (din 1948 transformată în Şcoala Pedagogică de fete). Din 1950 devine eleva Liceului „Carmen Silva" din Timişoara, unde în anul 1954 susține şi examenul de bacalaureat. După o încercare de a studia chimia şi două semestre de matematică (1955-1956) la Institutul Pedagogic din Timişoara, în anul 1956 îşi poate urma vocația, odată cu înființarea Facultății de Filologie (cf. Lupşan 2008: 78).

Imediat după absolvirea facultății, în anul 1961, îşi începe activitatea didactică universitară, ca membră a Catedrei de Germană, în cadrul căreia activează timp de 36 de ani neîntrepuți, parcurcând treptele ierarhice universitare după cum urmează: preparator (1961-1964), asistent (1964-1971), lector (1971-1978) şi conferențiar (1978-1997). După obținerea titlului de doctor în ştiințe filologice al Universității din Bucureşti în anul 1976, cu lucrarea *Das Feld der Aktionalität im Neuhochdeutschen* (Câmpul acționalității în germana contemporană), îndrumată de profesor universitar dr. doc. Jean Livescu, devine pentru o perioadă şefa Catedrei de Limbi germanice din cadrul Facultății de Filologie a Universității din Timişoara (1978-1981) şi pentru mai mulți ani membră a Consiliului facultății (1978-1989).

„Die schöne Lu", cum i se spunea la începutul carierei, demonstrează o adaptabilitate şi o mobilitate aparte în a ține prelegeri şi cursuri opționale pentru aproape toate disciplinele lingvistice: intro-

ducere în filologia germană, istoria filologiei germanice, fonetică şi fonologie, formarea cuvintelor, semantică lexicală, morfosintaxă, sintaxă dependenţială, stilistică, lingvistica textului, gramatică contrastivă, semantică contrastivă, teoria şi practica traducerii, retorică.

Această arie largă şi complexă dovedeşte o capacitate analitică şi sintetică de excepţie, o putere de muncă la fel de tenace şi rară, dovedind o pregătire profesională profundă, dar şi perfecţionarea permanentă prin studiul individual, prin stagii de documentare în străinătate. (Ciocârlie, 1999)

Aceste calităţi au ajutat-o, pe de-o parte, să se bucure încă din anii '70 de recunoaştere în lumea germaniştilor, atât pe plan naţional, cât şi internaţional, pe de altă parte să aibă curaj să introducă pentru studenţii timişoreni de la germană discipline noi, cum ar fi sintaxa dependenţială, lingvistica textului, gramatica contrastivă, semantica contrastivă (înainte de 1990) şi teoria şi practica traducerii (după 1990).

Activitatea didactică desfăşurată la Universitatea din Timişoara a fost strâns legată de cea ştiinţifică, fapt concretizat în publicarea a peste 50 de studii în reviste de specialitate din ţară şi străinătate, numeroase materiale didactice, manuale, preprinturi, cărţi. Fără a minimaliza importanţa publicaţiilor, relevăm în continuare numai pe cele cărora le atribuim o însemnătate deosebită[1].

Primul curs publicat, *Einführung in die deutsche Philologie: Technik des wissenschaftlichen Arbeitens und Arbeitsweisen der Philologie im engeren Sinn*, apărut în anul 1973, la Tipografia Universităţii din Timişoara, a avut o valoare sentimentală deosebită pentru autoare, umplându-i sufletul de mulţumire, nu atât pentru calitatea sa ştiinţifică, cât pentru faptul că Johann Wolf, marele ei mentor, i-a fost coautor. Se mândrea cu acest unic coautoariat al lui Wolf. Veneraţia şi recunoştinţa faţă de Johann Wolf au fost atât de profunde, încât personalitatea maestrului era evocată aproape în orice discuţie indiferent de context (cf. Lupşan 2011: 6).

[1] Lista completă a lucrărilor ştiinţifice poate fi consultată în articolele indicate la bibliografie (v. Lupşan 2008: 82-86; Lupşan 2011: 8-11).

După publicarea unui curs de morfologie şi a altuia de semantică a urmat cursul *Einführung in die lexikalische Semantik,* apărut la Tipografia Universității din Timişoara, în 1982, şi reeditat într-o formă adăugită în 1984. Acesta a fost considerat la vremea respectivă o premieră națională pentru germanistica din România. Publicația a fost prima dovadă a abilității autoarei de a deschide noi perspective de abordare a unor domenii tradiționale.

Demne de a mai fi amintite sunt şi următoarele cărți a căror valoare pentru dezvoltarea filologiei de specialitate este evidentă: *Philosophie. Fachdeutsch für Fortgeschrittene*, apărută în 1994, *Deutsche Philosophie im 19.Jahrhundert (von Fichte bis Nietzsche). Fachdeutsch für Fortgeschrittene,* cu un capitol semnat de Gabriel Kohn şi apărută în 1996, *Übungen zu Verben in Texten,* în colaborare cu Marianne Marki şi publicată în 1997. Toate volumele mai sus menționate au apărut la Editura Amphora din Timişoara.

Ignorând numărul şi succesiunea în timp a publicațiilor, revenim la una apărută la începutul anilor '90, care se distinge prin incontestabila sa valoare ştiințifică. La sfârşitul anilor '70 s-au pus bazele *Gramaticii contrastive germano-române***,** în cadrul unui proiect de cooperare ştiințifică germano-română, coordonat de profesor dr. Ulrich Engel de la „Institut für Deutsche Sprache" din Mannheim (IDS) şi de profesor dr. Mihai Isbăşescu de la Universitatea din Bucureşti. Deşi proiectul a fost coordonat de Engel, întregul colectiv de autori a fost constituit din germanişti din toate centrele universitare din România. Yvonne Lucuța, prin contribuția sa la acest proiect internațional, a promovat aşadar germanistica timişoreana încă din anii '70. Proiectul s-a finalizat în anul 1993, când la Editura Groos din Tübingen s-a tipărit cel mai extins studiu contrastiv german-român în două volume: Engel, Ulrich/ Isbăşescu, Mihai/ Stănescu, Speranța/ Nicolae, Octavian/ Barba, Katharina/ Cara, Silvia/ Horak, Valerie/ Konnerth, Gerhard/ *Lucuța, Yvonne/* Pitiş, Anca/ Roth, Natalie/ Sandu, Doina/ Sauer, Gertrud/ Viorel, Elena: *Kontrastive Grammatik deutsch-rumänisch.*

După participarea la proiectul IDS îşi orientează preocupările ştiințifice aproape exclusiv spre abordarea contrastivă a diverselor compartimente ale limbii, extinzând studiul şi asupra semanticii. În

acest sens publică un număr mare de studii şi îndrumă numeroase proiecte de diplomă pe teme contrastive, unora atribuindu-se calificativul de unicat ştiinţific.

În anii '90 descoperă un nou domeniu de cercetare, pe cel al teoriei şi practicii traducerii, asupra căruia îşi îndreaptă cu toată seriozitatea interesul ştiinţific. Ca şi în cazul lingvisticii contrastive, introduce un curs de traductologie pentru studenţii de la germană şi îşi canalizează întreaga cercetare ştiinţifică asupra ei.

Publicaţiile lui Yvonne Lucuţa tratează aşadar atât teme teoretice de interes larg, cât şi domenii de interdisciplinaritate, reflectând „disponibilitatea pentru abordarea modernă în conformitate cu cele mai recente informaţii şi materiale, a unor varii faţete, fundamentale şi aplicate, ale lingvisticii germanistice". (Ciocârlie, 1999)

Cei 36 de ani petrecuţi la Universitatea de Vest au transformat locul de muncă în „acasă". Aici nu numai că a croit intelectual mai multe persoane, dar s-a şi legat sufleteşte de unele ca Roxana Nubert, Silvia Miculescu-Gruber, Marianne Marki, Nori Ringler-Pascu, Gabriel Kohn, Alina Baciu şi Karla Lupşan. Aceste persoane au fost mereu în mintea şi inima ei, chiar dacă unora dintre ele le-a spus mai rar cât de mult le preţuieşte. Tot la Universitate a legat prietenie pe viaţă cu Herbert Bockel, Ileana Oancea, Hans Dama, Walter Engel. În 1997, în ciuda tuturor eforturilor depuse de şefa Catedrei de Limba si Literatura Germană de atunci, profesor dr. Roxana Nubert, Yvonne Lucuţa a trebuit să se pensioneze. Nu s-a acceptat nici o secundă de prelungire a activităţii didactice. Această decizie irevocabilă a făcut-o să se simtă trădată de Universitate, de ceea ce ea numea familia ei.

*

Din această perioadă de rătăcire o salvează profesor dr. Sergiu Drincu, decanul Facultăţii de Limbi Moderne, din cadrul Universităţii „Tibiscus", care o invită să-şi continue activitatea didactică la această universitate. Acceptă provocarea, o ia drept asistentă pe proaspăta ei absolventă de la Vest, Karla, şi împreună pornesc pe un nou drum al cunoaşterii. Puterea ei de muncă, energia de neînfrânt şi contactele ei cu personalităţile ştiinţifice naţionale şi internaţionale

au ajutat-o să construiască aproape de la zero secția de germană din cadrul Facultății de Limbi Moderne Aplicate. Tot cei de la „Tibiscus” o conving să solicite obținerea titlului de profesor universitar, ceea ce se şi întâmplă în 1999. Şi aici, ca şi la Vest, preia diverse funcții de conducere, cum ar fi: membru al consiliului facultății (1998-2005), secretar ştiințific al facultății (1999), şefa Catedrei de Limbi Moderne Aplicate (2000-2005), Prodecanul facultății (1998-1999).

În timp ce alți pensionari se resemnau cu lipsa de activitate, Yvonne Lucuța descoperea un nou domeniu ştiințific, şi anume teoria comunicării, pe care ajunge să o îndrăgească la fel, dacă nu mai mult chiar, decât lingvistica şi traductologia. Curiozitatea ştiințifică, deschiderea sa spre nou şi dorința de a cunoaşte cât mai multe domenii ştiințifice o determină să țină în fiecare an un curs nou. Până în anul 2006 ajunge să predea, pe lângă disciplinele care o consacraseră deja, încă alte şapte, cu totul noi pentru specialitatea sa: publicitate, public relations, body language, terminologie, limbaje specializate, retorica managementului.

Ca de obicei, noile cursuri predate au dat naştere la volume publicate. Astfel, în 1998 se editează la Editura Amphora din Timişoara manualul intitulat *Marketing und Public Relations*, iar în 1999 apare o a doua ediție revizuită şi adăugită a acestuia. Deşi concepută ca material didactic pentru studenții Facultății de Limbi Moderne Aplicate, cartea s-a regăsit pentru mult timp în lista de bibliografie obligatorie pentru ocuparea posturilor din administrația publică a județului Timiş. Cert este că această carte s-a numărat printre puținele pe care autoarea le-a iubit cu adevărat. La zece ani după apariția ei, s-a exprimat: „Şi totuşi, cea mai bună carte a mea e „Marketingul”. O răsfoiesc şi îmi place.”

Cursurile universitare ale domniei sale sunt adevarăte compendii din domeniile respective; ele documentează […] adaptarea la cerințele noi ale învățământului românesc, cum o ilustrează, de altfel, şi volumul *Marketing und Public Relations.* (Ciocârlie, 1999)

Tot în anul 1999 apare manualul *Grundfragen der Verben in Texten*, în două volume, editat la Editura Mirton din Timişoara. Volumele reprezintă o adaptare teoretică şi practică a problemelor limbii germane pentru specialitatea Limbi Moderne Aplicate.

O dovadă a recunoaşterii prestigiului ştiinţific, a competenţei pentru cercetarea de substanţă, dar în special a seriozităţii cu care trata domeniile abordate a fost numirea în colectivul de organizare a Congresului mondial de la Viena al organizaţiei IVG (Asociaţia internaţională a ştiinţei despre limbile şi literaturile germanice) din anul 2000. În cadrul congresului a coordonat secţia de traductologie, iar la publicarea lucrărilor a făcut parte din echipa de coordonatori ai volumului: Yvonne Lucuţa/ Per Ohrgard/ Rae-Hyeon, Kim: *Übersetzung und Übersetzungswissenschaft, Akten des X. Internationalen Germanistenkongresses Wien 2000, „Zeitwende – Die Germanistik auf dem Weg vom 20. ins 21. Jahrundert",* 2003, Editura Peter Lang, Viena.

*

În anul 2006, la 70 de ani de viaţa şi 46 de ani la catedră, Yvonne Lucuţa îşi întrerupe definitiv activitatea didactică. Cercetarea însă o continuă, lucrând cu mare drag şi spor la un tratat de publicitate. Deşi bunul ei prieten şi renumitul profesor în jurnalism şi ştiinţele comunicării de la Universitatea din Tübingen, profesor universitar dr. Jürg Häusermann a susţinut-o pe toate planurile pentru a-şi duce visul la bun sfârşit, lucrarea a rămas nefinalizată. Asta şi pentru că în ultimii şase ani de viaţă a învaţat să se abţină de la ceea ce până mai ieri reprezenta esenţa vieţii ei. Omul energic, căruia părea că nimic nu-i poate sta în calea cunoaşterii, a fost obligat în ultimul an de viaţă să înveţe să trăiască fără citit, iar aceasta a întruchipat cea mai mare suferinţă a ei.

În memoria generaţiilor de germanişti din perioada 1962-2006 a rămas, cu siguranţă, ca un dascăl exigent, de un talent didactic şi o competenţă ştiinţifică remarcabile, care nu numai că avea o bibliotecă impresionantă şi mereu actualizată atât în minte, cât şi acasă; aproape că îşi amintea tot ce citise. Severitatea cu care îşi îndruma discipolii în tainele cercetării îi speria pe aceştia, însă rigoarea ei

ascundea o inimă mare, care-şi dorea pe de-o parte să-l învețe pe celălalt să-şi trateze munca cu mult respect şi conştiinciozitate, iar pe de altă parte să-l ajute să devină creativ şi să-şi descopere singur abilitățile, talentul, limitele.

Yvonne Lucuța a fost o personalitate fascinantă, demnă şi dârză, care şi-a iubit profesia într-atât, încât i-a dăruit întreaga sa viață, iar despre profesia ei scria:

Johann Wolf, marele meu dascăl, a ridicat profesia la rang de **Dumneavoastră**, eu m-am străduit s-o fac, încercând să respect vorba maestrului: **Man darf sich mit seinem Beruf nicht duzen** (Cu meseria nu ai voie să te tutuieşti). Am constatat de-a lungul vremii – „vreme" care înseamnă aproape cincizeci de ani la catedră – că meseria de dascăl înseamnă o continuă trudă a minții, că ea nu este una uşoară, căci eşti sortit să dai în fiecare zi, la fiecare oră un nou examen, de parcă te-ai afla într-o studenție continuă. Dascălul este măcinat din interior, el este dominat de o eternă nelinişte a cunoaşterii, care nu-l lasă să doarmă, să facă altceva.

Bibliografie

Karla, Lupşan, *Persönlichkeiten des Germanistik-Lehrstuhls Temeswar: Yvonne Lucuța*, în: Horst Fassel/ Roxana Nubert (coord.) „50 Jahre Temeswarer Germanistik. Eine Dokumentation", Arbeiten des Wissenschaftlichen Kolloquiums vom 24. Mai 2005 in Temeswar, Deggendorf/ Tübingen, Editura Ebner, 2008, p. 78-86.

Karla, Lupşan, *Ein Vorbild*, în: Societatea de Ştiinte filologice din România, filiala Timişoara (ed.) **„**Philologica Banatica", vol. II/2011, Timişoara, Editura Amphora şi Mirton, 2011, p. 5-12.

Ciocârlie, 1999, Raportul preşedintelui comisiei de concurs asupra activității profesionale şi ştiințifice a doamnei dr. Ivone Lucuța, înscrisă pentru ocuparea postului de profesor universitar, poz. 6. din Statul de functiuni al Facultății de Limbi Moderne Aplicate de la Universitatea „Tibiscus" din Timişoara, preşedintele comisiei Livius Ciocârlie, 6 mai 1999.

KARLA LUPŞAN